





*Valtioneuvoston
kertomus
kielilainsäädännön
soveltamisesta 2009*


The cover features a white background with several teal-colored curved lines that sweep across the page. Two large, light-teal rectangular blocks are positioned in the upper right and lower right areas. The title is centered in the white space between these blocks.

*Valtioneuvoston
kertomus
kielilainsäädännön
soveltamisesta 2009*



ISBN 978-952-466-452-3 (nid.)
ISBN 978-952-466-453-0 (PDF)

Taitto: AT-Julkaisutoimisto Oy
Paino: Vammalan Kirjapaino Oy, Sastamala 2009



Sisällys

1 Johdanto	5
1.1 Kertomuksen tavoitteet ja rajaukset	5
1.2 Kertomuksen aineisto	6
1.3 Kertomuksen rakenne	7
2 Suomen kielimaisema	8
2.1 Maamme suomen- ja ruotsinkielinen väestö ja viranomaiset	8
2.2 Muut kieliryhmät	10
3 Kielilainsäädännön soveltaminen valtion ja kuntien hallinnossa	12
3.1 Kielilainsäädännön toteutuminen viranomaisten toiminnan ohjauksessa	12
3.2 Kielilainsäädännön toteutuminen viranomaisten henkilöstöpolitiikassa	14
3.2.1 Työhönottomenettely	14
3.2.2 Henkilöstön kielitaito, kielikurssit ja palkkaus	16
3.2.3 Työkieli ja kielivalinnat	16
3.3 Kielilainsäädännön toteutuminen viranomaisten asiakaspalvelussa	17
3.3.1 Palveluketjut ja hallintomenettely	17
3.3.2 Julkiset hankinnat ja kielelliset oikeudet	18
3.3.3 Viranomaisten viestintä	20
3.4 Kansalaisten näkemykset kielellisen palvelun toteutumisesta	22
3.4.1 Kansalaisten arvosanat suomen- ja ruotsinkieliselle palvelulle	23
3.4.2 Kansalaiset ja kielilainsäädäntö	25
3.5 Kielilainsäädännön seuranta ja arviointi viranomaisissa	26
3.6 Hallinnollisten uudistusten vaikutukset kielellisiin oikeuksiin	27
3.6.1 Kunta- ja valtion aluehallintoa koskevat rakenneuudistukset	28
3.6.2 Sektorikohtaiset rakenneuudistukset	31
4 Kielilainsäädännön soveltaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa	33
4.1 Ohjaus ja seuranta sosiaali- ja terveydenhuollossa	34
4.2 Asiakaspalvelu sosiaali- ja terveydenhuollossa	36
4.3 Henkilöstöpolitiikka sosiaali- ja terveydenhuollossa	38
4.3.1 Henkilöstön kielitaito	38
4.3.2 Kielikurssit ja täydennyskoulutus	39
4.4 Keskeiset sektorit sosiaali- ja terveydenhuollossa	40
4.4.1 Lastensuojelu	41
4.4.2 Vanhustenhuolto	42
4.4.3 Mielenterveyspalvelut	43
5 Kielilainsäädännön soveltaminen poliisissa ja oikeuslaitoksessa	45
5.1 Poliisi ja kielelliset oikeudet	45
5.1.1 Poliisien ruotsin kielen taito	46
5.1.2 Kielelliset oikeudet esitutkinnassa	48
5.2 Syyttäjät ja kielelliset oikeudet	48
5.2.1 Syyttäjien ruotsin kielen taito ja juttujen jakaminen	49

5.2.2	Haastehakemuksen ja syyttämättäjättämispäätöksen kieli sekä käännettäminen	49
5.2.3	Syyttäjänvirastojen välinen virka-apu	50
5.3	Käräjäoikeudet ja kielelliset oikeudet	50
5.3.1	Yksilön oma kieli käräjäoikeudessa	51
5.3.2	Käytännön ratkaisut kielellisten oikeuksien turvaamiseksi	54
5.3.3	Käsittelyajat kielen mukaan	57
6	Kansalliskielten oppiminen	58
6.1	Kansalliskielten opetus	58
6.1.1	Kansalliskielet perusopetuksessa	58
6.1.2	Kansalliskielet lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa	61
6.1.3	Kansalliskielet korkeakouluissa	63
6.1.4	Kansalliskielet aikuiskoulutuksessa	65
7	Muut kielet Suomessa	67
7.1	Saamen kielet	67
7.1.1	Kielellisten oikeuksien tunteminen ja niistä tiedottaminen	67
7.1.2	Kielellisten oikeuksien toteutuminen saamelaisten kotiseutualueen viranomaisissa	68
7.2	Viittomakielet	70
7.2.1	Kielellisten oikeuksien tunteminen ja niistä tiedottaminen	70
7.2.2	Opetus- sekä sosiaali- ja terveystoimi	71
7.2.3	Tulkkaus ja kääntäminen	72
7.3	Romanikieli	73
7.4	Eräiden muiden kieliryhmien näkemyksiä kielioloistaan	74
8	Päätelmät	77
8.1	Yhteenveto eri kieliryhmien tilasta	77
8.2	Kielilainsäädännön soveltaminen seuranta-aikana 2006–2009	78
8.2.1	Kielilainsäädännön soveltaminen hallinnossa	78
8.2.2	Kielilainsäädännön soveltaminen eri yhteiskuntasektoreilla	79
8.3	Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset	81
	Lähteet	84
	Kirjallisuus	84
	Verkkosivut	86
	Virallisiasiakirjat	87
	Oikeusministeriölle kertomusta varten annetut lausunnot sekä oikeusministeriön tekemät kyselyt ja haastattelut	87
	Kertomuksessa mainitut säädökset	88
	Viitteet	89



Johdanto

Tässä valtioneuvoston kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta käsitellään kielilainsäädännön soveltamista ja kielellisten oikeuksien toteutumista sekä Suomen kielioloja. Kertomus annetaan eduskunnalle ja se on tarkoitettu ensi sijassa päätöksentekijöille: eduskunnalle, valtion sekä kuntien päättäjille ja virkamiesjohdolle. Se sisältää myös ajankohtaista tietoa, josta on hyötyä kaikille julkishallinnon eri sektoreilla toimiville ja etenkin niille, jotka ovat yhteydessä kansalaisiin samoin kuin puolueille, etujärjestöille ja kansalaisillekin.

Suomen kansalliskielet ovat perustuslain mukaan suomi ja ruotsi. Kansalliskieliä koskevat kielelliset oikeudet turvataan perustuslaissa ja niitä täsmennetään ennen kaikkea *kielilaille*, jonka nojalla tämä kertomus annetaan. Kertomus on siis näitä kieliä koskevan lainsäädännön toteutumisen *seurantaväline*.

Kertomuksessa käsitellään kielilain mukaan suomen ja ruotsin kielen lisäksi ainakin saamen kieltä, romanikieltä ja viittomakieltä, ja siinä voidaan tarpeen mukaan käsitellä myös muita Suomessa käytettäviä kieliä ja Suomen kielioloja. Tässä kertomuksessa käsitellään edellä mainittujen lisäksi muutamia muita kieliä ja esitetään tilastotietoa Suomessa käytettävistä kielistä.

Valtioneuvosto antaa kielilain nojalla kertomuksen eduskunnalle kerran vaalikaudessa hallituksen toimenpidekertomuksen oheisaineistona, ja tämä vuonna 2009 annettu kertomus on järjestyksessä toinen. Vuonna 2006 annetussa kertomuksessa annettiin paljon perustietoa muun muassa eri kieliryhmien tilanteesta Suomessa.¹ Tämä kertomus on *seurantakertomus*, jonka keskiössä ovat vuoden 2006 jälkeiset muutokset ja valtioneuvoston antamien suositusten seuranta. Lainsäädäntöä tai esimerkiksi muita kieliä koskevia kielioloja ei siksi käsitellä yhtä laajasti kuin vuoden 2006 kertomuksessa.

Tämä kertomus on valmisteltu oikeusministeriössä, pääasiassa vuoden 2008 aikana. Valmistelussa ministeriötä on avustanut valtioneuvoston asettama kieliasiain neuvottelukunta, joka on laajapohjainen, yhteiskunnan eri lohkoja edustava asiantuntijaelin.

Kertomus annetaan lain mukaan vaalikausittain, neljän vuoden välein. Tämän kertomuksen seurantajakso on kuitenkin poikkeuksellisesti vain kolme vuotta.²

1.1 Kertomuksen tavoitteet ja rajaukset

Kertomuksen tavoitteena on lisätä päätöksentekijöiden, viranomaisten ja kansalaisten tietämystä kielilainsäädännön soveltamisesta sekä äidinkielen että muiden kielten merkityksestä yksilölle ja yhteiskunnalle. Kertomuksessa kuvataan Suomen kielioloja ja eri kieliryhmien asemaa varsinkin yksilön kannalta tärkeillä elämänalueilla.

Kertomuksen tavoitteena on myös antaa aineistoa kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi päätöksenteossa. Yhteiskunnassa vuorovaikutus tapahtuu eri kielillä ja viranomaiset käyttävät toiminnassaan, esimerkiksi päätöksenteossaan ja palvelua antaessaan, ainakin suomea ja ruotsia, mutta yhä enemmän myös muita kieliä. Kieli

on läsnä kaikessa toiminnassa. Tieto kielioloista on siksi tärkeää kaikessa päätöksenteossa ja toiminnan suunnittelussa.

Tässä kertomuksessa käsitellään vain kielilainsäädäntöä, joka täsmentää perustuslaissa turvattuja, suomea ja ruotsia sekä muutamia muita kieliä koskevia kielillisä oikeuksia. Muita Suomessa käytettyjä kieliä käsitellään rajallisesti. Suomea sitovat kansainväliset sopimusvelvoitteet tai muiden maiden kieliolot eivät täsmennä perustuslakia, eikä niitä siksi käsitellä kertomuksessa. Näin suomen ja ruotsin kielen asema Euroopan unionissa ja esimerkiksi Euroopan neuvoston kieliä koskevat sopimukset ja Pohjoismainen kielisopimus jäävät kertomuksen ulkopuolelle. Sama koskee suomen kielen asemaa Ruotsissa ja suomensukuisten kielten asemaa Suomen rajojen ulkopuolella.

Koska kielilaki ja siihen liittyvä lainsäädäntö koskee etupäässä *valtion viranomaisia ja kaksikielisiä kuntia*, on kertomuksen painopiste näissä viranomaisissa. Yksikielisiä kuntia, jotka toimivat pääasiassa kunnan kielellä, käsitellään siksi vain rajallisesti.

Ahvenanmaan maakunta on lain mukaan yksikielisesti ruotsinkielinen, eivätkä kielilain säännökset sovellu Ahvenanmaan viranomaisiin. Ahvenanmaan maakunta jää siksi kertomuksen ulkopuolelle. Tässä kertomuksessa kaksikielisiä kuntia ja viranomaisia käsiteltäessä näkökulma on usein *kielivähemmistön oikeuksien* toteutuminen, riippumatta siitä, onko vähemmistö suomen- tai ruotsinkielinen.

Ajallisesti kertomuksessa käsitellään pääasiallisesti kehitystä viimeisten kolmen vuoden aikana, vuonna 2006 annetun kertomuksen jälkeen.

1.2 Kertomuksen aineisto

Oikeusministeriö seuraa lain nojalla kielilain ja siihen liittyvän lainsäädännön soveltamista. Viranomaisista ministeriöön tulevat kyselyt antava tietoa siitä, miten lainsäädäntöä sovelletaan. Ministeriö seuraa myös sitä, millaisia epäkohtia kansalaiset kokevat kielellisten oikeuksien toteutumisessa. Oikeusministeriön keräämiä tietoja on käytetty kertomuksen aineistona. Ministeriö on myös tehnyt eri viranomaisryhmille kyselytutkimuksia selvittääkseen, miten nämä huolehtivat kielellisistä velvollisuuksistaan.

Kieliasian neuvottelukunta on kertomuksen valmistelua varten ehdottanut useiden selvitysten käynnistämistä.

Kielellisten oikeuksien toteutumista käsitellään kertomuksessa sekä *viranomaisnäkökulmasta*, toisin sanoen siitä, miten viranomaiset kokevat huolehtivansa kielellisistä velvollisuuksistaan että *asiakasnäkökulmasta*, tosin sanoen kansalaisten kokemusten perusteella.

Kertomuksen aineistona on käytetty monia eri tiedonlähteitä riippuen asiayhteydestä ja luotettavan tiedon saatavuudesta. Viranomaistoiminnassa ei yleensä tilastoida palveluja käytetyn tai käytettyjen kielten perusteella joten kertomuksen valmistelussa ei ole ollut käytävissä kattavaa tilastoa. Lähteinä on muun muassa käytetty viranomaisten ja tutkijoiden eri selvityksiä ja lausuntoja sekä viranomaisten edustajien ja muiden asiantuntijoiden haastatteluja.

Kansalaisnäkökulman selvittämiseksi oikeusministeriö osallistui kyselytutkimukseen, joka kohdistettiin kaikkien kaksikielisten kuntien suomen- tai ruotsinkielisille vähemmistöille.

Aineisto perustuu ennen vuotta 2009 voimassa olleisiin hallinnollisiin rakenteisiin.

1.3 Kertomuksen rakenne

Kertomuksen *toisessa luvussa* annetaan lukijalle katsaus Suomen kielioloihin. Luvussa annetaan tietoa suomea ja ruotsia puhuvien määristä ja maantieteelliseen sijoittumisesta sekä viranomaisten jakautumisesta yksi- ja kaksikielisiin, sillä tällä on merkitystä kansalaisten kielellisten oikeuksien laajuudelle. Kokonaiskuvan luomiseksi annetaan myös tietoa maassamme käytettävistä kielistä ja kieliryhmien koosta.

Kertomuksen *kolmannessa luvussa* käsitellään kielilainsäädännön toteutumista valtion ja kunnallisten viranomaisten toiminnassa. Tässä luvussa kuvaillaan myös seurantajakson aikana vireille tulleita hallinnollisia uudistuksia, joilla voi olla vaikutusta kielellisten oikeuksien toteutumiselle. Kertomuksen *neljännessä ja viidennessä luvussa* käsitellään kielilainsäädännön toteutumista kansalaisten kannalta tärkeillä sektoreilla, sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä oikeuslaitoksessa ja poliisin toiminnassa.

Kuudes luku käsittelee kansalliskielten oppimista kaikilla oppimistasoilla, sillä näiden kielten riittävä osaaminen on edellytys kielilainsäädännön toteutumiselle ja sille, että täysipainoinen elämä suomen ja ruotsin kielellä olisi mahdollista maassamme. Kertomuksen *seitsemäs luku* tarkastelee eräitä muita Suomessa käytettyjä kieliä.

Kertomuksen *kahdeksas luku* sisältää arvion kielilainsäädännön seuranta-ajan kehityksestä ja kielellisten oikeuksien toteutumisesta sekä johtopäätökset edellisten lukujen perusteella. Luku sisältää myös toimenpide-ehdotuksia kielellisten olojen parantamiseksi ja kieliä koskevan lainsäädännön paremmaksi täytäntöönpanoksi.

2 Suomen kielimaisema

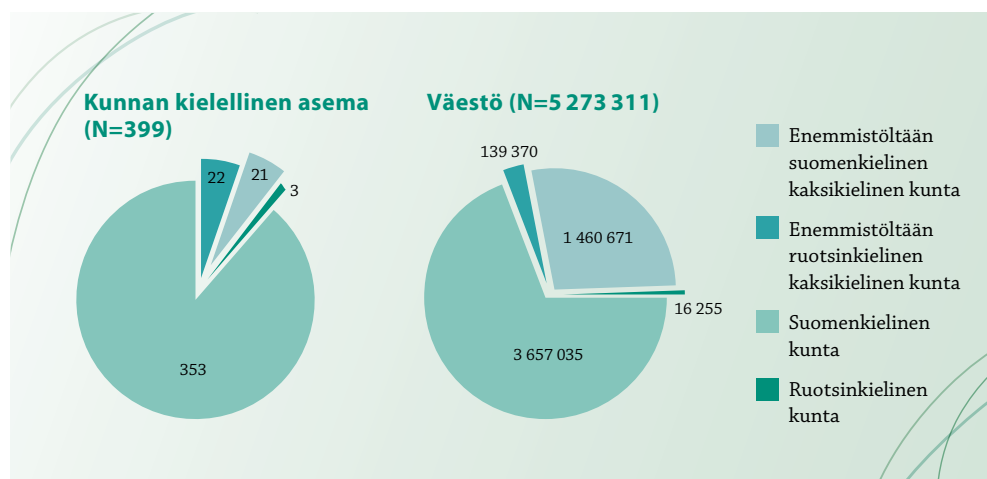
Tunnusomaista Suomen kielimaisemalle ovat kansalliskielet, suomi ja ruotsi. Edellytyksiä käyttää näitä kieliä ohjaa julkinen sektori, jossa viranomaiset huolehtivat kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Kansalliskielten lisäksi tässä luvussa käsitellään myös Suomen alkuperäiskansan, saamelaisten kieltä sekä Suomen kielellistä monimuotoisuutta.

2.1 Maamme suomen- ja ruotsinkielinen väestö ja viranomaiset

Vuodenvaihteessa 2007–2008 Suomessa oli 5 300 484 asukasta. Näistä 5 273 311 asui Manner-Suomessa ja 27 173 Ahvenanmaalla, jossa kielilakia ei sovelleta. Manner-Suomen väestöstä 91,2 prosenttia puhui äidinkielenään suomea ja 5,5 prosenttia ruotsia. Suomenkielisiä oli yhteensä 4 836 183 ja ruotsinkielisiä 289 596.³

Suomen kieltä puhutaan Manner-Suomessa lähes kaikkialla kun taas ruotsin kieltä puhutaan rajatummalla alueella. Suurin osa ruotsinkielisistä asuu rannikkoseudulla. Uudellamaalla ruotsinkielisiä asuu noin 103 000, Pohjanmaalla noin 90 000, Itä-Uudellamaalla noin 31 000 ja Varsinais-Suomessa noin 26 000. Lopuista noin 40 000 ruotsinkielisestä useimmat asuvat Keski-Pohjanmaalla, Pirkanmaalla ja Kymenlaaksossa.⁴

Kielellisen jaotuksen perusyksikkö on *kunta*. Kunta on joko *yksikielinen* tai *kaksikielinen*. Kaksikielisissä kunnissa enemmistön kielenä voi olla joko suomi tai ruotsi.⁵ Vuonna 2008 Manner-Suomessa oli 399 kuntaa, joista 43 oli kaksikielisiä kuntia. Näistä 22 kunnassa ruotsi ja 21 kunnassa suomi oli enemmistön kielenä. Loput 356 kuntaa olivat yksikielisiä ja näistä kolme yksikielisesti ruotsinkielisiä.⁶ Suurin osa väestöstä asuu yksikielisisä suomenkielisissä kunnissa. Kolmasosa väestöstä asuu kaksikielisissä kunnissa. Kaksikielisissä kunnissa kansalaisten kielelliset oikeudet ovat laajemmat kuin yksikielisissä kunnissa, sillä kaksikielisillä kunnilla on velvollisuus järjestää palvelut sekä suomeksi että ruotsiksi.



Kuvio 1
Kuntien kieliolot
31.12.2007

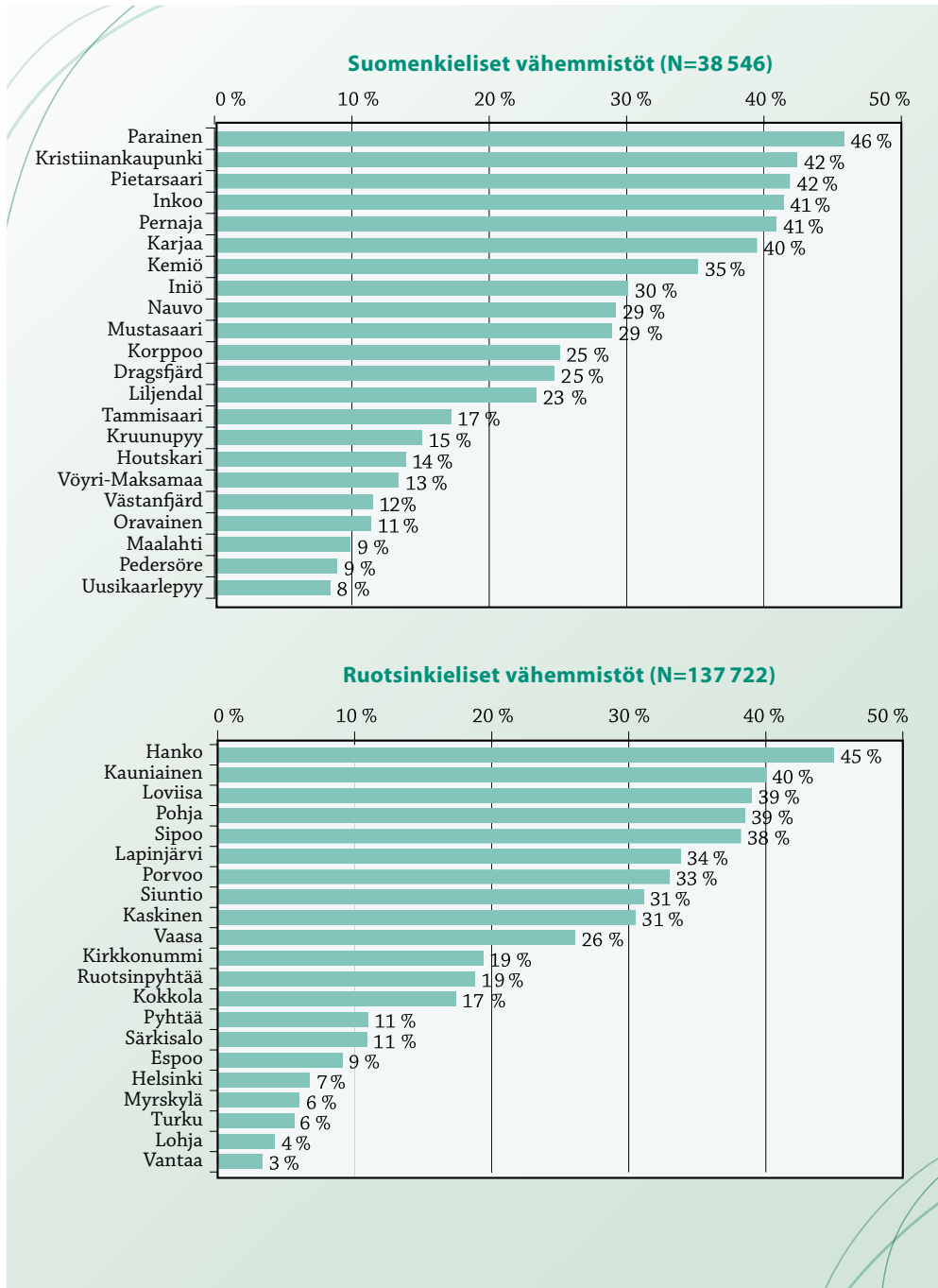
Lähde: Suomen
kuntaliitto 2008

Kaikkiaan 38 546 suomenkielistä asuu kaksikielisissä kunnissa, joissa enemmistön kielenä on ruotsi. Kaksikielisissä enemmistöltään suomenkielisissä kunnissa asuu yhteensä 137 722 ruotsinkielistä.⁷ Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi enemmistöltään ruotsinkielisessä Paraisten tai Uudenkaarlepyyn kaupungissa asuvalla suomenkielisellä asukkaalla on oikeus saada palvelua suomeksi. Vastaavasti enemmistöltään suomenkielisessä Hangon tai Vantaan kaupungissa asuvalla ruotsinkielisellä asukkaalla on oikeus saada palvelua ruotsiksi.

Kuvio 2

Suomen- ja ruotsinkieliset vähemmistöt kaksikielisissä kunnissa 2007

Lähde: Kielibarometri 2008



Kuntaliitokset ovat muuttaneet eräiden kuntien kielellistä asemaa. Vuoden 2009 alusta lähtien Suomessa on 34 kaksikielistä kuntaa, joista 19 on enemmistöltään suomenkielisiä ja 15 enemmistöltään ruotsinkielisiä kuntia.⁸ Uusia kuntaliitoksia on tiedossa myös tulevina vuosina.

	2008	2009	2010
Kaksikieliset kunnat (enemmistön kieli suomi)	21	19	13
Kaksikieliset kunnat (enemmistön kieli ruotsi)	22	15	18
Suomenkieliset kunnat	353	295	294
Ruotsinkieliset kunnat	3	3	3
Ahvenanmaan kunnat	16	16	16
Kuntia yhteensä	415	348	344

Taulukko 1

Kuntien määrä vuosina 2008–2010

Lähde: Suomen kuntaliitto 2008

Kielilain mukaan *valtion viranomaiset* ovat yksi- tai kaksikielisiä. Kaikki valtion keskushallintoviranomaiset, kuten ministeriöt ja niiden hallinnonalaan kuuluvat virastot, ovat kaksikielisiä. Sen sijaan niiden alue- ja paikallishallinnon yksiköt ovat yksikielisiä, jos niiden virka-alueeseen kuuluu vain samankielisiä kuntia.

Valtion viranomaisen ja kaksikielisen kunnallisen viranomaisen tulee *yhteydenotoissa yksityishenkilöihin* käyttää heidän omaa kieltään, suomea tai ruotsia. Jos kieli ei kohtuudella ole selvitetävissä, viranomaisen tulee yhteydenotoissaan käyttää molempaa kieltä. Valtion viranomaisen tulee *yhteydenotoissa kuntiin* käyttää kunnan enemmistön kieltä. Valtion viranomaisten keskinäisessä yhteydenpidossa käytetään pääsääntöisesti suomea. Valtion viranomaiset voivat kuitenkin käyttää myös ruotsia tai muuta kieltä, jos tämä on tarkoituksenmukaista. Viranomaisen *työkieli* määräytyy usein virka-alueen väestön enemmistön kielen mukaisesti.⁹

Sekä valtion että kuntien hallinnossa on käynnissä tai äskettäin toteutettu useita laajoja uudistuksia, jotka voivat vaikuttaa kielellisten oikeuksien toteuttamiseen. Laaja kunta- ja palvelurakennemuutos on edelleen käynnissä kuntatasolla. Näitä uudistuksia käsitellään luvussa 3.6.

2.2 Muut kieliryhmät

Suomessa puhutaan kansalliskielten lisäksi yli 120 muuta kieltä. Vuonna 2008 Suomen väestöstä 3,3 prosenttia puhui äidinkielenään muuta kuin suomea tai ruotsia. Osaa muista kielistä, kuten saamen kieltä, romanikieltä, viittomakieltä, tataaria ja jiddiisiä sekä itärajan kummallakin puolella puhuttua venäjää ja karjalan kieltä, on puhuttu Suomessa jo kauan.

Saamelaiskäräjien mukaan Suomessa on 8 706 saamelaista. Yli puolet heistä asuu muualla kuin saamelaisten kotiseutualueella Lapin pohjoisimmassa osassa. Suomessa puhutaan kolmea saamen kieltä. Saamelaiskäräjien vaalissa äänioikeutetuista 5 317 saamelaisesta 3 137 puhuu äidinkielenään suomea, 1 544 pohjoissaamea, 357 koltansaamea ja 279 inarinsaamea.¹⁰ Romaniväestön lukumäärä Suomessa arvioidaan olevan 10 000–12 000 henkilöä ja määrä on romaniasiain neuvottelukunnan mukaan viime vuosina pysynyt suhteellisen muuttumattomana.¹¹ Kuurojen Liitto ry:n mukaan viittomakieltä käyttää Suomessa 11 000–14 000 henkilöä, joista 4 000–5 000

on kuuroja tai kuulovammaisia. Noin 6 000–9 000 henkilöä käyttää viittomakieltä jokapäiväisessä elämässään.¹² Suomenruotsalaisten kuurojen määrän arvioidaan olevan noin 150 ja Finlandssvenska teckenspråkiga rf -yhdistyksen mukaan noin 300 henkilöä käyttää suomenruotsalaista viittomakieltä.¹³ Näitä kieliä käsitellään luvussa 7.

Vuoden 2008 alussa suomen ja ruotsin kielen jälkeen suurimmat kieliryhmät olivat venäjä, viro, englanti, somali ja arabia.¹⁴ Suurin osa näitä kieliä puhuvista asuu pääkaupunkiseudulla. Esimerkiksi Helsingissä lähes joka kymmenennen asukkaan äidinkieli on muu kuin suomi tai ruotsi. Muuta kuin suomea tai ruotsia äidinkieleenään puhuvien todellinen määrä ei näy tilastoissa. Naapurimaista Virosta, Ruotsista ja Venäjältä Suomessa työssäkävien määriä ei myöskään ole tilastoitu.

Taulukko 2

Suurimmat kieliryhmät väestörekisterikeskuksen mukaan

Lähde:

Väestörekisterikeskus 2008

Kieli	2004	2008
Suomi	4 811 945	4 836 183
Ruotsi	289 751	289 596
Venäjä	37 253	45 224
Viro	13 784	19 812
Englanti	8 345	10 589
Somali	8 096	9 810
Arabia	6 589	8 119
Kurdi	4 757	5 893
Albania	4 808	5 791
Kiina	4 172	5 733
Saksa	3 898	4 820
Vietnam	4 031	4 645
Turkki	3 278	4 276
Thai	2 650	3 990
Persia	2 790	3 896
Espanja	2 688	3 637
Ranska	1 889	2 509
Muu kieli, puuttuu, tuntematon	25 887	35 961
Yhteensä	5 236 611	5 300 484

Oikeus suomen- ja ruotsinkieliseen palveluun ei ole sidottu kansalaisuuteen. Siten myös ulkomaan kansalaisella on samanlainen oikeus käyttää näitä kieliä.¹⁵ He voivat myös valita joko suomen tai ruotsin kielen viranomaisten kanssa käytettäväksi asiointikieleksi.¹⁶ Viranomaisen aloitteesta vireille tullessa asiassa henkilöllä, joka ei osaa suomea eikä ruotsia, on oikeuksiensa turvaamiseksi oikeus tulkkaukseen.¹⁷

Viranomainen voi lisäksi antaa parempaa kielellistä palvelua kuin kielilaisa edellytetään.¹⁸ Tämä tarkoittaa, että esimerkiksi yksikielisen suomenkielisen kunnan virkamies voi antaa palvelua ruotsiksi myös sellaisessa tilanteessa, jossa kielilaki ei tätä edellytä. Tämä koskee myös muita kieliä. Espanjankielentaitoinen virkamies voi näin ollen esimerkiksi palvella espanjankielistä henkilöä espanjaksi.

3

Kielilainsäädännön soveltaminen valtion ja kuntien hallinnossa



Valtioneuvosto ehdotti kielilainsäädännön soveltamista koskevassa kertomuksessaan vuonna 2006, että on kehitettävä seurantavälineitä, joiden avulla kielilainsäädännön toimivuutta voidaan paremmin seurata ja arvioida. Valtioneuvosto katsoi, että viranomaisten oman seurannan ja itsearvioinnin lisäksi tarvitaan riippumattomia selvityksiä.

Oikeusministeriö ja kieliasian neuvottelukunta teettivät Kielibarometri 2008 -kyselyn selvittääkseen kaksikielisten kuntien asukkaiden näkemyksiä suomen- ja ruotsinkielisten palvelujen toimivuudesta. Viranomaisten näkemyksiä kielellisten palvelujen toteutumisesta selvitettiin haastatteleamalla ministeriöiden johtavia virkamiehiä sekä kaksikielisten kuntien hallintoasioista vastaaville suunnatun kyselyn avulla. Haastattelut ja kysely koskivat palvelujen ohjausta ja suunnittelua, asiakaspalvelun ja palveluketjujen seurantaa sekä henkilökunnan kielitaitoa. Haastatteluihin osallistuivat kaikki ministeriöt ja oikeusministeriön kyselyyn vastasi 37 kaksikielisen kunnan hallintovastaavaa. Tässä luvussa viitataan myös yksittäisissä kunnissa tehtyihin suomen- ja ruotsinkielisiä palveluja koskeviin selvityksiin ja seurantalutkimuksiin.¹⁹

3.1 Kielilainsäädännön toteutuminen viranomaisten toiminnan ohjauksessa



Valtioneuvosto ehdotti kielilainsäädännön soveltamista koskevassa kertomuksessaan vuonna 2006, että viranomaisten ja tuomioistuinten tulee sisällyttää kielellisten oikeuksien toteutuminen ohjausasiakirjoihin ja päätöksiin, esimerkiksi toimintasuunnitelmiin, strategioihin ja visioihin sekä yksittäisten hankkeiden asettamispäätöksiin. Ehdotuksen mukaan viranomaiset voivat laatia toiminnalleen erillisen tai muihin ohjausasiakirjoihin sisältyvän kielisuunnitelman.

Ministeriöiden johtavien virkamiesten mukaan kielelliset oikeudet toteutuvat *ministeriöissä* ilman erillisiä ohjausasiakirjoja, ohjeita tai kielisuunnitelmia. Eräissä ministeriöissä uusille työntekijöille kerrotaan kielilainsäädännöstä, mutta tavallisesti johto edellyttää, että virkamiehet oma-aloitteisesti perehtyvät kielilainsäädäntöön ja palvelevat kansalaisia suomeksi ja ruotsiksi. On kuitenkin tiedossa, että ministeriöt eivät aina asioi kansalaisten ja kuntien kanssa näiden omalla kielellä.²⁰



Molemmilla kielillä täytyy järjestää palveluja, laki vaatii. Seuraamme luonnollisesti lainsäädäntöä, emmekä yleensä anna erillisiä ohjeita...

Lainsäädäntö on ok, mutta käytännön toteutus on toinen asia.

Ministeriöiden virkamiesjohto



Ministeriöissä korostetaan myös virastojen omaa vastuuta sekä kunnallista itsehallintoa kielilainsäädännön toteuttamisessa. Toisaalta ministeriöt eivät yleensä anna alaiselleen hallinnolle tai kunnallisille viranomaisille kielilainsäädäntöön liittyvää ohjeistusta. *Kaksikieliset virastot* eivät kuitenkaan aina huolehdi kielellisten oikeuksien toteuttamisesta, sillä ruotsinkielinen tieto saattaa puuttua esimerkiksi virastojen opasteista ja verkkosivuilta eikä asiakaspalvelua aina järjestetä sekä suomeksi että ruotsiksi.²¹



Luulin, että kaikki se ohjaus mitä on tarpeen antaa, tulee kentällä. Jokainen virasto vastaa siitä, että antavat palvelua lain mukaan.

Ministeriöiden virkamiesjohto



Yksikään Varsinais-Suomen oikeusministeriön kyselyyn osallistuneista *kaksikielisistä kunnista* ei ollut laatinut koko kunnan hallinnolle tarkoitettua erillistä suomen- ja ruotsinkielistä palvelua koskevaa ohjausasiakirjaa. Tällaisia oli vain muutamalla Pohjanmaan sekä eräillä suuremmilla kaksikielisillä kunnilla Uudellamaalla ja Itä-Uudellamaalla. Lisäksi vain kolme kuntaa ilmoitti laatineensa sektorikohtaisia kielellisiä palveluja koskevia ohjausasiakirjoja. Eräät pienet kunnat pitivät erillisiä ohjausasiakirjoja turhina, koska velvollisuus järjestää palvelut sekä suomeksi että ruotsiksi mainitaan kunnan hallintosäännössä tai palvelu-, henkilöstö- tai kaupunkistrategiassa. Monen kunnan mielestä kielellisiä velvollisuuksia koskevaa ohjausta tai säännöstöä ei tarvita, koska on itsestään selvää, että kunta toimii molemmilla kielillä.²²

Asiasta annetuilla kirjallisilla päätöksillä ja selkeillä ohjeilla saattaa kuitenkin olla suuri merkitys kun rakenteet muuttuvat ja päätöksentekijät vaihtuvat. Oikeuskansleri on kielellisiä palveluja koskevassa selvitys- ja lausuntopyyntössään korostanut, että on tärkeää että viranomainen noudattaa sitä koskevia velvoitteita.²³



Valtioneuvoston ehdotuksen mukaan viranomaisten tulee kehittää tapoja valvoa kielilainsäädännön toteutumista omalla toimialallaan. Viranomaiset voisivat järjestää valvonnan esimerkiksi asettamalla pysyviä työryhmiä, joilla on selkeästi määritelty toimeksianto ja raportointivelvollisuus viranomaisten johdolle.

Sekä ministeriöissä että kaksikielisissä kunnissa suomen- ja ruotsinkielisten palvelujen toteutumisesta vastaavat ja raportoivat ensi kädessä yksiköt oman toimintansa puitteissa. Uusia valvontaelimiä, joilla olisi selkeästi määritelty toimeksianto ja raportointivelvollisuus johdolle, ei oikeusministeriön saamien tietojen mukaan ole perustettu valtion eikä kunnallisten viranomaistenkaan yhteyteen. Etelä-Suomen lääninhallituksen ja muutaman TE-keskuksen yhteyteen on jo aikaisemmin perustettu verkostoja tai työryhmiä, jotka suunnittelevat ja järjestävät ruotsinkielisiä palveluja. Lisäksi muutama suuremmista kunnista on perustanut aluetoimikuntia, kuten Vantaalla toimiva Svenska kommittén -toimikunta, jonka tehtävänä on käsitellä kielillisiä palveluja koskevia toiveita ja valituksia. Vaikka nämä elimet usein käytännössä vastaavat myös kielellisten oikeuksien toteutumisen valvonnasta, niiden tehtäviä ja raportointivelvollisuutta ei yleensä ole selkeästi määritelty.²⁴ Vähemmistökielisten lautakunnilla, joita voimassaolevan lainsäädännön mukaan tulee olla kaksikielisissä sairaanhoitopiireissä, on puolestaan selkeästi määritellyt tehtävät. Lainsäädännön uusimista koskevassa esityksessä näitä lautakuntia ei kuitenkaan mainita.²⁵

Ainakin yhdeksässä kaksikielisessä kunnassa, etenkin pääkaupunkiseudulla ja Pohjanmaalla, on muun muassa asiakaspalvelua ja tulkkaukspalveluja sekä tiettyjä sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluja varten perustettu *erillinen ruotsinkielinen yksikkö* tai niitä hoitaa tietty virkamies. Nämä vastaavat toiminnasta, mutta niillä ei kuitenkaan ole varsinaisia valvontatehtäviä.²⁶

3.2 Kielilainsäädännön toteutuminen viranomaisten henkilöstöpolitiikassa



Valtioneuvosto on ehdottanut, että viranomaisten tulisi käydä järjestelmällisesti läpi henkilöstöpolitiikkansa, esimerkiksi millainen merkitys kielitaidolla on henkilöstöä työhön otettaessa ja miten kielitaito otetaan huomioon henkilöstön koulutuksessa ja palkkausjärjestelmissä. Valtioneuvosto esitti muun muassa, että viranomaisten tulisi kehittää työhönotossa käytettäviä menettelymalleja, joissa kunkin tehtävän edellyttämän kielitaidon varmistaminen on osa työhönottomenettelyä.

Osana hallituksen tuottavuusohjelmaa valtiovarainministeriö on myös kiinnittänyt ministeriöiden huomiota lähivuosien eläköitymiseen ja suosittanut työvoiman laatua ja määrää koskevien tavoitteiden, myös kielitaidon turvaamisen sisällyttämistä hallinnonalojen tulossopimuksiin ja toimintastrategioihin.²⁷

3.2.1 Työhönottomenettely



Ilmoituksessa, joka koskee viran tai muun palvelussuhteen haettavana tai avoimena olemista, on mainittava mahdollisista kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista sekä työtävien edellyttämästä taikka palvelukseen otettaessa eduksi luettavasta kielitaidosta.²⁸

Ministeriöillä ja valtion virastoilla ei ole johdonmukaista menettelyä avoimien virkojen ilmoittamisessa. Kielitaitovaatimukset eivät aina ilmene selkeästi ilmoitustekstistä, vaan usein ilmoituksessa mainitaan vain ”*säädetty kotimaisten kielten taito*”. Virkailmoituksia ei myöskään aina julkaista ruotsiksi, vaikka ruotsinkielentaitoa vaadittaisiinkin. Tämä edellyttää, että virasta kiinnostuneiden on luettava suomenkielisiä lehtiä. Ilmoituksia saatetaan myös julkaista suomeksi ruotsinkielisissä lehdissä ja joskus suomenkielisessä ilmoituksessa annetaan internetosoite, josta ilmoitus löytyy ruotsiksi. Viranomaiset perustelevat tätä käytäntöä sillä, että kaikkien virkamiesten on osattava suomea ja siksi suomenkielinen ilmoitus riittää.²⁹



Virkaa täytettäessä ja muuhun palvelussuhteeseen otettaessa on varmistauduttava siitä, että palvelukseen otettavalla on työtehtävien edellyttämä kielitaito.³⁰



Vaikka kielitaidon varmistamisesta työhönoton yhteydessä säädetään laissa, ilmeisesti vain muutamassa *ministeriössä* tehtävän edellyttämän kielitaidon varmistaminen on erottamaton osa työhönottomenettelyä. Useimmiten varmistus tapahtuu kielitaitotodistuksen perusteella. Hakijan todellinen kielitaito varmistetaan työpaikkaaastattelun yhteydessä, jos haastattelija katsoo sen tarpeelliseksi. Monet ministeriöistä kuitenkin totesivat, että kielitaidon varmistusta voitaisiin johdonmukaistaa. Monet *kaksikielisistä kunnista* puolestaan näyttävät käyttävän harkitumpaa menettelyä kielitaidon varmistamiseksi. Lähes puolet kunnista ilmoitti, että hakijoita aina myös haastatellaan vaadituilla kielillä, vaikka monet ensi kädessä luottavat kielitaitotodistuksiin, jos virkaan vaaditaan tiettyä kielitaitoa. Tasokokeita ja käännöstehtäviä käytetään harvoin.³¹

Kielitaitoisten hakijoiden puute ja puutteelliset menettelyt kielitaidon varmistamiseksi työhönotossa tuottavat ongelmia myös *valtion aluehallinnossa*. Kielitaidon ylläpitämisen katsotaan edellyttävän johdon aloitteellisuutta ja kannustusta kieliopintoihin. Kolmasosalla *kaksikielisistä kunnista*, lähinnä pääkaupunkiseudun ja Pohjanmaan kunnilla, on erillinen kielitaitoa koskeva johtosääntö, jossa tietyille viroille on määritelty kielitaitovaatimuksia. Lähes puolet kunnista määrittelee kielitaitovaatimukset vasta virkaa perustettaessa tai vielä myöhemmin tehtävänkuvaa laadittaessa. Kunnan avoimia virkoja koskevissa ilmoituksissa mainitaan tavallisesti kelpoisuusvaatimukset ja usein myös kielitaito, jota käytännössä edellytetään sekä eduksi katsottava kielitaito. Joskus kielitaitovaatimuksista keskustellaan vasta tulos- tai kehityskeskustelussa. Jos ammattitaito painaa kielitaitoa enemmän, määritellään kielitaitovaatimukset valitun työntekijän kielitaidon mukaisesti. Terveys- ja sairaanhoitoalalla, jossa kielitaitoisen henkilöstön puute on erityisen suuri, kielitaitovaatimusten osalta on tehty poikkeuksia silloin kun on ollut kyse pienistä puutteista työntekijän kielitaidossa.³²



Suurinta osaa henkilökunnasta koskeva vaatimus erinomaisesta suomen kielen taidosta, kun kunnan enemmistön kieli on suomi, on yksi syy siihen, että ruotsinkielistä henkilöstöä on vaikeampi saada.

Kunnallinen vaikuttaja



3.2.2 Henkilöstön kielitaito, kielikurssit ja palkkaus



Viranomaisen on koulutusta järjestämällä ja muilla henkilöstöpoliittisilla toimilla huolehdittava siitä, että sen henkilöstöllä on riittävä kielitaito viranomaisen tehtävien hoitamiseksi kielilaisissa ja muussa lainsäädännössä asetettujen vaatimusten mukaisesti.³³

Ministeriöissä ei viime vuosina ole tehty järjestelmällisiä selvityksiä henkilöstön kielitaidosta tai sen tarpeesta. Kielitaitoa pidetään yleensä yksittäiseen virkaan kuuluvana osaamisena mutta kuuluvan yleiseen pätevyyteen eikä siten vaikuta esimerkiksi palkkaukseen. Käytännössä vain joiltakin virkamiehiltä odotetaan hyvää ruotsin kielen taitoa, esimerkiksi pohjoismaista yhteistyötä hoitavilta. Melkein kaikissa ministeriöissä kielitaito otetaan esille kehityskeskusteluissa, joissa voidaan sopia myös kielikoulutuksesta. Kielikoulutuksen lähtökohtana pidetään kuitenkin vapaaehtoisuutta ja oma-aloitteisuutta.³⁴

Useimmat *kaksikieliset kunnat* ovat viime vuosina selvittäneet henkilöstönsä kielitaitoa. Monet kunnat, muun muassa kaikki pääkaupunkiseudun kunnat, järjestävät kielikoulutusta työaikana ja kannustavat kielten opiskeluun vapaa-ajalla. Osa kunnista kustantaa henkilöstön kielten opiskelun. Useimmat kunnat maksavat henkilöstölle kielilisää. Kielilisan myöntämistä koskevat perusteet kuitenkin vaihtelevat.³⁵

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on ratkaisussaan korostanut asiaa koskevan ohjeistuksen, tiedottamisen ja tarvittaessa ennen muuta esimieskoulutuksen merkitystä, jotta henkilöstö saisi heille kuuluvan kielilisan yhdenmukaisin perustein. Apulaisoikeusasiamies viittaa pääkaupunkiseudun neuvottelukunnan ehdotukseen pääkaupunkiseudun yhteisestä kielilisää koskevasta ohjeistuksesta.³⁶

3.2.3 Työkieli ja kielivalinnat



Valtioneuvoston sekä valtion komitean, toimikunnan, työryhmän ja vastaavan toimielimen jäsenellä samoin kuin kaksikielisen kunnan toimielimen jäsenellä on oikeus käyttää suomea tai ruotsia kokouksessa sekä pöytäkirjaan tai mietintöön liitettävässä kirjallisessa lausunnossa tai mielipiteessä. Jos toimielimen muu jäsen ei ymmärrä suullista puheenvuoroa, se on pyynnöstä hänelle lyhyesti selostettava.³⁷

Valtion työryhmissä ruotsia ei yleensä käytetä kokouskielenä, jollei työ nimenomaisesti koske ruotsinkielistä väestöä. Näin ollen valtion työryhmissä ei mahdollisesta asiantuntemuksestaan huolimatta yleensä ole jäseniä, joiden suomen kielen taito on huono. Myös ministeriöiden sisäisessä toiminnassa käytetään pääsääntöisesti suomea. Oikeutta käyttää ruotsia työkielenä käytetään hyvin harvoin. *Valtion aluehallinnossa* on suomen- tai ruotsinkielisistä koulutusasioista vastaavien yksiköiden lisäksi

vain muutama kaksikielinen yksikkö, joka käyttää sekä suomea että ruotsia työkielenään. Lisäksi suhtautuminen suomen ja ruotsin kieleen työpaikoilla vaihtelee. Tiettyillä työpaikoilla johto pitää suotavampana, että virkamiehet puhuvat suomea.³⁸

Osa *kaksikielisistä kunnista* pitää itsestään selvänä, että kunnan asukkaita palvelaan sekä suomeksi että ruotsiksi ja kieliä käytetään työkielinä rinnakkain. Enemmistöltään suomenkielisissä kunnissa luottamuselinten ruotsinkieliset jäsenet luopuvat kuitenkin usein vapaaehtoisesti oikeudestaan puhua ruotsia, koska kaikki eivät ymmärrä ruotsia ja näin voidaan säästää aikaa. Joissakin kunnissa saatetaan myös tulkata omaa puhetta ruotsista suomeksi. Suomenkieliset jäsenet puolestaan useimmiten pitävät kiinni oikeudestaan puhua suomea. Suurissa kunnissa, joissa ruotsin kieli on selkeästi vähemmistön kieli, ruotsia käytetään hyvin harvoin työkielenä. Kun ruotsinkielisen vähemmistön osuus on alle 15 prosenttia, tämä vaikuttaisi olevan lähinnä sääntö.³⁹

3.3 Kielilainsäädännön toteutuminen viranomaisten asiakaspalvelussa



Valtioneuvosto on esittänyt, että viranomaisten tulisi käydä järjestelmällisesti läpi palvelu- ja hallintoprosessinsa kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta. Viranomaisten tulisi esimerkiksi palveluja suunnitellessaan ja järjestäessään erilaisia vaihtoehtoja tarkastelemalla tunnistaa, missä palveluissa ja asiointitilanteissa kansalaisen on tärkeää saada käyttää omaa kieltään ja valita sellainen ratkaisu, joka antaa parhaan tuloksen kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta.

3.3.1 Palveluketjut ja hallintomenettely

Ministeriöissä ei vielä ole tehty järjestelmällisiä selvityksiä siitä kuinka suomen- ja ruotsinkielinen palvelu on järjestetty palveluketjuissa ja hallintoprosesseissa vaikka eräät ministeriöt ovatkin järjestäneet palveluketjuja esimerkiksi puhelinasioinnin hoitamiseksi silloin, kun virkamiehen oma kielitaito ei riitä. Useimmiten virkamiehet kuitenkin odottavat, että asiakas vaihtaa kieltä. Käytännössä luotetaan myös siihen, että kielitaitoiset työtoverit tarvittaessa huolehtivat ruotsinkielisestä palvelusta. Puheluita saatetaan yhdistää sattumanvaraisesti esimerkiksi kääntäjille, sihteereille tai tiedottajille siksi, että nämä ovat kielitaitoisia, vaikkakaan he eivät välttämättä ole asiantuntijoita itse asian suhteen. Joskus määräaikaiset kielitaitoiset harjoittelijat hoitavat sellaisia ruotsinkielisiä tehtäviä, joita suomeksi hoitaa vakituinen virkamies. Koska kansalaisilla on oikeus saada palvelua suomeksi tai ruotsiksi riippumatta siitä, kuinka hyvin he osaavat toista kieltä, voi syntyä lainvastaisia tilanteita.⁴⁰



Jos on vastaanottajan kieli selvästi tiedossa, niin sillä kielellä menee, muuten menee suomeksi.

Sihteeri puhuu myös ruotsia.

Kyllä virkamiestaidolla pärjää... on sitten ruotsinkielisiä, jotka antavat virka-apua.

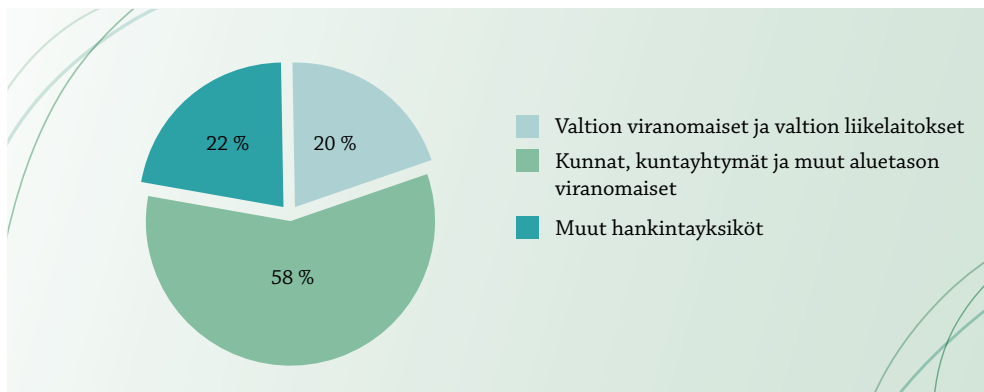
Ministeriöiden virkamiesjohto

Puolet *ministeriöistä* ilmoitti, että kuntien ja ministeriön välisessä yhteydenpidossa aina käytetään kunnan kieltä. Oikeusministeriön saamat tiedot osoittavat, että ministeriöiden ja enemmistöltään ruotsinkielisten kaksikielisten kuntien tai yksikielisesti ruotsinkielisten kuntien välisessä kirjeenvaihdossa kuitenkin melko usein käytetään suomea. Kunnat joutuvatkin usein itse kääntämään esimerkiksi ministeriön suosituksia kunnan kielelle.⁴¹

Kaksikielisissä kunnissa, joissa kielellisen vähemmistön osuus on melko suuri, asiakaspalvelu toimii kuntien hallintovastaavien mukaan hyvin molemmilla kielillä. Suurten kuntien, joissa kielellisen vähemmistön osuus on pienempi, on puolestaan vaikea taata palvelua molemmilla kielillä. Asiakaspalvelua ei aina saa ruotsiksi esimerkiksi pääkaupunkiseudun kuntien puhelinneuvonnassa, kuluttajaneuvonnassa eikä terveystieteissä.⁴²

3.3.2 Julkiset hankinnat ja kielelliset oikeudet

Juloksen sektorin hankintojen määrä on viime vuosina kasvanut.⁴³ Vuonna 2008 tehtiin noin 20 000 julkista hankintaa, joista valtaosa oli kuntien, kuntayhtymien ja alueellisten viranomaisten hankintoja. Kunnat ja kuntayhtymät hankkivat peräti 38 prosenttia tavaroistaan ja palveluistaan julkisen sektorin ulkopuolisilta palveluntuottajilta.⁴⁴ Julkiset hankinnat ovat kuitenkin yleistymässä myös valtion viranomaisissa, liikelaitoksissa ja muissa yksiköissä.⁴⁵ Julkisilla hankinnoilla tarkoitetaan sellaisia tavara-, palvelu- ja rakennusurakkahankintoja, joita valtio, kunnat ja kuntayhtymät, valtion liikelaitokset sekä muut hankintalainsäädännössä määritellyt hankintayksiköt tekevät oman organisaationsa ulkopuolelta.



Kuvio 3
Juloksen sektorin hankinnat 2008 (N=19 713)
Lähde: HILMA-ilmoitusjärjestelmä 2009

Suuri osa hankinnoista on kansalaisille suunnattuja palveluja. Tämän vuoksi kielellisten oikeuksien toteutuminen tulee ottaa huomioon sekä tarjouskilpailussa että palvelutuotannossa.

Kaksikielisten viranomaisten tulee omassa toiminnassaan huolehtia siitä, että kansalaisia palvellaan sekä suomeksi että ruotsiksi. Kansalaisten kielellisten oikeuksien kannalta ei ole merkitystä ostaako viranomaisen palvelun yksityiseltä palveluntuottajalta, toiselta kunnalta tai kuntayhtymältä. Viranomaisen tulee kaikissa tapauksissa varmistaa, että hankitut palvelut täyttävät viranomaiselle asetetut kielellisiä oikeuksia koskevat vaatimukset.⁴⁶



Valtioneuvosto ehdotti kielilainsäädännön soveltamista koskevassa kertomuksessaan vuonna 2006, että viranomaisten tulee huolehtia palveluja kilpailuttaessaan ja yksityisiltä palveluntuottajilta ostaessaan, että kielinen palvelu on osa kilpailuttamiskriteerejä.

Tarjouskilpailussa noudatetaan hankintalainsäädäntöä⁴⁷, mutta menettely ei saa olla kielilain vastainen. Tarjouspyynnössä viranomaisten on muun muassa määriteltävä hankinnan kohteeseen liittyvät ammatillista pätevyyttä koskevat vaatimukset.⁴⁸ Esimerkiksi kaksikielisten kuntien sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja hankittaessa tarjouspyynnössä on mainittava, että palvelua on pystyttävä antamaan potilaan kielellä eli suomeksi tai ruotsiksi.⁴⁹ Lisäksi viranomaisen on tarjouskilpailumenettelyssä mainittava millä kielellä tai kielillä tarjous tulee laatia ja mitä kieltä neuvotteluissa käytetään.⁵⁰ Kielelliset oikeudet on siis otettava huomioon jo hankintaa suunniteltaessa.

Julkisissa hankinnoissa voidaan käyttää useaa erilaista tarjouskilpailumenettelyä. Viranomainen voi esimerkiksi itse ottaa yhteyttä sopiviin palveluntuottajiin tai julkaista hankintailmoituksen tarkoituksenmukaisissa tiedotusvälineissä⁵¹ ja pyytää tarjouksia suomen- ja ruotsinkielisiltä palveluntuottajilta. Tarjouskilpailu, joka toteutetaan ainoastaan enemmistön kiellä tai hankintailmoitus, joka julkaistaan ainoastaan enemmistön kielellä julkaistavassa lehdessä, ei edistä molempien kieliryhmien tasapuolisia mahdollisuuksia osallistua tarjouskilpailuun eikä siten ole kielilain mukainen.⁵² Suomen- tai ruotsinkielisiä palveluja voidaan kuitenkin hankkia myös erikseen molemmille kieliryhmille.

Ministeriöt katsoivat, että niillä on tarpeeksi hyvät tiedot hankinnoissa huomioon otettavasta kielilainsäädännöstä. Tätä ei kuitenkaan aina pidetä välttämättömänä tai mahdollisena noudattaa.⁵³ Viranomaiset saattavat esimerkiksi virheellisesti kuvitella, ettei kielellisiä oikeuksia tarvitse huomioida sisäisissä tavara- tai palveluhankinnoissa, kuten tietojärjestelmien hankinnassa. Nämä saattavat kuitenkin koskea koko hallinnon alaa, johon kuuluu myös viranomaisia, joissa enemmistön kieli on ruotsi. Noin puolet kaksikielisten kuntien hallintovastaavista ilmoitti, että ne hankintasopimuksissaan aina mainitsevat velvollisuuden antaa palvelua suomeksi ja ruotsiksi kun taas puolet kaksikielisistä kunnista tekee näin harvoin tai ei koskaan.⁵⁴

Kunnat ilmoittivat, että velvollisuus antaa palvelua suomeksi ja ruotsiksi mainitaan hankintasopimuksessa ostopalvelun luonteen mukaisesti. Kun hankinnassa on kyse asiakaspalvelusta, kunta vaatii palveluntuottajalta usein sekä suomen että ruotsin kielen taitoa. Sen sijaan teknisten palvelujen hankinnassa kielikysymystä ei pidetä yhtä tärkeänä.

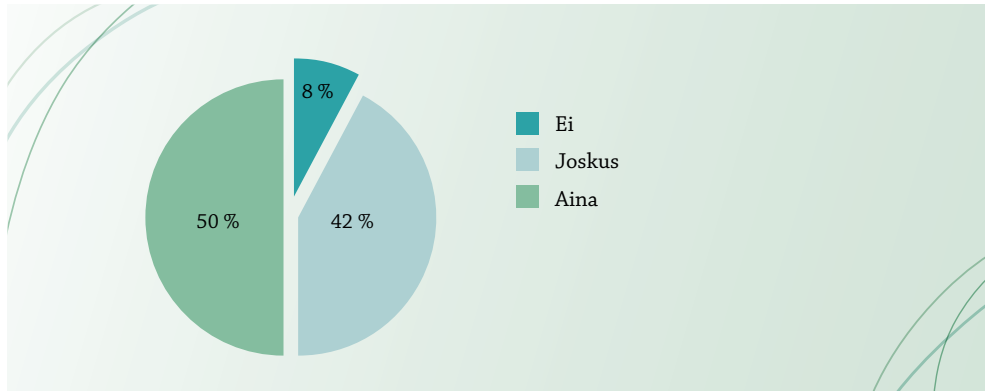


[Kielitaito] useimmiten ehtona jos [palvelussa] asiakaskontaktia. Teknisissä palveluissa ei välttämättä.

Kunnallinen hallintovastaava



Kielelliset oikeudet otetaan huomioon eri tavoin ja usein sattumanvaraisesti kuntien hankinnoissa. Puolet kaksikielisistä kunnista ilmoitti, että palvelun tuottaminen suomeksi ja ruotsiksi on aina yksi hankintamenettelyn perusehdoista, noin 42 prosenttia ilmoitti, että se joskus on perusehtona ja noin kahdeksan prosenttia, että se ei ole perusehto.⁵⁵



Kuvio 4

Kaksikielisten kuntien näkemys siitä, onko palvelun tuottaminen suomeksi ja ruotsiksi yksi hankintamenettelyn perusehdoista, kun kunta ostaa kuntalaisille tarkoitettuja palveluja (N=36)

Vaikka monet kaksikielisistä kunnista ilmoittivat, että palvelun tuottaminen molemmilla kielillä on yksi hankintamenettelyn perusehdoista, harva kunta vaikuttaisi varmistavan, että palveluntuottajat käytännössä huolehtivat kielellisten oikeuksien toteutumisesta. Neljäsosa kunnista ilmoitti, että ne varmistavat kielellisten oikeuksien toteutumisen selvitysten tai omien havaintojensa ja seurannan avulla. Kuudesosa kunnista varmistaa, että palvelu ja tiedonkulku toimivat suomeksi ja ruotsiksi asettamalla tämän hankintasopimuksen ehdoksi. Kaksi kaksikielistä kuntaa ilmoitti, että ne arvioivat palveluntuottajan kykyä tuottaa palvelua suomeksi ja ruotsiksi palvelun puutteita koskevien valitusten perusteella.⁵⁶

3.3.3 Viranomaisten viestintä



Valtioneuvoston kielilainsäädännön soveltamista koskevassa kertomuksessa vuonna 2006 todettiin, että kielellinen palvelu tulisi ottaa huomioon muun muassa viranomaisten tiedotus- ja viestintäsuunnitelmissa. Yhden viranomaisen eri kielillä tuottamia materiaaleja, esimerkiksi esitteitä, asiakirjapohjia ja lomakkeita voisi hyödyntää toisessa viranomaisessa ja viranomaiset voisivat myös jakaa käännöskustannuksia tuottaessaan materiaaleja useammalla kielellä.

Kaksikielisten kuntien tulee huolehtia siitä, että olennainen tieto on helposti kansalaisten ja järjestöjen saatavilla sekä suomeksi että ruotsiksi. *Ministeriöissä* tehtävä käännöstyö on keskeisessä asemassa kielellisten oikeuksien toteuttamisen kannalta, mutta niukkojen käännösresurssien ja ajan puutteen vuoksi esimerkiksi valmisteluun liittyvää materiaalia ei aina käännetä tai ei käännetä ajoissa ruotsiksi. Ministeriöt ilmoittivat kuitenkin, että suomenkieliseen lakiesitykseen lähes sataprosenttisesti sisältyy ruotsinkielinen yhteenveto lakiehdotuksista ja niihin liittyvistä mietinnöistä. Ehdotettuja lakipykälä ei kuitenkaan aina käännetä. Noin

joka kolmas ministeriö sisällyttää myös muihin julkaisuihin ruotsinkielisen tiivistelmän. Muutama ministeriö julkaisee suurimman osan esitteistään molemmilla kielillä. Puolet ministeriöistä ilmoitti, että ne verrattuna neljän vuoden takaiseen tilanteeseen julkaisevat nykyisin enemmän materiaalia myös ruotsiksi. Ajatellen kansalaisten tasavertaisia mahdollisuuksia saada tietoa ministeriöissä vireillä olevista asioista, on kuitenkin valitettavaa, että valtioneuvoston hankerekisteri HARE toimii ainoastaan suomeksi.⁵⁷



Lähetämme suomenkielisen tekstin lausunnolle. Ei kannata kääntää ennen kuin lopullinen suomenkielinen teksti on valmis, ja silti usein myöhästyttään. Meillä on lainsäädäntö, jonka perusteella myös ruotsinkielinen väestön tarpeista huolehditaan.

Ministeriöiden virkamiesjohto



Ministeriöiden verkkosivuilla on kattavasti tietoa sekä suomeksi että ruotsiksi. Ministeriöiden johtavat virkamiehet luottavat siihen, että ruotsinkielisten tiedotustarpeista voidaan huolehtia nimenomaan verkkotiedotuksen avulla tulevaisuudessa. Ruotsinkielisiä sivuja ei kuitenkaan päivitetä yhtä usein kuin suomenkielisiä ja ruotsinkielinen teksti julkaistaan usein myöhemmin kuin suomenkielinen. Suurimmalla osalla kaksikielisistä virastoista on suomen- ja ruotsinkielinen etusivu, mutta ruotsinkielisiltä alasivuilta puuttuu usein olennaisiakin tietoja. Esimerkiksi syksyllä 2008 vain yksi ministeriö julkaisi toimintakertomuksensa vuodelta 2007 verkkosivuillaan molemmilla kielillä. Vuonna 2008 ministeriöt olivat sen sijaan julkaisseet verkkosivuillaan keskimäärin enemmän tiedotteita sekä suomeksi että ruotsiksi kuin neljä vuotta sitten. Vuonna 2008 keskimäärin 65 prosenttia suomenkielisistä tiedotteista julkaistiin myös ruotsiksi. Muutama ministeriö julkaisee järjestelmällisesti melkein kaikki tiedotteensa molemmilla kielillä, mutta useimmissa ministeriöissä osuus vaihtelee vuosittain.⁵⁸ Ministeriöiden viestintävalmiutta erikoistilanteissa on viime vuosina parannettu, mutta ruotsinkielinen tieto julkaistaan edelleen usein suomenkielistä tietoa myöhemmin.

Monet kaksikieliset kunnat tiedottavat verkkosivuillaan suunnilleen yhtä paljon molemmilla kielillä. Vaikka etenkin suurten kuntien ruotsinkielisiltä verkkosivuilta usein puuttuu perustietoja, kuntalaiset antavat silti yleensä hyvän arvosanan kunnan verkkosivuille. Esimerkiksi kuntien liikennepalveluja koskeva ilmoittelu ilmaisjakelulehdissä sekä erilaisia tapahtumia koskeva markkinointi ja tiedotus on kuitenkin usein ainoastaan suomenkielistä. Erityisesti tilapäisissä opasteissa, esimerkiksi kuntien rakennustyömailla, sekä kuntien tie- ja katuopasteissa on ruotsin kielen osalta puutteita. Suomen kielen osalta kuntien asukkaat peräänkuuluttavat muun muassa parempaa kieltä kuntien verkkopalveluihin.⁵⁹

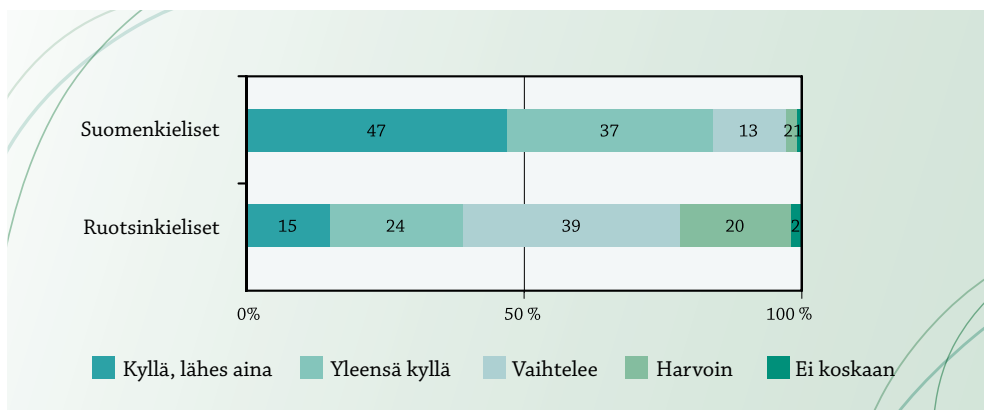
Ministeriöiden sähköiseen viestintään kuuluu yhä useammin teknisiä ratkaisuja, joissa kielelliset oikeudet olisi tärkeä ottaa huomioon. Sekä suomen että ruotsin kielen huomioiminen esimerkiksi tietokannoissa jo suunnitteluvaiheessa parantaa edellytyksiä tuottaa tietoa molemmilla kielillä.

Esimerkiksi käräjäoikeuksien tuomiolauselma- ja perintäjärjestelmää koskevaa käsikirjaa ei ole saatavilla ruotsiksi.⁶⁰ Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on ratkaisussaan korostanut, että viranomaisten on tietojärjestelmiä hankkiessaan ja kehittäessään kiinnitettävä huomiota siihen, että järjestelmä vastaa hyvän hallinnon mukaisia käytäntöjä ja turvaa kielelliset oikeudet.⁶¹

3.4 Kansalaisten näkemykset kielellisen palvelun toteutumisesta

Vuonna 2006 viranomaiset eivät vielä olleet kehittäneet sellaisia lainsäädännön seurantavälineitä, jotka toisivat esiin kansalaisten näkemykset kielilainsäädännön toteutumisesta. Näin ollen ei ollut olemassa riittävän laajoja selvityksiä siitä, miltä osin kielellisten oikeuksien toteutumisessa on puutteita.⁶²

Kielibarometri 2008 -selvitystä toteutettaessa Suomessa oli 43 kaksikielistä kuntaa. Näistä 22 kunnassa vähemmistönä oli suomenkielinen väestö, joka oli yleisesti ottaen tyytyväinen kunnan suomenkieliseen palveluun. Noin 84 prosenttia vastasi, että he aina tai useimmiten saavat palvelua suomeksi. Ruotsinkielinen väestö oli vähemmistönä 21 kaksikielisessä kunnassa ja heistä 39 prosenttia vastasi, että he aina tai useimmiten saavat palvelua ruotsiksi. Kokonaista 22 prosenttia kuitenkin vastasi, että he saavat ruotsinkielistä palvelua harvoin tai ei koskaan.⁶³



Kuvio 5
Saatko yleensä kunnallisia palveluja omalla kielelläsi? (%)

Lähde: Kielibarometri 2008

Turun ruotsinkielisestä vähemmistöstä vain 15 prosenttia ilmoitti, että he aina tai yleensä saavat palvelua ruotsiksi. Vaasassa ruotsinkielinen vähemmistö puolestaan oli melko tyytyväinen palvelujen saatavuuteen ruotsiksi, sillä 75 prosenttia ilmoitti useimmiten tai aina saavansa palvelua omalla kielellään.⁶⁴

Kaksikielisten kuntien suomen- ja ruotsinkielisillä vähemmistöillä on usein eri näkemys siitä, *kuinka hyvin kunta suoriutuu velvollisuudestaan tarjota palvelujaan tasapuolisesti suomeksi ja ruotsiksi*. Yhteensä 57 prosenttia suomenkielisen vähemmistön edustajista ja 47 prosenttia ruotsinkielisen vähemmistön edustajista on sitä mieltä, että kunta tarjoaa palvelujaan hyvin tai melko hyvin molemmilla kielillä. Pääkaupunkiseudulla ja Turunmaalla taas melkein 60 prosenttia ruotsinkielisen

vähemmistön edustajista katsoi, että kunta oli hoitanut velvollisuutensa huonosti. Kaksikielisten kuntien hallintovastaavilla vaikuttaisi kuitenkin olevan myönteisempi käsitys asiasta kuin kuntalaisilla. Heistä 76 prosenttia katsoo, että kunta huolehtii kunnan asukkaiden kielellisten oikeuksien toteutumisesta hyvin tai melko hyvin.⁶⁵

Kielibarometri 2008 -selvityksen mukaan paikallisen vähemmistökielen edustajien määrä ei ole yhtä ratkaiseva tekijä kuin prosentuaalinen osuus koko paikallisesta väestöstä. Ruotsinkielisen vähemmistön edustajien tyytyväisyys palveluihin korreloi ruotsinkielisen vähemmistön määrällisen osuuden kanssa. Barometrin mukaan selkeä enemmistö ilmoitti, että *palvelu pääasiassa annetaan* asiakkaan omalla kielellä, jos vähemmistön osuus on vähintään 25 prosenttia väestöstä. Jos vähemmistön määrällinen osuus on alle 20 prosenttia väestöstä, palvelujen saatavuus omalla kielellä heikkenee selvästi. Tämä koskee erityisesti tilanteita, joissa vähemmistön kieli on ruotsi. Hallintovastaavien näkemys tilanteesta vaikuttaisi olevan samansuuntainen ja he epäilivät, että kielelliset oikeudet eivät aina toteudu, kun toinen kieliryhmä muodostaa pienen vähemmistön kunnassa.⁶⁶



Tavoitteena on löytää toimintamalli, missä kielelliset oikeudet pystytään turvaamaan. Pyrimme mahdollisuuksien mukaan turvaamaan ruotsinkieliset palvelut.

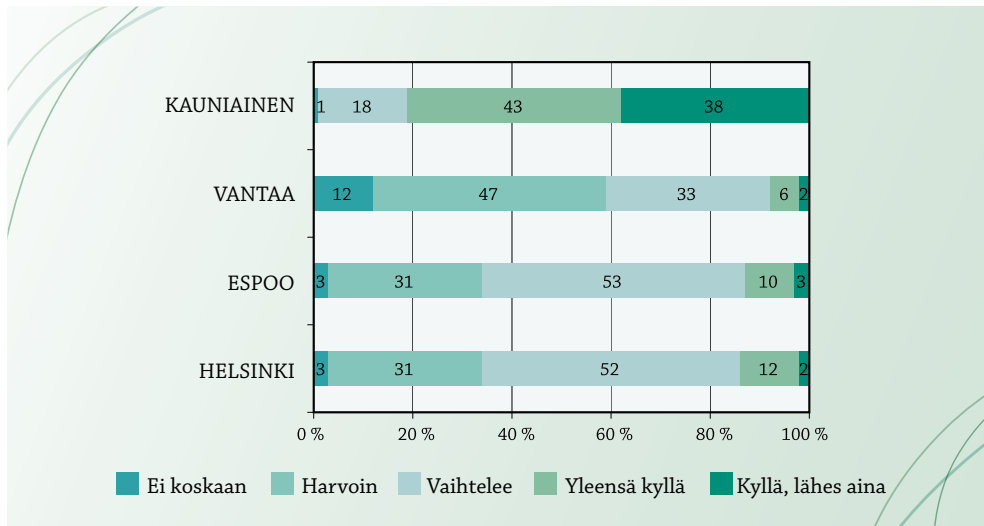
Kunnallinen hallintovastaava



Valtiovarainministeriön teettämässä julkisia palveluja koskevassa kyselyssä ruotsinkielisiltä kysyttiin olivatko he saaneet palveluja ruotsiksi. Vastaajista 69 prosenttia vastasi, että olivat saaneet ja 19 prosenttia, että he eivät olleet saaneet palvelua ruotsiksi. Sen sijaan 13 prosenttia vastaajista ilmoitti, etteivät he halunneet palvelua ruotsiksi. Kysymys kuului: Oletko viimeisen 12 kuukauden aikana saanut selviytyksessä tarkoitettua julkista palvelua ruotsiksi, silloin kun olette halunneet saada sitä ruotsiksi. Kysymyksenasettelussa lähdettiin ilmeisesti siitä, että ruotsinkieliset eivät välttämättä aina halua palvelua ruotsiksi.⁶⁷

3.4.1 Kansalaisten arvosanat suomen- ja ruotsinkieliselle palvelulle

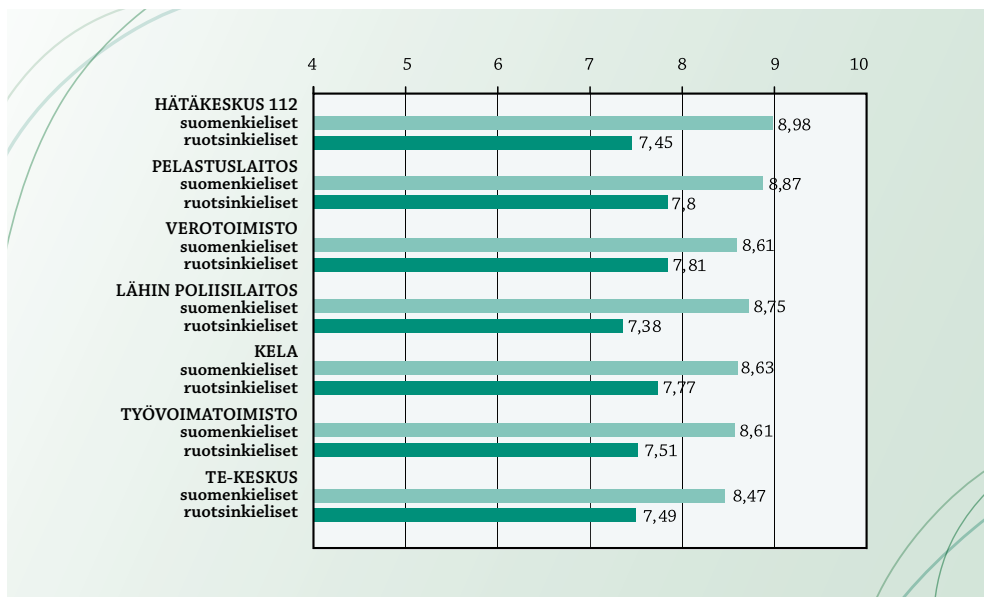
Pääkaupunkiseudulla toteutetusta kansalaiskyselystä ilmeni muun muassa, että kaksikielisten kuntien asukkailla oli erilainen näkemys siitä, kuinka hyvin ruotsinkielinen palvelu toimii. Helsingissä ja Espoossa 34 prosenttia ruotsinkielisistä ilmoitti, että he saavat ruotsinkielistä palvelua harvoin tai ei koskaan ja yli 50 prosenttia, että he saavat ruotsinkielistä palvelua vaihtelevasti. Vantaalla kokonaista 62 prosenttia ruotsinkielisistä ilmoitti, että he saavat ruotsinkielistä palvelua harvoin tai ei koskaan, kun taas Kauniaisissa 81 prosenttia ruotsinkielisistä ilmoitti, että he saavat kaupungilta ruotsinkielistä palvelua useimmiten tai lähes aina.⁶⁸



Kuvio 6
Ruotsinkielisen palvelun saatavuus pääkaupunkiseudulla (%)

Lähde: Pääkaupunkiseudun neuvottelukunta 2007

Kielibarometri 2008 -selvityksessä kaksikielisten kuntien suomenkielisen vähemmistön edustajat antavat keskimäärin yhtä numeroa korkeamman arvosanan *valtion ja kuntien palveluille* kuin ruotsinkielisen vähemmistön edustajat. Erot arvosanoissa ovat kuitenkin melko suuria muun muassa hätäkeskuksen ja lähipoliisin osalta. Ruotsinkielinen vähemmistö antaa hätäkeskuksen palvelujen arvosanaksi keskimäärin 7,5 ja suomenkielinen vähemmistö noin 9. Laillisuusvalvojat ovat viime vuosina kiinnittäneet huomiota hätäkeskusten ruotsinkielisen palvelun puutteisiin. Useissa tapauksissa kukaan hätäkeskuksen työntekijöistä ei puhunut ruotsia ja asiakkaita kehoitettiin puhumaan suomea.⁶⁹



Kuvio 7
Paikallisten suomen- ja ruotsinkielisten vähemmistöjen keskimääräinen arvosana julkisen sektorin palvelusta omalla kielellä

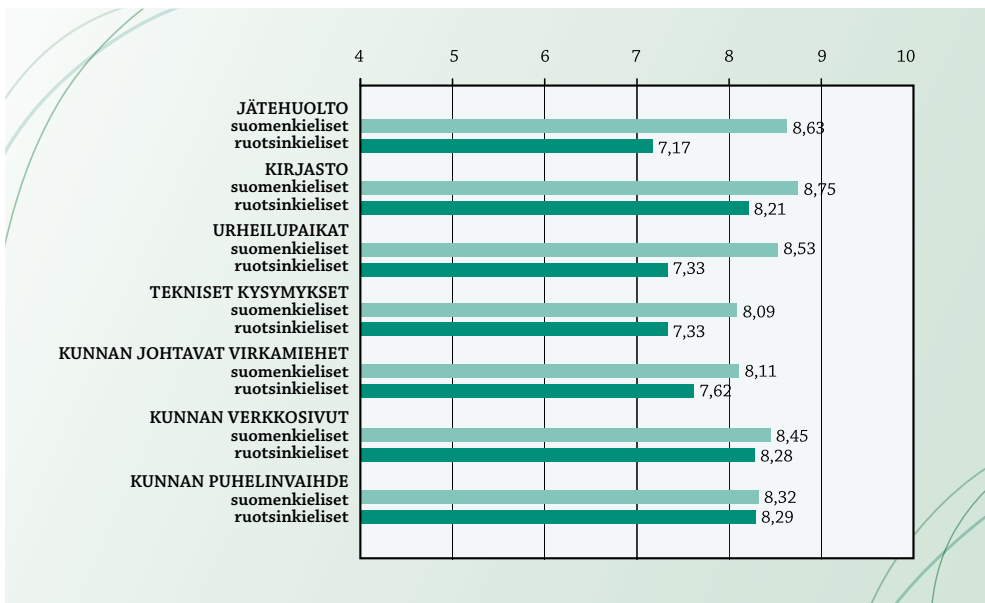
Lähde: Kielibarometri 2008

Suurin ero on kuitenkin *kunnalliselle jätehuollolle* annetussa arvosanoissa. Tuloksista ei ilmene mitään puutteita tässä palvelussa on, mutta esimerkiksi kaikkiin pääkaupunkiseudun talouksiin jaettu jäteopas lähetettiin ainoastaan suomeksi. Monissa kaksikielisissä kunnissa kielitaitoa ei aseteta perusehdoksi teknisten palvelujen hankinnassa, johon jätehuoltoonkin kuuluu.⁷⁰

Kuvio 8

Paikallisten suomen- ja ruotsinkielisten vähemmistöjen keskimääräinen arvosana kunnallista palvelusta omalla kielellä

Lähde: Kielibarometri 2008



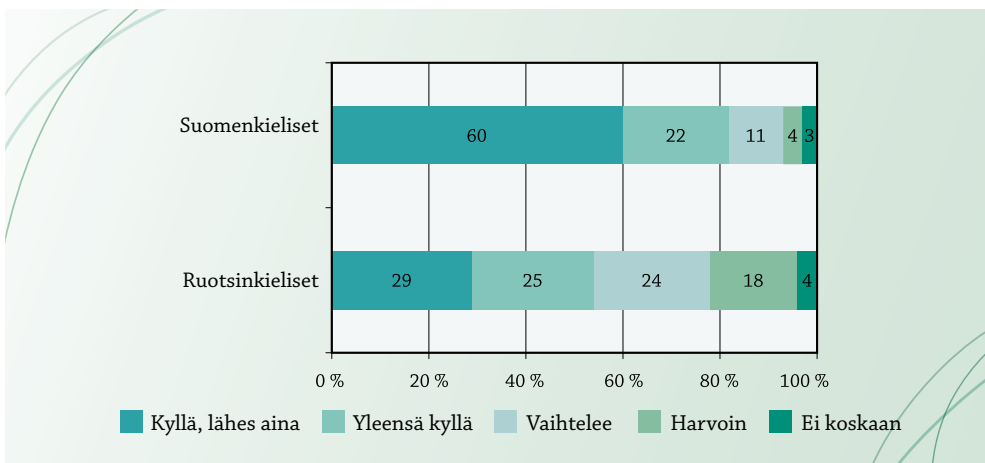
3.4.2 Kansalaiset ja kielifainsäädäntö

Yhteensä 82 prosenttia *kaksikielisten kuntien* suomenkielisen vähemmistön edustajista ilmoitti, että he aina tai useimmiten yrittävät saada kunnallista palvelua suomeksi kotikunnassaan ja vain 7 prosenttia harvoin tai ei koskaan. Ruotsinkielisen vähemmistön edustajista 54 yrittää aina tai useimmiten saada palvelua ruotsiksi, kun taas 22 prosenttia ilmoitti yrittävänsä tätä harvoin tai ei koskaan.⁷¹

Kuvio 9

Yritätkö saada kunnallista palvelua suomeksi tai ruotsiksi? (%)

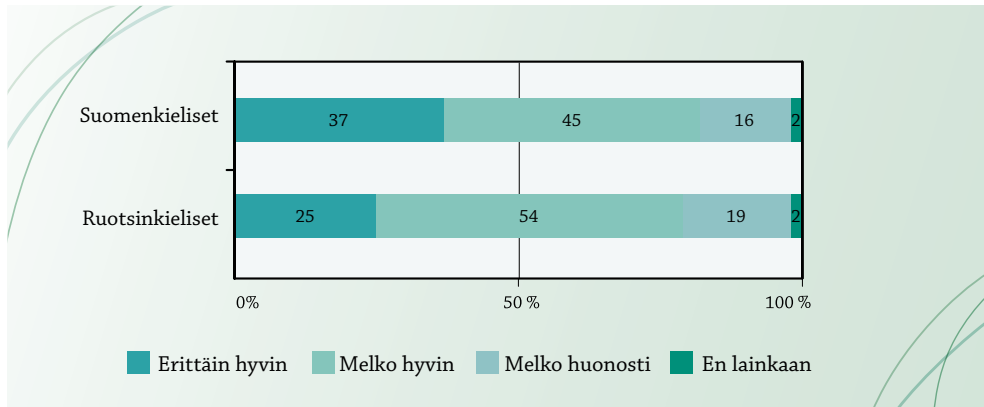
Lähde: Kielibarometri 2008



Enemmistö pääkaupunkiseudun ruotsinkielisistä on kokenut, että viranomaiset käyttävät suomea vaikka he itse ovat yrittäneet puhua ruotsia. Noin puolet ilmoittikin, että heidän asiaansa ei ollut hoidettu ruotsiksi viranomaisen puutteellisen ruotsinkielentaidon vuoksi. Lähes kolmasosa ruotsinkielisistä ilmoitti käyttävänsä suomea viranomaisten kanssa asioidessaan yksinkertaisesti saadakseen parempaa kohtelua.⁷²

Kaksikielisten kuntien suomenkielisen vähemmistön edustajat ilmoittivat useammin tuntevansa *kielelliset oikeutensa* kuin ruotsinkielisen vähemmistön edustajat, mutta molemmat vähemmistöt kuitenkin tunsivat oikeutensa paremmin kuin

aikaisemmin. Kielellisten oikeuksien tuntemuksessa on puutteita erityisesti niissä kunnissa, joissa vähemmistön määrällinen osuus on pieni.⁷³ Kansalaisten kielitaidon tai kielellisten oikeuksien tuntemuksen puute ei kuitenkaan saa olla syynä siihen, että viranomaiset ei toteuta kielellisiä oikeuksia.



Kuvio 10
Kuinka hyvin tunnet kielelliset oikeutesi? (%)

Lähde: Kielibarometri 2008

3.5 Kielilainsäädännön seuranta ja arviointi viranomaisissa

Valtioneuvoston mukaan kielilainsäädännön soveltamista ja sitä, millainen valmius viranomaisilla on kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi, tulisi selvittää osana olemassa olevia seurantavälineitä, kuten kuntien peruspalvelujen arviointia, sekä uusien selvitysten avulla.

Kaksikielisissä *valtiorviranomaisissa* tehtyjen palveluja koskevien seuranta- ja selvitysten yhteydessä ei yleensä ole arvioitu palvelua suomeksi ja ruotsiksi. Suomen- ja ruotsinkielistä palvelua ei ole huomioitu esimerkiksi aluehallintoviranomaisten vuosittain tekemissä kuntien peruspalveluja koskevissa arvioinneissa.⁷⁴ *Ministeriöiden* johtavien virkamiesten mukaan ministeriöiden ei ole tarpeen arvioida omia eikä hallinnonalansa suomen- ja ruotsinkielistä palvelua muun muassa siksi, että kansalaiset tai muut viranomaiset hyvin harvoin valittavat ministeriön suomen- tai ruotsinkielisestä palvelusta.



Ei kielistä puhuta... mutta ei ole ollut syytä kun ei ole kuulunut valituksia, ei minulle asti ainakaan. Ei nouse usein esille ministeriössä tämä kielivaatimus.

Jos kysymys tulee oikeuskanslerilta, se päättyy johdolle.

Ministeriöiden virkamiesjohto



Seurantarvetta tunnutaan arvioivan johdolle saapuneiden suomen- ja ruotsinkielistä palvelua koskevien valitusten ja muun palautteen perusteella. Valitusten järjestelmällinen rekisteröinti ja arviointi on kuitenkin harvinaista. Suurin osa kansa-

laisilta tulleista valituksista ja muusta palautteesta jää todennäköisesti yksittäisten virkamiesten tietoon.

Kansalaiset osoittavat viranomaisten suomen- ja ruotsinkielisen palvelun puutteita koskevia valituksia myös oikeuskanslerille, oikeusasiamiehelle tai lääninhallituksille. Valituksia tehdään suhteellisen harvoin, mutta viime vuosina niiden määrä on kasvanut. Tämä saattaa viitata siihen, että kansalaiset ovat tietoisempia kielellisistä oikeuksistaan. Useimmat valitukset koskevat sosiaali- ja terveydenhuollon sekä opetustoimen ruotsinkielisen palvelun puutteita.⁷⁵

Monet, erityisesti suuremmat *kaksikieliset kunnat* ilmoittivat, että ne viimeksi kuluneen kolmen vuoden aikana olivat seuranneet ja arvioineet kielilainsäädännön käytännön toteutumista erilaisissa käsittelyvaiheissa tai palveluketjuissa. Pääkaupunkiseudulla esimerkiksi tiettyjen sosiaali- ja terveyspalvelujen toimivuutta on arvioitu. Seuranta tapahtuu kuitenkin lähinnä asiakkaiden suullisen palautteen avulla. Monet kaksikieliset kunnat, muiden muassa joka toinen Pohjanmaan kunta, toteuttavat myös säännöllisiä asukaskyselyitä. Kyselytutkimukset toteutetaan yleensä kunnan palvelupisteissä ja niiden avulla on seurattu kunnan itsensä tuottaman sekä kunnan yksityisiltä palveluntuottajilta ostaman palvelun toimivuutta. Suurin osa kunnista ei kuitenkaan pitänyt seurantaan välttämättömänä, vaan katsoi että palveluntuottajan kanssa tehty ostosopimus takaa, että palvelu myös käytännössä toimii molemmilla kielillä. Yksi kunta ilmoitti, että ostopalvelujen toimivuutta on seurattu virkamiesten käytännön havaintojen avulla.⁷⁶

Monet kunnat arvioivat myös itse omaa toimintaansa. Pääkaupunkiseudun kunnilla on muun muassa erityinen ruotsinkielisiä palveluja koskeva itsearviointiohje. Ei kuitenkaan ole tiedossa missä laajuudessa suomen- ja ruotsinkielisiä palveluja yleensä käsitellään kuntien itsearvioinneissa. Monet kunnat ovat hyödyntäneet Kielibarometri 2008 -selvityksen sisältämiä kuntakohtaisia tietoja asukkaiden näkemyksistä siitä, miten hyvin palvelu kunnan vähemmistön kielellä toimii.⁷⁷

3.6 Hallinnollisten uudistusten vaikutukset kielellisiin oikeuksiin

Hallinnossa on vireillä ja viime vuosina toteutettu suuri määrä rakenneuudistuksia. Näistä suurimmat ovat kunta- ja palvelurakenneuudistus sekä valtion aluehallinnon uudistus. Sektorikohtaisista rakenneuudistuksista keskeisimmät ovat syyttäjälaitoksen, ulosottotoimen ja poliisin paikallishallinnon uudistaminen sekä käräjäoikeuksien kehittäminen.

Yhteinen piirre ajankohtaisissa uudistuksissa on siirtyminen suurempiin virka-alueisiin. Kunta- tai virka-alueiden muutokset vaikuttavat sekä kansalaisten kielellisiin oikeuksiin että viranomaisten velvollisuuteen huolehtia kansalaisten oikeuksista niin suomen kuin ruotsin kielellä.

Uudistusten vaikutuksia kielellisten oikeuksien toteutumiselle on osittain arvioitu valmisteluvaiheessa. Koska monet uudistukset ovat äskettäin tulleet voimaan tai vielä vireillä, ei niiden lopullisia vaikutuksia kansalaisten kielellisten oikeuksien toteutumiselle käytännössä vielä voida arvioida.

3.6.1 Kunta- ja valtion aluehallintoa koskevat rakenneuudistukset

Kunta- ja palvelurakenneuudistus (PARAS) käynnistettiin vuonna 2005. Uudistuksen tavoitteena on varmistaa, että kunnat pystyvät huolehtimaan tehtävistään väestön ikääntyessä ja kustannusten noustessa. Uudistuksen tueksi säädettiin laki kunta- ja palvelurakenneuudistuksesta.⁷⁸ Lain keskeisenä veloitteena on, että kunnassa tai yhteistoiminta-alueella, joka huolehtii perusterveydenhuollosta ja siihen kiinteästi liittyvistä sosiaalitoimen tehtävistä, on oltava vähintään noin 20 000 asukasta. Ammatillisen perusopetuksen järjestämiselle väestöpohjavelvoite on vähintään noin 50 000 asukasta. Lain keinoina veloitteiden täyttämiseksi ovat kuntaliitokset ja yhteistoiminta-alueiden perustaminen. Kuntien tulee lain mukaan muutoksia suunnitellessaan huolehtia perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteutumisesta.

Laki kunta- ja palvelurakenneuudistuksesta mahdollistaa myös poikkeamisen laissa säädetyistä, kunnan tai sen yhteistoiminta-alueen väestöpohjaa koskevista vähimmäismääristä, jos tämä on tarpeen kielellisten oikeuksien turvaamiseksi. Lähtökohtana on, että poikkeamisperusteita käytetään vain sellaisissa tapauksissa, joissa toimivaa kokonaisuutta kohtuullisesti ei ole muodostettavissa muutoin. Kunnat eivät ole juurikaan käyttäneet tätä perustetta.

Kunta- ja palvelurakenneuudistus on johtanut suureen kuntaliitosten määrään. Hankkeen lakityöryhmä totesi, että kuntaliitoksia, joissa kaksikielinen kunta muuttuu yksikieliseksi, tulisi välttää. Kielellisten oikeuksien toteutuminen edellyttää käytännössä, ettei vähemmistön kieltä puhuvien osuus kaksikielisessä kunnassa jää pieneksi. Varsinkin yksikielisten ruotsinkielisten kuntien osalta kuntien tulee huolehtia siitä, että yhteistoiminta-alueella ruotsinkielisten osuus on riittävän suuri tai ruotsin kieli on enemmistön kielenä.⁷⁹ Valtioneuvostolla ei ole lain perusteella harkintavaltaa sellaisissakaan kuntajakoa koskevissa päätöksissä, jotka muuttavat kuntien kielellistä asemaa, jos kunnat yksimielisesti esittävät muutosta.

Kaksikielisten kuntien määrä on vähentynyt kuntaliitosten myötä mutta kuntien kielelliseen asemaan tämä ei ole tuonut suuria muutoksia. Kaksikieliset ja ruotsinkieliset kunnat ovat pääsääntöisesti yhdistyneet tai muodostaneet yhteistoiminta-alueen muiden kaksikielisten kuntien kanssa. Uudistuksen myötä kunnan kielellinen asema on muuttunut vain viidessä kunnassa. Neljästä suomenkielisestä kunnasta Kälviä, Lohtaja ja Ullava muuttuivat kaksikieliseksi liittyessään Kokkolaan samoin kuin Sammatti sen liittyttyä Lohjaan. Ainakin lain tasolla kielelliset oikeudet ovat parantuneet näissä kunnissa. Ainoa kaksikielinen kunta, joka kuntaliitoksen myötä muuttui yksikieliseksi suomenkieliseksi, oli Särkisalo. Tämä muutos vaikutti ainakin lain tasolla olennaisesti kielellisiin oikeuksiin.

Kaksikieliset kunnat ovat muodostaneet yhteistoiminta-alueita, joiden kielisuhteet vaihtelevat suuresti. Etenkin kielellisen vähemmistön ollessa pieni on kiinnitettävä erityistä huomiota siihen, että tämän oikeudet voivat toteutua käytännössä.

Hanko, Kauniainen ja Pyhtää eivät ole vielä päättäneet yhteistoiminta-alueen muodostamisesta.

Taulukko 3

Vuoden 2008 aikana muodostetut yhteistointialueet niihin kuuluvien kuntien kielellisen aseman ja ruotsinkielisten osuuden mukaan

Kunnat	Kuntien kielellinen asema				Väestömäärä 31.12.2007	Ruotsinkielisten osuus 31.12.2007
	Suomi	Ruotsi / Suomi	Suomi / Ruotsi	Ruotsi		
Inkoo, Lohja + Karjalohja (yhdistyminen 2013), Siuntio	1	1	2		51 391	13 %
Artjärvi, Hartola, Iitti, Myrskylä, Nastola, Pukkila, Orimattila, Sysmä	7		1		50 618	1 %
Laihia, Vaasa, Vähäkyrö	2		1		70 359	21 %
Kaskinen, Kristiinankaupunki, Korsnäs, Maalahti, Närpiö		2	1	2	26 072	77 %
Mustasaari, Oravainen, Vöyri-Maksamaa		3			24 619	74 %
Pietarsaari, Luoto, Uusikaarlepyy, Pedersöre		3		1	42 205	75 %
Kokkola, Kruunupyö		1	1		52 064	23 %
Lapinjärvi, Loviisa + Liljendal + Pernaja + Ruotsinpyhtää (*yhdistyminen 2010)			2*		18 694	41 %

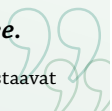
Kunta- ja palvelurakennemuutos on herättänyt sekä toiveita että epäilyksiä. Melkein puolet kaksikielisten kuntien hallintovastaavista suhtautuivat uudistukseen varovaisen optimistisesti. Neljäsosa toivoi uudistuksen merkitsevän parempia edellytyksiä toteuttaa kielellisiä oikeuksia kunnassa. Epäilyksiä heräsi lähinnä niissä kunnissa, joita kuntaliitokset koskevat.⁸⁰



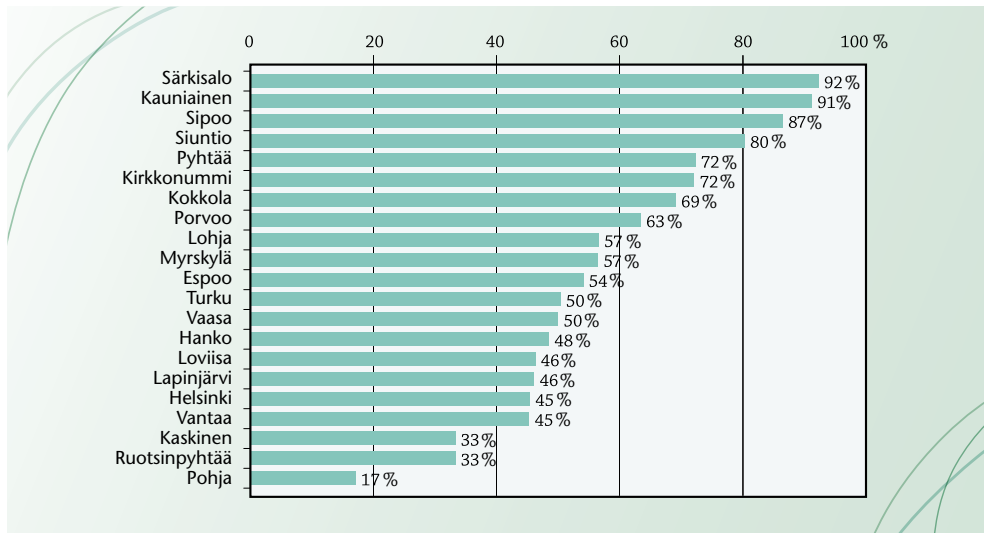
Antaisi paremmat mahdollisuudet jos päästäisiin kuntaliitoksiin... sekä suomenkielisen että ruotsinkielisen väestön määrät kasvavat reippaasti ja palveluja voitaisiin antaa pienemmällä yksikkökustannuksilla.

Pikkuhiljaa ja ajan mittaan tilanne aivan varmasti heikkenee.

Kunnalliset hallintovastaavat



Kielivähemmistöt suhtautuvat uudistuksen vaikutuksiin palveluun omalla kielellä hieman epäluuloisesti. Kokonaista 56 prosenttia ruotsinkielisen vähemmistön edustajista ja 27 prosenttia suomenkielisen vähemmistön edustajista uskoo, että uusien suurien kuntien myötä mahdollisuudet saada palvelua omalla kielellä huononevat. Yli 60 prosenttia ruotsinkielisen vähemmistön edustajista Särkisalossa, Kauniaisissa, Sipoossa, Siuntiossa, Pyhtäällä, Kirkkonummella ja Kokkolassa uskovat palvelun huononevan. Vastaava prosenttiluku esimerkiksi Pohjan, Ruotsinpyhtään, Kaskisten, Vantaan ja Helsingin osalta on alle 50.⁸¹



Kuvio 11
Osuus ruotsinkielisen vähemmistön edustajista, joiden mielestä kunta- ja palvelurakennemuutos huonontaa nykyistä kielirakennetta (%)

Lähde: Kielibarometri 2008

Aluehallinnon uudistamishanke (ALKU) käynnistyi vuonna 2007 ja sen tavoitteena on kansalais- ja asiakaslähtöisesti, tehokkaasti ja tuloksellisesti toimiva aluehallinto, jonka tehtävät järjestetään kahden uuden viranomaisen pohjalle. Näihin kootaan ja järjestetään uudelleen nykyisten lääninhallitusten, työvoima- ja elinkeinokeskusten, alueellisten ympäristökeskusten, ympäristölupavirastojen, työsuojelupiirien ja tiepiirien tehtävät. Maakuntien liittojen toimivaltaa aluekehittämistyön yhteen sovittavana viranomaisena lisätään. Uudistukset on tarkoitus toteuttaa kokonaisuudessaan vuoteen 2010 mennessä.

Uudistamishanketta vuonna 2008 valmistelleiden työryhmien tehtävänantoon kuului nimenomaisesti arvioida muun muassa ehdotuksensa kielelliset vaikutukset. Lähes kaikki työryhmät käsitelivät kielellisiä vaikutuksia raporteissaan, tosin hyvin yleisellä tasolla. Suomen ja ruotsin kielellä annettavien palvelujen todettiin olevan turvattuja muun muassa koska kielilainsäädäntö velvoittaa siihen, ja käytännönläheisiä ratkaisuja palvelujen turvaamiseksi oli käsitelty varsin vähän. Kokonaisuutena voidaan todeta, ettei kielellisiä vaikutuksia arvioitu osana viranomaisten toimintaa, esimerkiksi osana kaksikielisten viranomaisten työhönottopolitiikkaa tai kahdella kielellä tehtäviä ratkaisuja. Vaikutusten arviointia lähestyttiin pikemmin siltä kannalta, miten suomenkielisen palvelun lisäksi turvataan palvelut myös ruotsiksi, esimerkiksi tulkkausta ja etäyhteyksiä käyttäen.

Aluejakoa koskevissa päätöksissä ei arvioitu sitä, miten kielelliset oikeudet turvataan kun esimerkiksi Keski-Pohjanmaa, johon kuuluu kaksikielinen Kokkola, sijoitettiin samaan aluejakoon Pohjois-Pohjanmaan ja Kainuun kanssa. Myöskään sen vaikutuksia, että kaksikielinen Pyhtää tulee kuulumaan yksikielisen aluehallintoviranomaisen virka-alueeseen, ei arvioitu.

Luonnos hallituksen esitykseksi aluehallinnon uudistamisesta on tarkoitus antaa eduskunnalle keväällä 2009.

Alueelliset viranomaiset suhtautuvat valtiotavotiseen kiireisellä aikataululla toteutettavaan uudistuspolitiikkaan skeptisesti. Viranomaisten kannalta tärkeitä kysymyksiä ovat muun muassa kielellisten vaikutusten arvioinnin tulos ja toimivien ruotsinkielisten palvelumallien luominen.⁸²

3.6.2 Sektorikohtaiset rakenneuudistukset

Syyttäjälaitoksen uudistus toteutettiin vuoden 2007 huhtikuusta alkaen. Uudistuksen tavoitteena oli tehostaa syyttäjälaitoksen toimintaa ja ohjaamista sekä lisätä syyttäjätöiminnan yhdenmukaisuutta. Paikallisia syyttäjänvirastoja, jotka muodostettiin syyttäjälaitoksen aikaisemmista yhteistoiminta-alueista, on uudistuksen jälkeen 15, joista viisi kaksikielisiä ja Ahvenanmaan maakunnan syyttäjänvirasto ruotsinkielinen.

Ruotsinkielisen väestön kielellisten oikeuksien turvaamiseksi uudistuksen yhteydessä säädettiin, että kaksikielisissä syyttäjänvirastoissa eräissä viroissa olisi muista syyttäjistä poikkeavat, ruotsin kieltä korostavat kielitaitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset. Näihin virkoihin vaaditaan suomen kielen hyvän suullisen ja kirjallisen taidon lisäksi ruotsin kielen erinomainen suullinen ja kirjallinen taito.⁸³ Nämä kielitaitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset koskevat kolmea syyttäjää Helsingin, Länsi-Uudenmaan ja Itä-Uudenmaan syyttäjänvirastoissa, kahta syyttäjää Varsinais-Suomen syyttäjänvirastossa ja viittä syyttäjää Pohjanmaan syyttäjänvirastossa. Kaikki virat on saatu täytettyä.

Käytännössä ruotsinkielisten asianosaisten kielelliset oikeudet eivät uudistuksenkaan jälkeen vielä täysimääräisesti toteudu. Ruotsinkielisten asianosaisten juttuja ei esimerkiksi järjestelmällisesti jaeta viraston ruotsin kieltä taitaville syyttäjälle.⁸⁴

Ulosottoimen paikallisorganisaation uudistus toteutettiin vuonna 2007. Sen seurauksena ulosottopiirejä yhdistettiin entisiä piirejä suuremmiksi. Kielellisiä oikeuksia ei mainittavasti käsitelty uudistuksen valmistelussa, mutta uudistuksen yhteydessä hyväksyttiin toimenpideohjelma ruotsinkielisten palvelujen turvaamiseksi. Toimenpideohjelman seuranta osoittaa kuitenkin, että vuodenvaihteessa 2007–2008 suurimmassa osassa kaksikielisiä ulosottovirastoja ei ole laadittu suunnitelmia toimenpideohjelman täytäntöönpanoksi. Suurin osa virastoista ilmoittaa siirtävänsä ruotsin kielen taitoa edellyttävän asian kieltä osaavalle virkamiehelle omassa virastossaan. Käytännössä lähtökohtana ei kuitenkaan ole viraston omaaloitteinen toiminta kansalaisten kielellisten oikeuksien turvaamiseksi vaan se, että ruotsinkielisen asiakkaan on itse pyydettävä palvelua ruotsiksi.⁸⁵

Poliisin paikallishallinnon uudistus tuli voimaan vuoden 2009 alusta. Sen tavoitteena oli turvata poliisipalvelujen saatavuus koko maassa. Uudistuksen seurauksena poliisipiirien määrää vähennettiin ja voimavaroja siirrettiin hallinnosta palveluihin.

Uudistuksessa oli tarkoitus turvata poliisin ruotsinkieliset palvelut vähintään tähänastisella tasolla.⁸⁶ Tästä syystä sellaisiin poliisilaitoksiin, joiden virka-alueeseen kuuluu tähänastisia kaksikielisiä, enemmistöltään ruotsinkielisiä kihlakuntia, muodostettiin *alueellisia yksiköitä*. Alueellisilla yksiköillä on lähtökohtaisesti vastuu alueensa peruspoliisitoiminnan toteuttamisesta siten, että erityisesti ruotsinkieliset poliisipalvelut turvataan. Niiden asema kaksikielisinä, enemmistön kieleltään ruotsinkielisinä säilyi ja työkielenä pysyi ruotsi. Myös henkilöstön kielitaitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset määräytyvät alueellisen yksikön kielisuhteiden mukaan. Näissä alueellisissa yksiköissä toimivilta edellytetään näin ollen ennen kaikkea ruotsin kielen taitoa.

Alueellisia yksiköitä muodostettiin Etelä-Suomen läänissä Raaseporin kihlakunnan alueesta sekä Länsi-Suomen läänissä Pietarsaaren, Mustasaaren, Närpiön ja Turunmaan kihlakuntien alueista. Uudistuksen myötä henkilöstön ruotsin kieltä koskevat kelpoisuusvaatimukset nousivat niissä poliisilaitoksissa, jotka muuttuivat kielisuhteiltaan yksikielisistä suomenkielisistä kaksikieliseksi.⁸⁷

Eduskunnan hallintovaliokunta korosti uudistuksen yhteydessä, että poliisin paikallishallinnon rakenneuudistuksen toimeenpanossa on noudatettava kielellisten oikeuksien turvaamiseksi annettuja säännöksiä. Valiokunta totesi muun muassa, että alueelliset yksiköt vastaavat lähinnä poliisin perustoiminnasta alueellaan. Eriyistettävät tulisi keskittää suurempiin kokonaisuuksiin, mutta tämältyyppinen työnjako ei vähennä velvoitetta turvata kielelliset oikeudet. Valiokunta tähdensi lisäksi koulutuksen ja kielitaitovaatimusten käytännön ylläpitämisen merkitystä ja totesi, että myös tulevaisuutta silmällä pitäen on huolehdittava ruotsinkielisten poliisimiesten saatavuudesta.⁸⁸

Alueellisten yksiköiden henkilöstön kielitaitovaatimuksista on tarkoitus säätää poliisin hallinnosta annetussa valtioneuvoston asetuksessa siten, että ne noudattelevat enemmistöltään ruotsinkielisen viranomaisen kielitaitovaatimuksia.⁸⁹ Oikeusministeriön tietojen mukaan on esiintynyt epävarmuutta siitä, miten kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia koskevia säännöksiä tulee tulkita.

Käräjäoikeusverkoston kehittäminen on vireillä. Sen eräänä tavoitteena on käräjäoikeuksien toiminnan tarkoituksenmukainen uudelleenjärjestäminen siten, että käräjäoikeuksien määrää voidaan vähentää. Määrä vähenee vuoden 2010 alusta nykyisestä 54 käräjäoikeudesta 27:ään.⁹⁰ Uudistuksessa tulee hallitusohjelman mukaan nimenomaisesti kiinnittää huomiota molempien kieliryhmien oikeuksien turvaamiseen. Ennen kaikkea ruotsinkielisen väestön kielellisten oikeuksien turvaamiseksi on Varsinais-Suomen käräjäoikeuteen tarkoitus perustaa erityinen osasto, jonka työkieli ja ensisijainen käsittelykieli olisi ruotsi. Ratkaisua pidetään tärkeänä, koska nykyinen enemmistön kieleltään ruotsinkielisen Paraisten käräjäoikeus liitetään tähän käräjäoikeuteen. Tämä ratkaisu voi parantaa ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien toteutumista entistä suuremmalla alueella Varsinais-Suomessa. Valmistelussa on myös ollut esillä tuomareiden kielitaitoa koskevien kelpoisuusvaatimusten uudistaminen siten, että ruotsin kieltä hallitsevien tuomareiden työhönotto kaksikielisissä tuomioistuimissa helpottuisi.

4

Kielilainsäädännön soveltaminen sosiaali- ja terveydenhuollossa



Valtioneuvosto ehdotti kielilainsäädännön soveltamista koskevassa kertomuksessaan vuonna 2006, että lainsäädännön, mukaan lukien sektori-kohtaisen erityislainsäädännön, riittävyttä kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi tulee arvioida. Olisi esimerkiksi arvioitava, tulisiko vanhustenhuoltoa koskevaa lainsäädäntöä täydentää nimenomaisilla kieli-säännöksillä. Valtioneuvosto totesi, että viralliset kielitaitovaatimukset ja todelliset taidot olivat usein epätasapainossa sosiaali- ja terveydenhuollon alalla. Henkilökunnan ja asiakkaiden keskuudessa tulisi säännöllisesti tehdä suomen- ja ruotsinkielisiä palveluja koskevia kartoituksia ja kyselyjä.

Tässä luvussa käsitellään sosiaali- ja terveydenhuoltoa kaksikielisissä kunnissa, erityisesti lastensuojelua, vanhustenhuoltoa ja mielenterveyspalveluja. Kuntien käsitys palvelujen tarjoamisesta tai järjestämisestä suomeksi ja ruotsiksi näillä kolmella alalla ilmenee muun muassa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen, aikaisemmin Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimus- ja kehittämiskeskus Stakes, teettämästä laajasta kyselytutkimuksesta, johon vain yksi kaksikielinen kunta jätti vastaamatta.⁹¹ Asiaa on selvittänyt myös oikeusministeriö, joka on lähettänyt aiheesta kyselyjä muiden muassa potilasasiamiehille ja lasten- ja äitiysneuvoloiden henkilökunnalle. Lisäksi oikeusministeriö on haastatellut sosiaali- ja terveydenhuoltoalan päätöksentekijöitä, virkamiehiä ja organisaatioita.⁹²

Kielibarometri 2008 -selvityksessä kuntien asukkaat kommentoivat eniten juuri terveyden- ja sairaanhoitoa ja erityisesti jokaisen oikeutta saada hoitoa äidinkielellään.⁹³



Terveyspalvelun työntekijät osaavat usein tosi hyvää suomea, muihin verrattuna.

Terveydenhuollossa en ole aina varma ymmärrettiinkö minua.

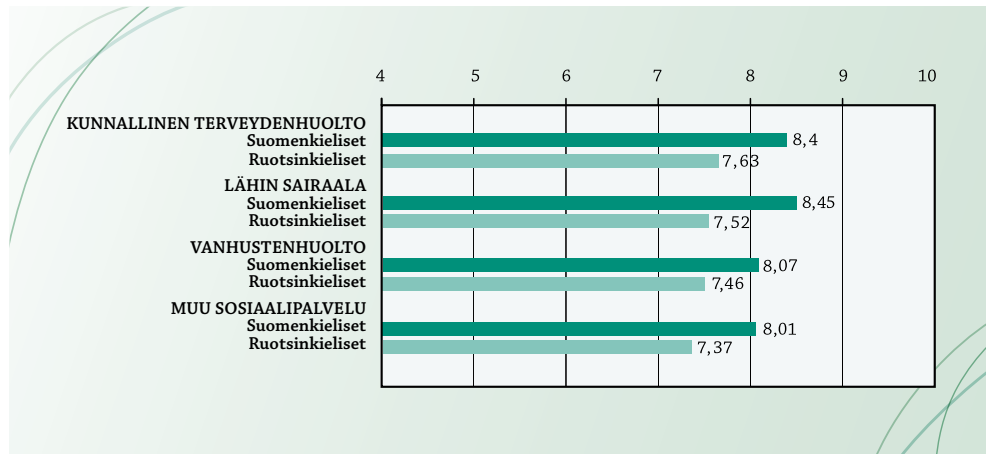
Testasin terveydenhuoltoa ja ehkä olin onnekas, koska sain asiani hoidettua ruotsiksi ystävällisen ja avuliaan suomenkielisen henkilökunnan avustuksella.

Ajanvaraus, esimerkiksi hammaslääkärille, pitäisi olla mahdollista tehdä ruotsiksi – meidän kohdallamme tämä johti väärinkäsityksiin (teini-ikäinen tytär, aika, päivä).

Kielibarometri 2008



Suomenkielisen vähemmistön edustajat kaksikielisissä kunnissa antavat julkisen hallinnon suomen- ja ruotsinkieliselle palvelulle keskimäärin yhtä numeroa korkeamman arvosanan kuin ruotsinkielisen vähemmistön edustajat. Ero arvosanojen välillä ei ole suuri, mutta se näkyy melko johdonmukaisesti kaikissa palveluissa. Huomionarvoista on myös se, että ruotsinkieliset antavat kunnalliselle terveydenhuollolle, kuten terveyskeskuksien, lääkärrien ja hammaslääkärrien palveluille, yleisimmin arvosanan kahdeksan kun taas suomenkieliset useimmiten antavat arvosanaksi kymmenen.⁹⁴



Kuvio 12
Paikallisten suomen- ja ruotsinkielisten vähemmistöjen arvosana omakieliselle palvelulle sosiaali- ja terveydenhuollossa

Lähde: Kielibaro-
metri 2008

4.1 Ohjaus ja seuranta sosiaali- ja terveydenhuollossa

Sosiaali- ja terveydenhuollon viranomaisten tulee kielilainsäädännön lisäksi noudattaa sosiaali- ja terveydenhuoltoalan erityislainsäädäntöön sisältyviä kielellisiä oikeuksia koskevia säännöksiä. Viime vuosina sosiaali- ja terveydenhuoltoalaa koskevaa lainsäädäntöä on tietyiltä osin uudistettu. Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä ja laki sähköisestä lääkemääräyksestä tulivat voimaan vuonna 2007 ja uusi lastensuojelulaki vuonna 2008. Lisäksi vammaisia koskevaa lainsäädäntöä on muutettu siten, että syyskuusta 2009 alkaen vaikeavammaiset henkilöt saavat oikeuden henkilökohtaiseen apuun. Uusi terveydenhuoltolainsäädäntö on valmisteilla ja hallituksen esitys on tarkoitus antaa vuoden 2009 aikana.⁹⁵ Vuonna 2008 valmisteltiin myös ehdotusta potilasasiakirjoja koskevaksi asetukseksi.

Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö, Sosiaali- ja terveystieteiden valvonta- ja valvontavirasto Valvira, lääninhallitukset ja kunnat sekä niiden sosiaaliasiamiehet ja potilasasiemiehet sekä Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos osallistuvat sosiaali- ja terveydenhuoltoalan ja myös siihen liittyvän kielilainsäädännön soveltamisen ohjaukseen, valvontaan ja seurantaan. Valvira, joka valvoo terveydenhuollon organisaatioiden ja ammattihenkilöiden toimintaa ja käsittelee kanteluja, on kiinnittänyt huomiota muun muassa viranomaisten velvollisuuteen huolehtia siitä, että terveydenhuollon henkilökunnalla on potilastyössä vaadittava kielitaito.⁹⁶ Kaksikielisten sairaanhoitopiirien vähemmistökielisen lautakunnan alaisuudessa toimii jaostoja, jotka seuraavat esimerkiksi kuinka opasteet ja tiedotus on järjestetty vähemmistön kielellä.⁹⁷

Sosiaalialalla toimii myös yhdeksän osaamiskeskusta. Ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus on ruotsin- ja kaksikielisten kuntien yhteinen osaamiskeskus. Osaamiskeskus on muun muassa tukenut uusien IT-ratkaisujen kehittämistä Turunmaan sosiaali- ja terveydenhuollossa. Sen teettämän selvityksen mukaan kaksikielisten kuntien vammaispalvelut voitaisiin järjestää paremmin.⁹⁸

Kuntien ja kuntayhtymien sosiaali- ja terveydenhuollossa kielelliset oikeudet on kytketty kunnan kieleen. Kaksikielisessä kunnassa tai kuntayhtymässä jokaisella on oikeus käyttää suomea tai ruotsia ja saada palvelua suomeksi ja ruotsiksi asioidessaan viranomaisen kanssa. Yksikielisissä kunnissa sosiaali- ja terveydenhuoltopalvelut annetaan pääasiassa kunnan kielellä.⁹⁹

Kuntien ja kuntayhtymien käytännöt suomen- ja ruotsinkielisten sosiaali- ja terveysalan palveluja koskevan ohjeistuksen antamisessa vaihtelevat. Näyttää kuitenkin siltä, että mahdollisia kielisäännöksiä koskeva päätöksenteko on suurimmassa osassa kuntia annettu yksittäisten kunnallisten elinten tehtäväksi. Monissa suurissa kunnissa ja kuntayhtymissä, kuten Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirissä sekä Pohjanmaan sairaanhoitopiirissä, sosiaali- ja terveydenhuoltotoimi on antanut määräyksiä ja ohjeita palvelun antamisesta molemmilla kielillä. Usein nämä ovat erityisiä kieliohjelmia. Myös pääkaupunkiseudun *lasten- ja äitiysneuvoloiden* terveydenhuoltohenkilökunta ilmoitti oikeusministeriön ruotsinkielisiä palveluja selvittävässä kyselyssä saaneensa virallisia kirjallisia ohjeita velvollisuudesta antaa palvelua suomeksi ja ruotsiksi. Suurimmassa osassa sosiaali- ja terveydenhuoltotoimen yksiköistä ei kuitenkaan ole laadittu erityisiä ohjeita suomen- ja ruotsinkielisestä palvelusta. Lisäksi monet kunnat pitivät itsestään selvänä, että asiakkaiden kanssa puhutaan heidän omaa kieltään.¹⁰⁰

Esimerkiksi sairaaloissa vaikuttaa olevan epäselvää kenelle potilaan kielellisiä oikeuksia koskevien ohjeiden antaminen ja niiden noudattamisen seuranta viime kädessä kuuluu. Strategiat ja kirjalliset ohjeet eivät aina ole tarpeeksi konkreettisia tai työpaikan mukaan räätälöityjä vaan sisältävät useimmiten ainoastaan yleisiä ja periaatteellisia säännöksiä.¹⁰¹

Oikeusministeriön kyselyssä moni *potilasasiamies* ilmoitti saavansa *silloin tällöin* käsiteltäväkseen asioita, jotka koskevat *potilaan oikeutta saada palvelua suomeksi ja ruotsiksi*. Helsingin potilasasiamiehet ilmoittivat Uudenmaan tai Turunmaan asiamiehiä useammin käsittelevänsä suomen- ja ruotsinkielisiä palveluja koskevia asioita *harvoin tai ei koskaan*.¹⁰²

Potilasasiamiehet arvioivat, että potilaat tuntevat kielelliset oikeutensa hyvin tai ainakin melko hyvin. Potilaiden kysymykset koskevat useimmiten joko hoitotilannetta tai oikeutta saada tietoa hoidosta omalla kielellä. Joskus sekä potilas että henkilökunta ovat epävarmoja siitä millä kielellä esimerkiksi loppuarvio tulisi kirjoittaa tai millä kielellä kotihoito-ohjeet tulisi antaa kaksikielisessä hoitoyksikössä. Potilasasiamiehet katsoivat, että etenkin pääkaupunkiseudulla henkilökunnan heikko kielitaito on suuri ongelma. Myös tarpeeksi kielitaitoisten potilasasiamiesten rekrytoiminen saattaa joskus tuottaa ongelmia.¹⁰³



Viranomaiset tuntevat kyllä kielilain... mutta käytännössä ei helppoa järjestää. Toisaalta potilaat eivät ehkä aina tiedä oikeuttaan käyttää omaa kieltään. Toisaalta usein 'sopeutuneet'/'alistuneet' siihen, että se ei aina onnistu.

Potilasasiamies



4.2 Asiakaspalvelu sosiaali- ja terveydenhuollossa



Tässä luvussa käsitellään kielellisten oikeuksien toteutumista asiakaspalvelussa eli sosiaali- ja terveydenhuoltohenkilökunnan ja asiakkaiden välisessä asiointissa sekä yleisölle suunnatussa tiedotuksessa käytettyä kieltä. Lisäksi käsitellään potilaita koskevissa asiakirjoissa, kuten päätöksissä, potilaskertomuksissa ja lausunnoissa käytettyä kieltä.

Enemmistöltään ruotsinkieliset kaksikieliset kunnat ilmoittivat, että sosiaali- ja terveydenhuollossa on aina saatavilla *asiakaspalvelua* sekä suomeksi että ruotsiksi. Monet enemmistöltään suomenkieliset kunnat sitä vastoin ilmoittivat, että niillä oli joskus vaikeuksia järjestää asiakaspalvelua ruotsiksi. Henkilökunta lähtee useimmiten siitä, että asiakasta palvellaan ruotsiksi tämän sitä erikseen pyytäessä.¹⁰⁴

Kuntien mukaan sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunta selvittää ensimmäisen tapaamisen yhteydessä mitä kieltä asiakas haluaa käyttää ja merkitsee sen asiakastietoihin. Suuret kunnat ilmoittivat, että henkilökunta voi tarvittaessa tarkistaa kielen väestörekisteristä, jos se ei ole tiedossa. Muun muassa eräässä suuressa kunnassa asiakkaan kieli rekisteröityy potilastietoihin automaattisesti väestötietojärjestelmän kautta.¹⁰⁵ Kunnilla ei kuitenkaan ole yhtenäistä käytäntöä asiakkaan kielen selvittämiseksi. Käytännössä kielen tarkistaminen väestötietojärjestelmästä näyttää kuitenkin olevan harvinaista. Ratkaisevampaa on se, millä kielellä asiakas aloittaa keskustelun.¹⁰⁶

Useimmat kaksikieliset kunnat ilmoittivat, että sekä painettua että sähköistä *tietoa* esimerkiksi etuuksista tai hoitomaksuista sekä *lomakkeita* on saatavilla suomeksi ja ruotsiksi. Eräät enemmistöltään suomenkieliset kunnat ilmoittivat kuitenkin, että kirjallista aineistoa ei aina käännetä tai että ruotsinkielinen käännös usein tehdään myöhässä. Syyksi ruotsinkielisen aineiston puutteeseen ilmoitettiin myös se, että sosiaali- ja terveydenhuoltoalan keskushallinto ei julkaise kaikkea aineistoaan ruotsiksi vaan lähettää usein myös kaksikielisille yksiköille ainoastaan suomenkielistä aineistoa.¹⁰⁷ Esimerkkinä voidaan mainita lastensuojeluilmoitukseen tarvittava lomake, jota ei oikeusministeriön tietojen mukaan ole saatavilla ruotsiksi vuosi lastensuojelulain voimaantumisen jälkeen. Myös lasten- ja äitiysneuvonnan terveydenhuoltohenkilökunta vahvistaa, että aineistoa ei aina ole saatavilla ruotsiksi. Pohjanmaalla ja Uudellamaalla arvioidaan, että noin neljäsosaa suomenkielisestä aineistosta ei ole saatavilla ruotsiksi. Pääkaupunkiseudulla ja Varsinais-Suomessa arvioidaan, että noin puolta aineistoista ei ole saatavilla ruotsiksi ja Itä-Uudellamaalla vielä suuremman osan aineistosta arvioidaan puuttuvan.¹⁰⁸ Käytännössä sosiaali- ja terveydenhuollon yksiköt joutuvat usein itse kääntämään muun muassa tiedotusaineistoa ruotsiksi.



... erilaista tiedotusmateriaalia joudutaan kääntämään oman työn ohella, joten ei 'kehdata' marista, jos jostakin tiedotetaan vain suomeksi, koska tiedetään kuinka vähän henkilökuntaa [kääntäjiä] kaikkialla on.

Potilasasiamies



Muun muassa monet sosiaali- ja terveydenhuollon alalla toimivat liitot julkaisevat tietoa esimerkiksi erilaisista sairauksista, usein tosin suppeammin ruotsiksi. Esimerkki tästä on Sitran ja sosiaali- ja terveysministeriön, Kansanterveyslaitoksen, Kuntaliiton sekä sairaanhoitopiirien välisessä yhteistyössä julkaistu sähköinen terveyskirjasto. Kaksikieliset kunnat ohjaavat sekä suomen- että ruotsinkieliset asukkaat kirjaston suomenkieliselle verkkosivustolle, johon sisältyy vain rajallinen määrä ruotsinkielistä tietoa.¹⁰⁹

Kaksikieliset kunnat kolmea enemmistöltään suomenkielistä kuntaa lukuun ottamatta ilmoittivat, että sosiaali- ja terveydenhuollossa asiakasta koskevat päätökset annetaan tavallisesti sillä kielellä, jolla hakemus on tehty. Eräs kunnista ilmoitti, että kielellä ei ole suurtakaan merkitystä, sillä ruotsinkieliset asiakkaat ovat useimmiten kaksikielisiä.¹¹⁰

Terveydenhuollon eri tasoilla tuntuu olevan epäselvää millä kielellä potilasta koskevat asiakirjat, kuten *potilaskertomukset ja lausunnot*, kirjoitetaan tai tulisi kirjoittaa. Tämä näkyy siinä, että puolet kunnista jätti vastaamatta potilasta koskevien asiakirjojen laatimista ja erityisesti potilasasiakirjojen kieltä käsitteleviin kysymyksiin. Puolet suurista enemmistöltään suomenkielisistä kunnista ilmoitti, että *lausunnot* kirjoitetaan potilaan kielellä. Moni näistä kunnista kuitenkin totesi, että henkilökunnan kielitaito ei riitä potilasasiakirjojen laatimiseen ruotsiksi. Tarvittaessa asiakirjat kuitenkin käännetään ruotsiksi. Yhtä lukuun ottamatta kaikki vastanneista enemmistöltään ruotsinkielisistä kunnista ilmoittivat, että lausunnot laaditaan potilaan kielellä. Monissa kunnissa terveydenhuoltotoimi ei tunnu tietävän laaditaanko potilasasiakirjat esimerkiksi erikoissairaanhoidossa, kuten sairaanhoitopiirin hoitoyksiköissä, potilaan omalla kielellä.¹¹¹



Meillä on kaksikielisiä potilaita, joita yritämme ohjata niin että saavat palvelun omalla kielellään. Myös potilaskirjaukset on tehty keskustelukielellä. Olemme keskustelleet siitä millä kielellä kirjaukset tulisi tehdä. Potilaan tulisi halutessaan kyetä lukemaan kirjaukset.

Potilasasiamies



Kieliasian neuvottelukunta ja Suomenruotsalaiset kansankäräjät ovat kiinnittäneet sosiaali- ja terveysministeriön huomiota kielellisiin oikeuksiin potilasasiakirjoja laadittaessa, etenkin sähköistä asiointia ajatellen. Myös potilasasiamiehet pitivät lakia sähköisestä potilasasiakirjajärjestelmästä keskeisenä ajatellen potilaan oikeuksia tulevaisuudessa saada asiakirjatietonsa omalla kielellään.¹¹²

Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisun mukaan kaksikielisen sairaanhoitopiirin olisi tullut huolehtia potilaan avohoidon kertomuksen kääntämisestä potilaan omalle kielelle, kun hän sitä pyysi. Tätä edellyttävät sekä potilaan oikeuksia koskevat säännökset ja määräykset että perustuslain kielellistä yhdenvertaisuutta koskeva säännös. Oikeusasiamies toteaa kuitenkin, että potilasasiakirjojen laatimista ja kääntämistä koskevat säännökset ovat tulkinnanvaraisia.¹¹³

4.3 Henkilöstöpolitiikka sosiaali- ja terveydenhuollossa

Yksilön kannalta erityisen suojattomissa ja haavoittuvissa tilanteissa pienetkin kielelliset sävyerot voivat olla ratkaisevia. Siksi onkin tärkeää, että molemmat osapuolet ymmärtävät ja tulevat ymmärretyiksi. Tämä edellyttää sitä, että henkilökunta on kielitaitoista.

Läheskään kaikki kunnalliset sosiaali- ja terveydenhuoltoviranomaiset eivät ole antaneet määräyksiä kielitaidon huomioon ottamisesta työhönotossa. Monet kunnat kyllä vaativat työhönoton yhteydessä kielitaitotodistuksia, jos kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia on asetettu, mutta kielitaidon tarkistamista ja ylläpitämistä koskevat menettelyt ovat usein sattumanvaraisia.¹¹⁴

Tässä luvussa käsitellään sitä, millä tavalla kunta on selvittänyt, että hakijalla on sosiaali- ja terveydenhuoltoalan työtehtävien edellyttämä kielitaito sekä miten kunnat varmistavat, että henkilökunnan kielitaitoa ylläpidetään.¹¹⁵

4.3.1 Henkilöstön kielitaito

Puolet kaksikielisistä kunnista ilmoitti, että hakijan kielitaito *selvitetään työhönoton yhteydessä vaatimalla todistus kielitaidosta*. Lisäksi monet kaksikieliset kunnat ilmoittivat, että sosiaali- ja terveydenhuoltoalan ammatillisen henkilöstön kohdalla vaatimus kunnan molempien kielten taidosta otetaan huomioon jo *tehtävänkuvauksessa*. Viisi kuntaa pitää itsestään selvänä, että tehtäviin otettavat osaavat suomea ja ruotsia, koska koko henkilöstön on osattava kunnan kumpaakin kieltä. Muutama kunta selvittää hakijan kielitaidon ainoastaan, jos työtehtävät edellyttävät molempien kielten taitoa.

Kolmesta kaksikielistä kuntaa ilmoitti *selvittäneensä* viimeisen viiden vuoden aikana *sosiaali- ja terveydenhuoltoalan ammatillisen henkilöstön kielitaitoa*. Osa kunnista ilmoitti, että henkilöstön kielitaitoa selvitetään osana henkilöstöstrategiaa. Yksi kunta ilmoitti selvittävänsä henkilöstönsä kielitaidon kehityskeskustelujen yhteydessä. Eräässä kunnassa oli selvitetty ketkä ruotsinkielisistä työntekijöistä olivat valmiita palvelemaan asiakkaita ruotsiksi. Monet pienet kunnat ilmoittivat, ettei palveluksessa olevan henkilöstön kielitaitoa tarvitse selvittää, sillä se on jo tiedossa. Kaksi kuntaa oli selvittänyt henkilöstönsä kielitaitoa kielitaitolisjärjestelmän puitteissa.

Yhteensä 19 kaikkiaan 21:stä enemmistöltään suomenkielisestä kunnasta ja kahdeksan enemmistöltään ruotsinkielisestä kunnasta maksaa sosiaali- ja terveydenhuoltoalan henkilöstölle *kielitaitolisää*. Monet kunnat maksavat kielitaitolisää virallisen kielitaitotodistuksen perusteella kun taas esimerkiksi sairaanhoitopiirit

maksavat kielenkäyttölisää sen perusteella, kuinka paljon toista kieltä tosiasiaassa käytetään. Kielenkäyttölisää maksetaan lähinnä asiakaspalveluhenkilöstölle, joka käyttää toista kieltä päivittäin. Kielitaitolisä on useimmissa kunnissa yhtä suuri kaikille siihen oikeutetuille, mutta joissakin kunnissa lisän suuruus kuitenkin määritellään tasokokeiden perusteella. Kunnilla ei kuitenkaan ole yhtenäistä käytäntöä kielitaitolisän maksamiselle tai sen suuruudelle. Kaikki kaksikieliset kunnat eivät maksa kielitaitolisää. Monet kunnat ovat puolestaan äskettäin luopuneet kielitaitolisästä.¹¹⁶

4.3.2 Kielikurssit ja täydennyskoulutus



Nyt alkaa ikävä kyllä näkyä, että opiskelijoiden ei enää ole 'tarvinnut' opetella ruotsia. Pätevistä henkilöstöstä/hoitohenkilöstöstä ylipäätään on puutetta ja jos paikkaan ilmoittautuu yksi ainoa hakija, kielitaito on toissijainen seikka, vaikka se virallisesti kuuluukin vaatimuksiin.

Potilasasiainmies



Useimmissa kaksikielisissä kunnissa, etenkin suurissa enemmistöltään suomenkielisissä kunnissa Etelä-Suomessa ja Pohjanmaalla, henkilökunnalla on monenlaisia mahdollisuuksia osallistua *kielikoulutukseen*. Eräät suuret kunnat järjestävät omia kielikursseja kun taas toiset järjestävät työajalla yhteistyössä kansalais- tai työväenopiston kanssa ilmaisia kielikursseja. Enemmistöltään ruotsinkielisissä kunnissa kielikursseja järjestetään suhteellisen harvoin. Monet näistä kunnista katsovat, ettei kielikursseille ole ollut tarvetta, koska kaikki sosiaali- ja terveydenhuoltoalan työntekijät osaavat sekä suomea että ruotsia. Kunnat kertovat rohkaisevansa työntekijöitään osallistumaan koulutukseen, mutta paljon ratkaisevampaa on kuitenkin työntekijöiden oma kiinnostus kielikoulutukseen.¹¹⁷

Noin kolmasosa kunnista, lähinnä Pohjanmaalla ja pääkaupunkiseudulla, ovat järjestäneet *viranomaisten kielellisiä velvollisuuksia ja potilaan kielellisiä oikeuksia koskevaa koulutusta*. Ensisijaisesti tätä koulutusta järjestettiin kuntien johdolle uuden kielilainsäädännön astuttua voimaan. Yleensä kielilainsäädäntöä käsitellään muun koulutuksen yhteydessä. Monien kuntien mielestä kielilainsäädäntöä koskevaa koulutusta ei tarvita, koska sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaiden palveleminen suomeksi ja ruotsiksi on itsestään selvää.¹¹⁸

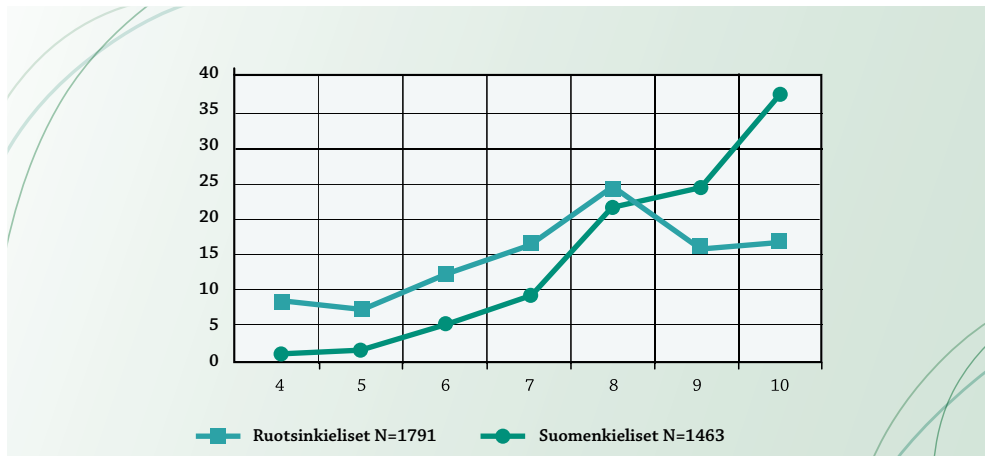
Enemmistö kyselyyn vastanneista kaksikielisten kuntien lasten- ja äitiysneuvoloiden ruotsinkielisen terveydenhuoltohenkilökunnan edustajista vastasi, että heidän erikoisalaansa koskevaa koulutusta järjestetään ruotsiksi harvoin tai ei koskaan.¹¹⁹

Sosiaali- ja terveydenhuoltoalan lainsäädäntöä ja suosituksia tai kehittämissuunnitelmia koskevia *seminaareja ja kursseja* järjestetään harvoin ruotsiksi. Yhdeksi syyksi ilmoitetaan, etteivät sosiaali- ja terveydenhuoltoalan asiantuntijavirkkamiehet aina osaa luennoida ruotsiksi. Koulutusta tulisi järjestää sekä suomeksi että ruotsiksi, koska kunnilla on oikeus saada keskushallinnolta tietoja kunnan enemmistön kielellä. Näin voidaan lisäksi turvata tiedonsaantimahdollisuudet niille työntekijöille, joiden suomen kielen taito ei ole riittävä, sekä ylläpitää alan ammattisanastoa.¹²⁰

4.4 Keskeiset sektorit sosiaali- ja terveydenhuollossa

Tässä luvussa käsitellään erityisesti *lastensuojelua, vanhustenhuoltoa ja mielenterveyspalveluja* kaksikielisissä kunnissa. Luku sisältää myös yksittäisiä esimerkkejä muista sosiaali- ja terveydenhuollon toiminnoista.

Kielibarometri 2008 -selvityksen mukaan ruotsin- ja suomenkielisten vähemmistöjen edustajat antavat yleisesti ottaen samoja keskimääräisiä arvosanoja *kunnalliselle terveydenhuollossa*. Suomenkielisen vähemmistön edustajat tosin antavat keskimäärin parempia arvosanoja erityisesti lähimmän sairaalan osalta. Tämä voi johtua siitä, että sairaalat useimmiten sijaitsevat lähimmässä suuremmassa taajamassa, jossa suomi on enemmistön kieli ja tällöin palvelu annetaan todennäköisesti suomen kielellä.¹²¹



Kuvio 13
Arvosana lähimmän sairaalan suomen- ja ruotsinkieliselle palvelulle

Lähde: Kielibarometri 2008

Päivähoidolla on tärkeä merkitys lapsen kielelliselle kehitykselle. Ennen kouluikää saavutetulla kielellisellä valmiudella voi olla merkitystä tulevan kielitaitoa ja tulevia kielivalintoja ajatellen. Useimmissa kunnissa päivähoito kuuluu sosiaali- ja terveydenhuollon alaan, mutta eräissä kunnissa se kuuluu nykyisin koulutoimeen. Kuntien tulee kohtuullisessa ajassa järjestää kaikille lapsille päivähoito lapsen omalla kielellä.¹²² Käytännössä monien kuntien on kuitenkin vaikea järjestää kaikille lapsille päivähoitoa lapsen omalla kielellä. Useimmiten tämä koskee ruotsinkielistä päivähoitoa. Eräs suuri enemmistöltään suomenkielinen kunta kehottikin verkkosivustollaan ruotsinkielisiä vanhempia heidän hakiessaan päivähoitopaikkaa nimenomaisesti edellyttämään, että he saavat ruotsinkielisen päivähoitopaikan ja hakemaan paikkaa yli kuusi kuukautta ennen päivähoitoa.

4.4.1 Lastensuojelu

Lastensuojelulain mukaan kunnan sosiaaliviranomaisten tulee järjestää erilaisia tukipalveluja perheiden tukemiseksi. Tällaisia tukipalveluja ovat muun muassa ennaltaehkäisevä toimenpiteet, avohuollon tukitoimet, huostaanotto ja sijoittaminen sijaishuoltoon sekä perhehoito. Useimmat kaksikieliset kunnat ovat nimenomaisesti sitä mieltä, että lastensuojeluun kuuluvat palvelut on annettava ja siihen liittyvät asiakirjat laadittava asiakkaan omalla kielellä. Koska kunnat ovat erilaisia, lastensuojelun alalla tarvitaan räätälöityjä toimintamalleja.¹²³

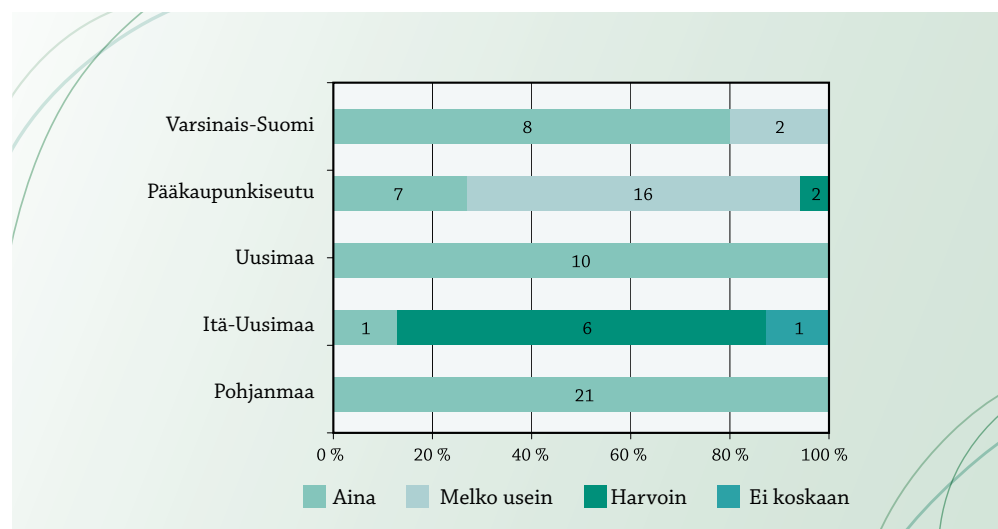
Suurissa Etelä-Suomen kunnissa, joissa ruotsinkielisten osuus on pieni, ruotsinkielisiä lastensuojelupalveluja on vaikea järjestää. Osa näistä kunnista ei myöskään automaattisesti järjestä ruotsinkielisille perheille ruotsinkielistä tapaamista.¹²⁴

Useat kunnat ilmoittivat, että jos yksikössä ei ole ruotsinkielentaitoista sosiaali- ja terveydenhuoltohenkilökuntaa, yksikkö voi tarvittaessa pyytää apua muilta yksiköiltä, jos asiakas haluaa palvelua ruotsiksi. Vastauksista päätellen nämä kunnat eivät aina oma-aloitteisesti anna palvelua asiakkaan kielellä, vaan asiakkaan sitä erikseen pyytäessä. Toisissa kunnissa ruotsinkieliset asiakkaat ohjataan tarvittaessa ruotsinkieliselle terveysasemalle tai ruotsinkieliseen sosiaalipalveluyksikköön. Joissakin kunnissa ruotsinkieliset palvelut on osittain turvattu sijoittamalla kaikkiin sosiaalitoimistoihin ruotsinkielentaitoisia sosiaalityöntekijöitä. Kaksi pientä enemmistöltään suomenkielistä kaksikielistä maaseutukuntaa ilmoittivat, ettei niillä tähän mennessä ole ollut tarvetta järjestää palveluja ruotsiksi.¹²⁵

Pohjanmaan ja Uudenmaan lasten- ja äitiysneuvoloiden terveydenhuoltohenkilökunta ilmoitti, että ruotsinkieliset asiakkaat ohjataan aina ruotsia puhuvalle terveydenhoitajalle. Pääkaupunkiseudun 25 terveydenhoitajasta kahdeksan ja Itä-Uudenmaan kahdeksasta yksi ilmoitti, että ruotsinkieliset asiakkaat ohjataan aina terveydenhoitajalle, joka puhuu ruotsia.¹²⁶

Kuvio 14

Kuinka usein ruotsinkielinen asiakas ohjataan ruotsinkielentaitoiselle terveydenhoitajalle? (N=74)



Melkein kaikki kaksikieliset kunnat arvioivat, että ne *voivat tarvittaessa järjestää lastensuojelun tukitoimia* molemmilla kielillä. Suurin osa enemmistöltään ruotsinkielisistä kunnista ja puolet enemmistöltään suomenkielisistä kunnista katsoi voitavansa järjestää *tukihenkilöitä tai tukiperheitä* sekä suomen- että ruotsinkielisille perheille. *Lapsen kuntoutumista tukevia hoito- ja terapiapalveluja* on kuitenkin saatavilla tai voidaan järjestää molemmilla kielillä hieman tätä useammassa kunnassa.¹²⁷

Yhtä lukuun ottamatta kaikki enemmistöltään ruotsinkielisistä kunnista arvioivat, että muita lastensuojelun tukitoimia, kuten *koko perheen kuntoutus tai lapsen sijoitus perhe- tai laitoshoitoon*, on saatavilla tai voidaan järjestää molemmilla kielillä. Enemmistöltään suomenkielisissä kunnissa näiden palvelujen saatavuus ruotsiksi vaihtelee. Suuremmat enemmistöltään suomenkieliset kunnat ovat tavallisesti järjestäneet *vertaisryhmätoimintaa sekä loma- ja virkistystoimintaa* suomeksi ja ilmoittivat voitavansa tarvittaessa järjestää näitä palveluja myös ruotsiksi. Puolet kaikista kaksikielisistä kunnista, lähinnä pienemmät kunnat, eivät ole järjestäneet tällaista tukitoimintaa suomeksi eivätkä ruotsiksi.¹²⁸

Yhtä lukuun ottamatta kaikki enemmistöltään ruotsinkieliset kunnat vastasivat, että *kasvatus- ja perheneuvontaa ja huoltajuus- ja tapaamisoikeusasioihin liittyviä palveluja ja sovittelua sekä adoptioasioihin liittyvää neuvontaa* on saatavilla sekä suomeksi että ruotsiksi. Monissa pienissä enemmistöltään suomenkielisissä kunnissa näitä palveluja ei ollut saatavilla ruotsiksi, mutta kaikki näistä kunnista katsoivat voitavansa järjestää palvelua tarvittaessa myös ruotsiksi.¹²⁹

Eryityisesti monissa pienissä kunnissa vaikuttaisi ylipäättään olevan vaikea järjestää lastenhuollon *päivystyspalveluja, perhehoitoa ja laitoshuoltoa*. Suuret, enemmistöltään ruotsinkieliset kunnat ilmoittivat tarjoavansa päivystyspalveluja sekä suomeksi että ruotsiksi. Suurilla, enemmistöltään suomenkielisillä kunnilla puolestaan näyttäisi olevan vaikeuksia järjestää ruotsinkielisiä päivystyspalveluja.¹³⁰

4.4.2 Vanhustenhuolto



Kun tulemme vanhoiksi, väsyneiksi ja hajamielisiksi toivomme saavamme hoitoa ja palvelua omalla äidinkielellämme! Luulen, että erityisesti eläkeläiset tulevat tarvitsemaan lisää palveluja... Etenkin jos kaikki tulevaisuudessa täytyy tehdä internetissä, johon kaikilla eläkeläisillä ei ole pääsyä kotoaan.

Kielibarometri 2008



Vanhuksille keskeisiä sosiaali- ja terveydenhuoltopalveluja ovat kotipalvelu ja kotisairaanhoido sekä erilaiset tukipalvelut, kuten ateria- ja siivouspalvelut, kuntoutus ja erilaiset apuvälineet, omaishoidon tuki, perusterveydenhuollon ja erikoissairaanhoidon palvelut sekä hoito vanhainkodissa.¹³¹

Kaikilla yli 75-vuotiailla on oikeus saada arvio palvelutarpeestaan. Kaikille jatkuvan hoidon tarpeessa oleville ikääntyneille kunnan asukkaille laaditaan *palvelu- ja hoitosuunnitelma*.¹³² Enemmistöltään suomenkieliset kunnat ilmoittivat pyrkivänsä laatimaan suomen- ja ruotsinkielisille asiakkailleen hoito- ja palvelusuunnitelman näiden omalla kielellä. Kaikki enemmistöltään ruotsinkieliset kunnat puolestaan ilmoittivat laativansa palvelu- ja hoitosuunnitelman asiakkaan kielellä tai kääntävänsä sen tarvittaessa.¹³³

Miltei kaikki kaksikieliset kunnat ilmoittivat, että kotona asuville vanhuksille tarkoitettuja *tukipalveluja* kuten kuljetuspalveluja, siivouspalveluja ja turvallisuuspalveluja on saatavilla tai voidaan järjestää molemmilla kielillä. Sama koskee *dementia-neuvojan ja yhdys henkilön palveluja*, lukuun ottamatta muutamia suuria enemmistöltään suomenkielisiä Etelä-Suomen kuntia, jotka ilmoittivat yrittävänsä järjestää näitä tukipalveluja ainoastaan tarvittaessa.¹³⁴ Käytännössä tämä tarkoittaa, että tilanne ruotsinkielisten tukipalvelujen osalta on usein huono. Oikeusministeriön saamien tietojen mukaan esimerkiksi Helsingissä alle puolet ruotsinkielisistä saa kotipalvelua ruotsiksi. Ongelmia on esiintynyt erityisesti silloin, kun kotipalvelu on järjestetty ostopalveluna.

Kielibarometri 2008 -selvityksessä kaksikielisten kuntien kielellisten vähemmistöjen edustajat antoivat suunnilleen yhtä korkean arvosanan vanhustenhuollolle, mutta arvosanat vaihtelevat kunnittain. Esimerkiksi Turussa ruotsinkielinen vähemmistö antoi vuonna 2008 vanhustenhuollolle arvosanan 6,5 kun se vuonna 2004 oli 6,7. Vaasassa arvosana taas nousi, sillä se oli 6,9 vuonna 2004 ja 7,5 vuonna 2008. Pääkaupunkiseudulla ruotsinkielinen vähemmistö antoi erityisen alhaisia arvosanoja kotiavulle ja kotipalvelulle.¹³⁵



Jos kerran olemme päättäneet, että ruotsinkielisen dementia-hoidon tulee vastata suomenkielistä, ei myöhemmin voida alkaa puhua siitä, että toimintaa laajennetaan asteittain.

Kunnallinen vaikuttaja



Siirtyminen omasta kotiympäristöstä *palveluasumiseen, vanhainkotiin tai terveyskeskuksen vuodeosastolle* on suuri muutos ihmisen elämässä. Tällaisessa tilanteessa kielen merkitys korostuu. Useimmat kaksikieliset kunnat ilmoittivat, että *palveluasumista ja vanhainkotipaikkoja* on useimmiten saatavilla sekä suomen- että ruotsinkielisille vanhuksille. Useat pienet kunnat ilmoittivat, ettei niillä ole suomen- eikä ruotsinkielisiä vanhainkotipaikkoja. Tämä saattaa johtua pyrkimyksestä vähentää laitoshoidtoa, mutta kehitys voi myös johtaa siihen, että ne, joille palveluasuminen ei sovellu, eivät saa sopivaa hoitoa.¹³⁶

Enemmistöltään ruotsinkielisissä kunnissa ikääntyneet henkilöt saavat hoitoa suomeksi tai ruotsiksi *terveyskeskuksen vuodeosastolla*. Enemmistöltään suomenkielisissä kunnissa ei puolestaan aina ole järjestetty hoitoa ruotsiksi. Tilanne on erityisen hankala Etelä-Suomen suurissa kunnissa. On melko tavallista ettei työvuorossa ole yhtään ruotsinkielentaitoista henkilöä.¹³⁷

4.4.3 Mielen terveyspalvelut

Suomessa on erilaisia mielen terveyspalveluja. Palvelujen tarjonnassa ja niiden saatavuudessa eri kunnissa on kuitenkin suuria eroja. Tavallisimpia mielen terveyspalveluja ovat *avohuollon* piiriin kuuluvat käynnit perusterveydenhuollossa tai erikoissairaanhoidossa. Lisäksi mielen terveyspalveluihin kuuluu myös psykiatrinen *laitoshoidto*, joka käsittää muun muassa lyhyen kriisihoidon ja kuntouttavat hoitajakset. Lisäksi on olemassa näiden välimaastoon sijoittuvia palveluja, kuten asu mispalvelut, työtoiminta, päiväsairaanhoito sekä päivätoimintakeskukset.



Potilaan oikeus saada palvelua suomeksi tai ruotsiksi ei ole kytketty ainoastaan kunnan tai kuntayhtymän kieleen vaan potilaan oikeus saada hoitoa omalla kielellään on laajempi. Jos potilas ei saa asuinpaikkansa perusteella määräytyvästä sairaalasta tai muusta toimintayksiköstä palvelua omalla äidinkielellään, on hänellä oikeus päästä hoitoon toisen sairaanhoitopiirin toimintayksikköön.¹³⁸

Kaikki enemmistöltään ruotsinkieliset kunnat ilmoittivat, että *lapsille ja nuorille tarkoitettuja avopalveluja* on saatavilla sekä suomeksi että ruotsiksi. Enemmistöltään suomenkielisissä kunnissa lasten mielenterveyshuollon avopalveluja on yleisestikin enemmän saatavilla molemmilla kielillä kuin nuorille ja aikuisille suunnattuja avopalveluja.¹³⁹

Melkein kaikki kaksikieliset kunnat ilmoittivat, että *terveyskeskuslääkärin palveluja mielenterveyspotilaille* on saatavilla sekä suomeksi että ruotsiksi. Kaikki enemmistöltään ruotsinkieliset kunnat ja lähes kaikki enemmistöltään suomenkieliset kunnat ilmoittivat, että *terveyskeskuspsykologin palveluja* on saatavilla molemmilla kielillä. Kolme kuntaa ilmoitti, että ruotsinkielistä palvelua ei ole saatavilla, mutta sitä voidaan järjestää. Kotisairaanhoidon puitteissa toteutettu *psykiatrinen kuntoutus* vaikuttaisi olevan hyvin harvinaista monissa enemmistöltään ruotsinkielisissä kunnissa. Valtaosa suurista enemmistöltään suomenkielisistä kunnista ilmoitti kuitenkin voivansa järjestää psykiatrista kuntoutusta kotisairaanhoidon muodossa molemmilla kielillä.¹⁴⁰

Suuret, enemmistöltään ruotsinkieliset kunnat ilmoittivat, että *psykiatrista sairaanhoitoa* on saatavilla sekä suomeksi että ruotsiksi. Monet suuret, enemmistöltään suomenkieliset kunnat puolestaan eivät ilmoittaneet miten ruotsinkielinen psykiatrinen sairaanhoito on järjestetty. Yksi kunnista ilmoitti, ettei psykiatrista sairaanhoitoa ole ruotsin kielellä saatavissa omassa sairaanhoitopiirissä.

Kaksi kolmasosaa enemmistöltään suomenkielisistä kunnista ilmoitti, että *psykoterapiaa* on järjestettävissä sekä suomeksi että ruotsiksi. Lähes puolet enemmistöltään ruotsinkielisistä kunnista eivät antaneet mitään tietoja lasten, nuorten tai aikuisten psykoterapiasta. Todelliset mahdollisuudet saada psykoterapiaa suomeksi tai ruotsiksi kaksikielisessä kunnassa vaikuttavat vähäisiltä.¹⁴¹

5

Kielilainsäädännön soveltaminen poliisissa ja oikeuslaitoksessa

Tässä luvussa käsitellään kielellisten oikeuksien toteutumista poliisissa, syyttäjälaitoksessa ja tuomioistuimessa. Yksilöllä on näissä viranomaisissa oikeus käyttää omaa kieltään, suomea tai ruotsia. Rikosasioissa tämä oikeus koskee koko prosessia poliisiin suorittamasta esitutkinnasta syyttäjän tekemän syyteharkinnan kautta tuomioistuin käsittelyyn. Koska esitutkinta-aineisto ja syyttäjän haastehakemus muodostavat keskeisen aineiston rikosasian myöhemmässä käsittelyssä, tulee oikean kielen käyttämisestä varmistua jo asian käsittelyn ensivaiheessa.

Luvussa käsitellään pääasiallisesti ruotsinkielisten kielellisten oikeuksien toteutumista poliisiin ja oikeuslaitoksen toiminnassa, sillä oikeusministeriön tietojen mukaan suomenkielisten kielelliset oikeudet toteutuvat pääosin ongelmitta. Painopiste on kaksikielisissä viranomaisissa ja tuomioistuimissa. Koska kaikkien tuomioistuinten käsittely ei ole mahdollista tämän kertomuksen puitteissa, keskitytään tuomioistuimia käsittelevässä alaluvussa käräjäoikeuksiin. Näin ollen kielellisten oikeuksien toteutumista esimerkiksi hallinto-oikeuksissa ei käsitellä. Poliisia käsittelevässä alaluvussa keskitytään erityisesti esitutkintaan, koska esitutkinta on keskeinen osa ketjua, jolla voidaan taata kielellisten oikeuksien toteutuminen oikeuslaitoksessa.

Luku perustuu pääasiallisesti aineistoon, jonka oikeusministeriö on saanut kolmesta teettämästään kyselystä. Kyselyt osoitettiin poliisiammattikorkeakoulun suomenkielisille opiskelijoille, kaksikielisissä syyttäjänvirastoissa toimiville syyttäjäille sekä kaikkien käräjäoikeuksien laamannelle.

5.1 Poliisi ja kielelliset oikeudet

Poliisit näkyvät arjessamme moninaisissa tilanteissa. Poliiseilla on oikeus esimerkiksi liikenteen ja järjestyksen valvojan ominaisuudessa sakottaa ylinopeudesta ja puhalluttaa ajoneuvojen kuljettajia. Lisäksi poliisit suorittavat esitutkintaviranomaisen ominaisuudessa kuulusteluja rikosten selvittämiseksi.

Koska poliisilla on oikeus puuttua yksilön perusoikeuksiin, on tärkeää, että poliisilla on riittävä kyky toimia molemmilla kansalliskielillä, ja että jokaisella on tosiasiallinen mahdollisuus asioida poliisin kanssa omalla kielellään.¹⁴²

Asioidessaan poliisin kanssa jokaisella on aina oikeus käyttää omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, ja poliisiin tulee oma-aloitteisesti varmistaa, että tämä oikeus toteutuu käytännössä.

Kielibarometri 2008 -selvityksen mukaan poliisin antama palvelu ruotsin kielellä koetaan puutteelliseksi kaksikielisissä kunnissa. Vain noin kolmasosa ruotsinkielisi-

sen vähemmistön edustajista katsoo saaneensa lähipoliisin palveluja omalla kielellään. Neljäsosa on saanut palvelua sekä suomeksi että ruotsiksi, mutta lähes puolet vain suomeksi. Kymmenesosa kaksikielisisä, enemmistöltään ruotsinkielisissä kunnissa asuvista suomenkielisistä puolestaan kokee, ettei saa palvelua suomeksi.¹⁴³ Myös eduskunnan oikeusasiamiehelle tehdään vuosittain muutamia kanteluja siitä, että henkilö ei ole kaksikielisessä poliisiviranomaisessa saanut palvelua omalla kielellään, erityisesti ruotsiksi.¹⁴⁴

Oikeusministeriön tietoon on tullut, että mikäli ruotsinkielinen asiakas ymmärtää suomea, puhutellaan tätä lähtökohtaisesti suomeksi. Ruotsinkieliselle asiakkaalle on myös annettu päätöksiä suomen kielellä.¹⁴⁵ Poliisi nauttii tästä huolimatta suurta luottamusta ruotsinkielisten keskuudessa: 78 prosenttia ruotsinkielisistä ilmoittaa luottamuksensa poliisiin olevan suuri tai aika suuri.¹⁴⁶



Ääritapauksissa (ambulanssi, poliisi) koen tilanteen olevan niin äkillinen, etten uskalla luottaa ruotsinkieliseen palveluun, vaan käytän varmuuden vuoksi suomea.

Kielibarometri 2008



Ruotsinkieliset eivät kuitenkaan aina tunne kielellisiä oikeuksiaan eivätkä esimerkiksi tästä syystä ilmoita haluavansa käyttää ruotsia. Näin ollen poliisin oma-aloitteisuudella on kielellisten oikeuksien toteuttamisessa keskeinen merkitys.

5.1.1 Poliisien ruotsin kielen taito

Perusoikeuksien turvaaminen edellyttää, että ruotsinkielentaitoisia poliiseja valmistuu riittävästi yhteiskunnan tarpeisiin.¹⁴⁷ Ruotsinkielentaitoisia poliiseja ei kuitenkaan ole riittävästi.¹⁴⁸ Poliisiammattikorkeakoulun ruotsinkielistä perustutkintokoulutusta käy tällä hetkellä vain yhdeksän opiskelijaa.¹⁴⁹ Ruotsinkielistä perustutkintokoulutusta ei myöskään järjestetä yhtä usein kuin suomenkielistä. Suomenkielisten poliisien ruotsin kielen taito ei puolestaan oikeusministeriön tietojen mukaan aina riitä takaamaan yksilön kielellisten oikeuksien toteutumista käytännössä.

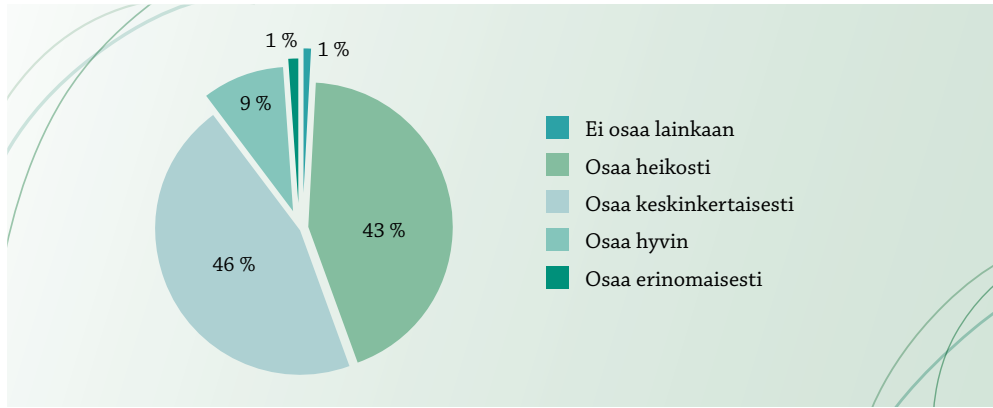
Suomenkielisten poliisien riittämätön ruotsin kielen taito kävi ilmi poliisien kielitaitoa koskevien kelpoisuusvaatimusten uudistamisen yhteydessä.¹⁵⁰ Oikeusministeriö lähetti kesällä 2008 kyselyn osalle poliisiammattikorkeakoulun poliisin perustutkintoon sisältyvän ruotsin kurssin suorittaneista suomenkielisistä opiskelijoista saadakseen tietoa siitä, millaiset valmiudet poliisin perustutkinnon suorittaneilla on suoriutua käytännön poliisityöstä myös ruotsin kielellä.

Poliisin perustutkintoon sisältyy kahden opintoviikon pituinen kurssi toisessa kotimaisessa kielessä. Opetussuunnitelman ei katsota käytännössä mahdollistavan enempää ruotsin kielen opetusta.¹⁵¹

Yhdeksän kymmenestä poliisiammattikorkeakoulun suomenkielisestä, perustutkintoon sisältyvän ruotsin kielen kurssin suorittaneesta opiskelijasta kokee osavansa ruotsia keskinkertaisesti tai sitä huonommin. Yksi kymmenestä pitää kuitenkin ruotsin kielen taitoaan hyvänä tai erinomaisena. Suurin osa opiskelijoista arveli lisäksi ruotsin kielen opetuksen olevan riittävä työtehtäviä ajatellen.¹⁵²

Kuvio 15

Suomenkielisten poliisiopiskelijoiden arviot ruotsin kielen taidostaan (N=99)

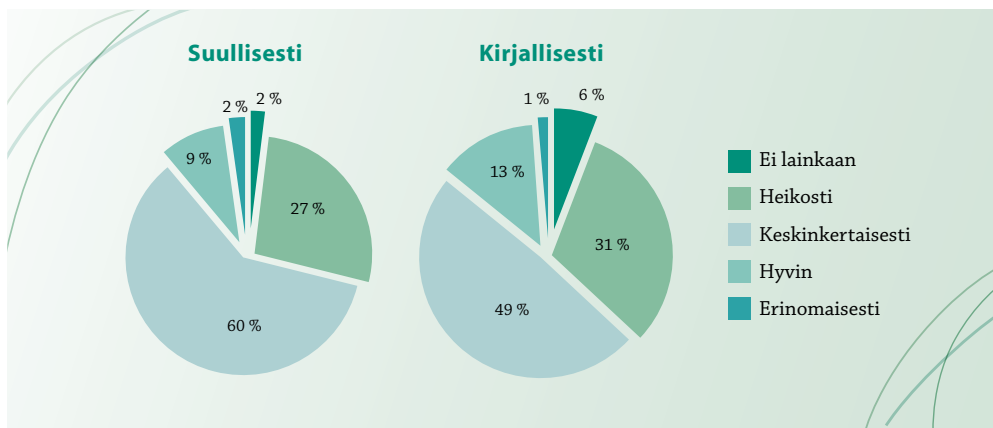


Kolme neljäsosaa opiskelijoista ilmoitti ruotsin kielen opetuksen kohentaneen kielitaitoa jossain määrin, ja jopa viidesosa katsoi opetuksen kohentaneen kielitaitoa huomattavasti. Vain murto-osa katsoi, ettei opetuksella ollut vaikutusta kielitaitoon.¹⁵³

Noin puolet opiskelijoista arvioi kykenevänsä keskinkertaiseen suulliseen ja kirjalliseen kommunikointiin ruotsinkielisen asiakkaan kanssa, kun taas kolmasosa arvioi suulliset ja kirjalliset taitonsa heikoiksi. Runsas kymmenesosa arveli voivansa palvella ruotsinkielistä asiakasta suullisesti ja kirjallisesti hyvin tai erinomaisesti.¹⁵⁴

Kuvio 16

Suomenkielisten poliisiopiskelijoiden arviot kyvystään suoriutua työtilanteissa ruotsin kielellä (N=100)



Opettajien arvion mukaan opiskelijat kokevat selviävänsä ruotsin kielellä suhteellisen helposti erityisesti yksinkertaisista arkipäiväisistä asiakaspalvelutilanteista, kuten kaavakkeiden täyttämistä ja henkilötietojen kysymisestä sekä sakotuksesta ja muista vastaavista puhetilanteista. Opettajien arvion mukaan opiskelijat kokevat kuitenkin kirjalliset ruotsin kielen taitonsa suullisia taitojaan heikommiksi. Kuulustelujen suorittaminen sekä kuulustelupöytäkirjan kirjoittaminen ruotsin kielellä koetaan haasteellisiksi.¹⁵⁵

Kielellisten oikeuksien oma-aloitteinen toteuttaminen edellyttää, että viranomaisen tuntee asiakkaan kielelliset oikeudet. Yhdeksän kymmenestä opiskelijasta ilmoitti tuntevänsä kansalaisten kielelliset oikeudet hyvin tai jossain määrin. Kymmenesosa opiskelijoista arvioi kuitenkin, ettei tunne kansalaisten kielellisiä oikeuksia lainkaan. Monet työharjoittelunsa jo suorittaneet opiskelijat ilmoittivat esimerkiksi puhuvansa ruotsia vasta, mikäli on käynyt ilmi, että asiakas ei ymmärrä suomea tai englantia.¹⁵⁶

5.1.2 Kielelliset oikeudet esitutkinassa

Yksilön kielellisten oikeuksien toteutumisen kannalta on keskeistä, että oman kielen käyttö on mahdollista jo asian käsittelyn alkaessa. Osapuolten oikeuksien toteutuminen rikosasian tuomioistuinkäsittelyssä edellyttää, että häntä kuulustellaan jo esitutkinassa hänen omalla kielellään, joko suomeksi tai ruotsiksi.¹⁵⁷

Esitutkinan suorittaa useimmiten poliisi. Henkilöllä, jota kuullaan esitutkinassa, on esitutkintalain mukaan oikeus käyttää joko suomea tai ruotsia. Tarkoituksena on varmistaa, että kuultava tulee oikein ymmärretyksi, mikä on keskeistä hänen oikeusturvansa kannalta. Esitutkintaviranomainen laatii kuulustelusta kuulustelupöytäkirjan kuulusteltavan käyttämällä kielellä eli suomeksi tai ruotsiksi. Esitutkintapöytäkirja laaditaan suomen tai ruotsin kielellä taikka osittain suomen ja osittain ruotsin kielellä.¹⁵⁸ Esitutkintapöytäkirjaan on myös merkittävä osapuolten kieli.¹⁵⁹ Jos esitutkinta tehdään muulla kuin kuultavan kielellä, eikä esitutkintapöytäkirjassa ole tästä mainintaa, ei syyttäjälle välity tarvittavaa tietoa henkilön kielellisten oikeuksien turvaamiseksi.¹⁶⁰

Esitutkintalakiin vuonna 2004 lisätyt säännökset kuultavan kielen merkitsemisestä esitutkintapöytäkirjaan ja kuulustelun toimittamisesta kuultavan kielellä eivät ole oikeusministeriön saamien tietojen mukaan edesauttaneet esitutkinan suorittamista kuultavan omalla kielellä. Tämä ilmenee myös syyttäjille osoitetun kyselyn vastauksista: Vain vajaat 7 prosenttia syyttäjistä arvioi, että kuulusteltavaa kuulustellaan esitutkinassa *aina* tämän omalla kielellä silloin, kun se on ruotsi. Selvästi yli puolet syyttäjistä arvioi kuitenkin, että kuulustelut esitutkinassa suoritetaan *useimmiten* kuulusteltavan omalla kielellä silloin, kun se on ruotsi. Syyttäjänvirastojen välillä on eroja: Helsingin, Itä-Uudenmaan sekä Länsi-Uudenmaan syyttäjänvirastoissa toimivien syyttäjien arviot kielellisten oikeuksien toteutumisesta esitutkinassa ovat keskiarvoa jonkin verran kielteisempiä. Pohjanmaan ja Varsinais-Suomen syyttäjänvirastoissa toimivien syyttäjien arviot ovat puolestaan keskiarvoa myönteisempiä.¹⁶¹



Asiakkaiden kielellisten oikeuksien toteutumisesta huolehditaan esitutkinassa ja muutoinkin viraston arvion mukaan hyvin, koska kielteistä palautetta tai kanteluita ei ole tullut.

Johtava virkamies poliisin hallinnossa



5.2 Syyttäjät ja kielelliset oikeudet

Syyttäjä tekee rikosasiassa poliisin kokoaman esitutkintamateriaalin perusteella päätöksen syytteen nostamisesta tai syyttämättä jättämisestä. Koska haastehakemuksen tai syyttämättä jättämispäätöksen kieli määräytyy syyteharkinnan yhteydessä, tulee syyttäjän tarkistaa epäillyn kieli esitutkintapöytäkirjasta niin, että asiakirjat laaditaan tämän esitutkinassa käyttämällä kielellä.¹⁶² Esitutkintapöytäkirjassa olevalla merkinnällä epäillyn kielestä on siis keskeinen merkitys tämän kielellisten oikeuksien toteutumiselle.

Oikeusministeriö toteutti valtakunnansyyttäjänviraston avustuksella kyselyn syyttäjille, jotka toimivat Helsingin, Länsi-Uudenmaan, Itä-Uudenmaan, Varsinais-Suomen ja Pohjanmaan kaksikielisissä syyttäjänvirastoissa. Kysymykset koskivat

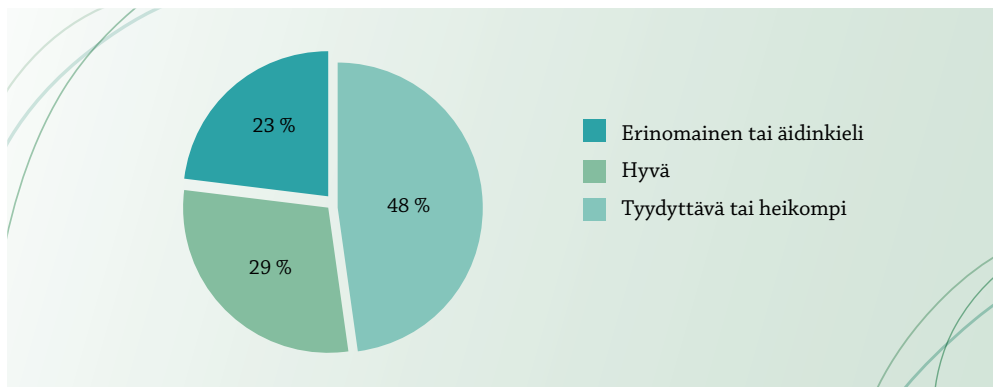
muun muassa syyttäjien ruotsin kielen taitoa ja ruotsinkielisten juttujen jakamista syyttäjien kesken, haastehakemuksen ja syyttämättäjättämispäätöksen kieltä sekä syyttäjänvirastojen välistä virka-apua. Syyttäjien kokemuksia kielellisten oikeuksien toteutumisesta esitutkinnassa ja tuomioistuimessa käsitellään poliisia ja käräjäoikeuksia käsittelevissä alaluvuissa 5.1.2 ja 5.3.

5.2.1 Syyttäjien ruotsin kielen taito ja juttujen jakaminen

Kaksikielisissä syyttäjänvirastoissa toimivista syyttäjistä puolet arvioi ammatillisen ruotsin kielen taitonsa tyydyttäväksi tai heikommaksi ja kolmasosa hyväksi. Lähes neljäsosa syyttäjistä oli joko äidinkieleltään ruotsinkielinen tai arvioi ruotsin kielen taitonsa olevan erinomainen. Alueelliset vaihtelut ovat suuret: Esimerkiksi Helsingin syyttäjänviraston syyttäjistä 67 prosenttia arvioi ruotsin kielen taitonsa tyydyttäväksi tai heikommaksi. Pohjanmaan syyttäjänvirastossa vastaava luku on 36 prosenttia.¹⁶³

Kuvio 17

Syyttäjien ruotsin kielen taito kaksikielisissä syyttäjänvirastoissa (N=91)



Kielelliset oikeudet voidaan turvata esimerkiksi jakamalla jutut, joissa joku asianosaisista on ruotsinkielinen, ruotsinkielentaitoisille syyttäjille. Käytännössä näin yleensä tehdäänkin: ruotsinkieliset jutut jaetaan ensisijaisesti niille syyttäjille, joiden viran kelpoisuusvaatimuksena on tavallista vaativampi ruotsin kielen taito¹⁶⁴ tai muille ruotsinkielentaitoisille syyttäjille. Lähes viidesosa syyttäjistä vastasi kuitenkin joko, että selkeä menettelytapa puuttuu, tai etteivät he osaa sanoa, millä perusteella jutut jaetaan. Vain murto-osa vastasi, että jutut ohjataan sille syyttäjälle, jolla on aikaa, tämän kielitaidosta riippumatta.¹⁶⁵

Kaikki äidinkieleltään ruotsinkieliset tai ruotsia erinomaisesti taitavat syyttäjät käsittelevät ruotsinkielisiä juttuja jossain määrin: 33 prosenttia päivittäin ja 38 prosenttia viikoittain. Lähes 29 prosenttia äidinkieleltään ruotsinkielisistä tai ruotsia erinomaisesti taitavista syyttäjistä arvioi kuitenkin käsittelevänsä juttuja, joissa on ruotsinkielisiä asianosaisia, vain kuukausittain tai harvemmin.¹⁶⁶

5.2.2 Haastehakemuksen ja syyttämättäjättämispäätöksen kieli sekä käännättäminen

Haastehakemus ja syyttämättäjättämispäätös on laadittava asianosaisen kielellä, suomeksi tai ruotsiksi. Mikäli jutussa kuitenkin on useita erikielisiä asianosaisia, tulee syyttäjän oma-aloitteisesti kääntää tai käännättää toisella kuin asianosai-

sen kielellä laadittu asiakirja asianosaisen kielelle.¹⁶⁷ Kuitenkin vain 16 prosenttia syyttäjistä kääntää tai käännettää kyseiset asiakirjat asianosaisen kielelle *aina* ja 35 prosenttia *useimmiten*. Lähes 50 prosenttia menettelee tällä tavoin *harvoin* tai *ei koskaan*.¹⁶⁸

Silloin, kun syyttäjä kääntää tai käännettää haastehakemuksen tai syyttämättäjäyttämispäätöksen, tekee hän sen yleensä omasta aloitteestaan. Lähes kymmenesosa syyttäjistä arvioi kuitenkin kääntämisen tai käännettämisen perustuvan asianosaisen aloitteeseen.¹⁶⁹

5.2.3 Syyttäjänvirastojen välinen virka-apu



Valtioneuvosto esitti kielilainsäädännön soveltamista koskevassa kertomuksessaan vuonna 2006, että viranomaisten toimivaltarajoja suunniteltaessa ja asetettaessa tulee arvioida, onko toimivaltarajoilla merkitystä kielellisten oikeuksien toteutumiseen ja miten nämä parhaiten voidaan turvata. Toimivaltarajat ylittävän yhteistyön edellytyksiä tulee selvittää, esimerkiksi voitaisiinko tarvittaessa kaksikieliseltä virka-alueelta pyytää virka-apua yksikieliselle virka-alueelle.

Yksikielisissä suomenkielisissä syyttäjänvirastoissa ruotsinkielentaitoisten syyttäjien tarve on vähäinen. Syyttäjätöimi on järjestetty joustavasti siten, että tarvittavaa kieltä hallitseva syyttäjä voidaan siirtää omalta virka-alueeltaan toiselle virka-alueelle. Tällä tavoin voidaan varmistaa ruotsinkieliset syyttäjät palvelut myös yksikielisissä suomenkielisissä syyttäjänvirastoissa silloin, kun niissä poikkeuksellisesti käsitellään sellaista rikosasiaa, jossa on ruotsinkielisiä asianosaisia.¹⁷⁰ Käytännössä ruotsinkielentaitoisten syyttäjien siirrot kaksikielisistä syyttäjänvirastoista yksikielisiin näyttävät olevan harvinaisia: Yli puolet äidinkieltään ruotsinkielisistä tai ruotsin kieltä erinomaisesti taitavista syyttäjistä ei koskaan käsittele juttuja, joissa on ruotsinkielisiä asianosaisia, oman syyttäjänvirastonsa toimialueen ulkopuolella. Hieman alle puolet ruotsinkielentaitoisista syyttäjistä tekee näin kuukausittain tai harvemmin.¹⁷¹

5.3 Käräjäoikeudet ja kielelliset oikeudet



Oikeudenkäynnissä päätetään henkilön oikeuksista ja velvollisuuksista. Oikeudenkäynnin osapuolilla tulee siksi olla mahdollisuus esittää asiansa olosuhteissa, jotka eivät aseta heitä vastapuoleensa nähden epäedullisempaan asemaan. Tämän vuoksi kielellisten oikeuksien toteutuminen on yksi oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisistä edellytyksistä. Tuomioistuimen tulee yhtä lailla kuin muidenkin viranomaisten oma-aloitteisesti varmistaa kielellisten oikeuksien toteutuminen.

Jokaisella on oikeus käyttää tuomioistuimessa omaa kieltään, joko suomea tai ruotsia, valintansa mukaan. Se, että henkilö osaa oman kielensä lisäksi toista kansalliskieltä, ei poista tai vähennä tätä oikeutta. Myöskään avustajan kielitaito tai esitutkinnassa käytetty kieli eivät määrää käsittelykieltä tai vähennä asianosaisen oikeutta oman kielensä käyttöön oikeudenkäynnissä. Tuomioistuinten on huolehdittava siitä, että yksilö ei luovu oikeudestaan käyttää omaa tai valitsemaansa kieltä.

Kielellisten oikeuksien toteutumisesta tuomioistuimissa ei ole kattavaa tietoa. Oikeusministeriö lähetti kaikkien käräjäoikeuksien laamannelle kyselyn, jolla saatiin tietoa muun muassa niiden säännösten soveltamisesta, jotka koskevat oikeutta oman kielen käyttöön sekä muista käytännön ratkaisuksista kielellisten oikeuksien turvaamiseksi käräjäoikeuksissa. Kaikki kaksitoista kaksikielistä käräjäoikeutta ja suurin osa yksikielisistä käräjäoikeuksista vastasivat kyselyyn. Tuomioistuimia koskevaa tietoa on lisäksi saatu edellä mainitusta syyttäjille osoitetusta kyselystä. Luvussa keskitytään erityisesti kaksikielisiin käräjäoikeuksiin, sillä monessa yksikielisessä suomenkielisessä käräjäoikeudessa ei ole kokemuksia jutuista, joissa olisi ollut ruotsinkielisiä asianosaisia tai muita kuultavia tahoja.

5.3.1 Yksilön oma kieli käräjäoikeudessa

Oman kielen selvittäminen

Laamannien mukaan asianosaisen kieli selvitetään *kaksikielisissä käräjäoikeuksissa* tarvittaessa yleensä kysymällä asianosaiselta viimeistään istunnon alkaessa, kumpaa kieltä tämä haluaa käyttää. Rikosasioissa esitutkinnassa käytetyllä kielellä on käytännössä usein vaikutusta tuomioistuimessa käytettyyn kieleen. Riita- ja hakemusasioissa määräävä tekijä on usein hakemuksen kieli. Kolmasosassa kaksikielisiä käräjäoikeuksia asianosaisen kieli tarkastetaan väestörekisteristä.¹⁷²

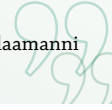
Yksikielisissä käräjäoikeuksissa asianosaisen kieli pyritään selvittämään valmisteluvaiheessa, mikäli siihen ilmenee tarvetta esitutkintapöytäkirjan tai asiakirjojen perusteella. Neljäsosa laamanneista ilmoittaa, että asianosaisen kieli selvitetään tarvittaessa, täsmentämättä kuitenkaan, miten tämä käytännössä tehdään. Väestörekisteritietojen käyttäminen asianosaisen kielen selvittämisessä näyttää kuitenkin olevan harvinaista. Asianosaiselta kysymiseen turvaudutaan yleensä toissijaisena keinona, mikäli esitutkintapöytäkirjasta tai asiakirjoista ilmenee siihen tarvetta. Yksikielisissä käräjäoikeuksissa nojaututaan rikosasioissa pitkälti esitutkinta-aineistoon. Ainoastaan kaksi laamannia ilmoittaa nimenomaisesti, ettei esitutkinta-aineistossa käytetty kieli vaikuta käsittelykielen valintaan, koska kieli tarkistetaan aina väestörekisteristä tai kysymällä asianosaiselta.¹⁷³

Valtaosassa käräjäoikeudessa käsiteltävistä asioista ei toimiteta suullista käsittelyä, vaan asianosaisen hakemus käsitellään *kirjallisessa menettelyssä*. Tämä koskee sekä rikos-, riita- että hakemusasioita. Kirjallisessa menettelyssä käsiteltäviä asioita ovat esimerkiksi pienet, selvät ja tunnustetut rikosasiat, joissa vastaaja suostuu kirjalliseen menettelyyn, riidattomat velkomusasiat, avioeroasiat sekä useimmat velkajärjestelyasiat. Mikäli asianosainen ei itse ole tietoinen oikeudestaan tehdä hakemus kummalla kansalliskielellä tahansa, saattavat hänen kielelliset oikeutensa tällöin jäädä toteutumatta. Tästä syystä on tärkeää, että käräjäoikeuden henkilökunta varmistaa oma-aloitteisesti käytettävän kielen myös silloin, kun suullista käsittelyä ei toimiteta. Kuitenkin vain neljäsosassa kaksikielisiä käräjäoikeuksia asianosaisen kieli pyritään myös kirjallisessa menettelyssä selvittämään asiakirjoista, kysymällä tai väestörekisteristä. Muissa kaksikielisissä käräjäoikeuksissa sekä yksikielisissä käräjäoikeuksissa kuitenkin hakemuksen kieli yleensä ratkaisee, ja kielellisten oikeuksien toteutuminen riippuu pitkälti asianosaisen aktiivisuudesta.¹⁷⁴



Jää asianosaisen aktiivisuuden varaan. Jos ilmenee muuten aihetta, tuomari ottaa yhteyttä ja tiedustelee.

Yksikielisen käräjäoikeuden laamanni



Myös *eduskunnan apulaisoikeusasiamies* on useammassa ratkaisussaan ottanut kantaa asianosaisen kielen selvittämiseen. Eräässä ratkaisussa ruotsinkieliselle henkilölle oli lähetetty vain suomenkieliset tiedoksiantoasiakirjat. Käräjäoikeus vetosi siihen, ettei se tiennyt henkilön olevan ruotsinkielinen, sillä asiakirjat oli kirjoitettu suomeksi. Apulaisoikeusasiamies katsoi muun muassa, että käräjäoikeuden olisi tullut selvittää henkilön kieli väestötietojärjestelmästä.¹⁷⁵

Toisessa ratkaisussa äidinkieleltään englanninkieliselle kantajalle ei ollut hänen pyynnöstään huolimatta annettu haasteasiakirjoja tiedoksi ruotsin kielellä, vaikka se oli rekisteröity väestötietojärjestelmään hänen asiointikielekseen. Haastemies oli kuitenkin selostanut haasteasiakirjojen sisällön ruotsiksi ja siten osaltaan pyrkinyt turvaamaan kantelijan kielelliset oikeudet, mitä apulaisoikeusasiamies piti lieventävänä asianhaarana.¹⁷⁶ Suomea tai ruotsia osaavalla ulkomaalaisella on näin ollen sama oikeus käyttää valitsemaansa kansalliskieltä asioidessaan viranomaisissa kuin Suomen kansalaisella.

Käsittelykieli sekä oman kielen käyttäminen

Kielilain mukaan rikosasian käsittelykieli määräytyy *kaksikielisessä tuomioistuimessa* pääsääntöisesti vastaajan kielen mukaan. Riita-asioissa käsittelykieli määräytyy ensisijaisesti asianosaisten sopimuksen mukaan, mikäli asianosaiset ovat erikielisiä.¹⁷⁷ Laamannien mukaan käsittelykieleksi valitaan kaksikielisissä käräjäoikeuksissa käytännössä lähes aina enemmistön kieli, useimmiten siis suomi.¹⁷⁸ Tämä voi johtua siitä, että asianosaiset ovat useimmiten suomenkielisiä. Laamannien asianosaisen oman kielen käyttämistä koskevien vastausten perusteella voidaan kuitenkin olettaa, ettei asia ole näin yksiselitteinen.¹⁷⁹



Asianosaiset haluavat yleensä käyttää suomea, jos vain sitä jonkin verran osaavat.

Avustajan kielitaito vaikuttaa asiaan.

Kaksikielisten käräjäoikeuksien laamannit



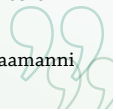
Mikäli joku asianosaisista ei ymmärrä kaksikielisessä käräjäoikeudessa käytettyä kieltä, tulee puheenjohtajan selostaa asia tälle. Näin menetellään laamannelle osoitetun kyselyn mukaan myös käytännössä. Vaikka vaikuttaa siltä, että asianosaiset saavat vapaasti käyttää omaa kieltään, monet seikat johtavat siihen, että ruotsinkieliset kuitenkin käyttävät suomen kieltä. Tätä johtopäätöstä tukevat myös laamannien vastaukset. Niissä kaksikielisissä käräjäoikeuksissa, joissa enemmistön kieli on suomi, on havaittavissa taipumusta enemmistön kielen käyttöön oman kielen käyttämisen sijaan. Neljäsosassa kaksikielisistä käräjäoikeuksista arvelaan asiamiehen kielitaidon vaikuttavan osittain siihen, mitä kieltä asianosainen käyttää. Asiamiehet eivät aina näytä tietävän, ettei heidän kieltensä, mikäli se on eri

kuin asianosaisen, vaikuta asianosaisen oikeuteen käyttää omaa kieltään. Käsittelyn jouduttamiseksi ruotsinkieliset saattavat käyttää suomen kieltä sen ollessa käsittelykieli. Monen ruotsinkielisen arvellaan kokevan, että on helpompaa suostua suomenkieliseen käsittelyyn. Myös se, ettei tuomareista kukaan ole ruotsinkielinen, saattaa antaa ruotsinkieliselle asianosaiselle käsityksen, että prosessissa on parempi puhua suomea tullakseen paremmin ymmärretyksi. Kaksikielisissä, enemmistöltään ruotsinkielisissä käräjäoikeuksissa sekä käräjäoikeuksissa, joissa ruotsinkielisten vähemmistö on suhteellisen suuri, kumpikin kieliryhmä näyttää kuitenkin käyttävän omaa kieltään myös käytännössä.¹⁸⁰



Yleensä ruotsinkieliset asianosaiset kuitenkin käyttävät suomen kieltä.

Kaksikielisen käräjäoikeuden laamanni



Selvästi yli puolet kaksikielisissä syyttäjänvirastoissa toimivista *syyttäjistä* oli sitä mieltä, että ruotsinkielistä asianosaista puhutellaan tuomioistuimessa ruotsiksi aina tai melkein aina. Itä-Uudenmaan ja Varsinais-Suomen syyttäjänvirastoissa toimivien syyttäjien lukemat olivat tältä osin keskimääräistä huomattavasti korkeampia, kun taas Helsingin syyttäjänviraston lukema oli huomattavasti keskimääräistä alhaisempi. Noin 17 prosenttia kaikista syyttäjistä vastasi, että asianosaista puhutellaan ruotsiksi usein. Viidesosa syyttäjistä katsoi kuitenkin, että ruotsinkielistä asianosaista puhutellaan ruotsiksi melko harvoin, hyvin harvoin tai ei koskaan. Kolme neljäsosaa syyttäjistä arvioi lisäksi, että ruotsinkielistä asianosaista puhutellaan suomeksi hyvin harvoin tai ei koskaan, mikäli on käynyt ilmi, että hän käyttäisi mieluummin ruotsia. Erityisen harvinaista tämän katsottiin olevan Pohjanmaalla ja Varsinais-Suomessa. Yli kymmenesosa kaikista syyttäjistä arvioi kuitenkin, että näin menetellään melkein aina tai usein.¹⁸¹

Monet ruotsinkieliset hallitsevat oman kielensä lisäksi suomen kielen. Lähes puolessa *yksikielisistä käräjäoikeuksista* käytetään molempia kansalliskieliä taitavien, ”kaksikielisten” asianosaisten kanssa pääasiallisesti suomen kieltä, kuitenkin niin, että asianosaiselta kysytään, kumpaa kieltä hän haluaa käyttää tai suostuu ko hän käyttämään suomen kieltä. Lähtökohtana pidetään kuitenkin virheellisesti sitä, että suomen kieltä taitavan, ruotsinkielisen asianosaisen tulee käyttää suomen kieltä. Kolmasosassa yksikielisistä käräjäoikeuksista arvioidaan kielen määräytyvän puhtaasti asianosaisen valinnan mukaan. Neljässä yksikielisessä käräjäoikeudessa käytetään kaksikielisten asianosaisten kanssa kuitenkin yksinomaan suomea.¹⁸²

Ruotsinkielisten arvellaan käyttävän käytännössä suomea vajaassa neljäsosassa yksikielisiä käräjäoikeuksia. Vajaassa neljäsosassa käräjäoikeuksia puolestaan ollaan sitä mieltä, ettei näin tapahdu. Muut yksikieliset käräjäoikeudet eivät ottaneet asiaan kantaa muun muassa ruotsinkielisten juttujen harvinaisuuden vuoksi.¹⁸³



Kysytään kohteliaasti: tarvitsemmeko tulkkia vai voimmeko hoitaa asian suomeksi?

Yksikielisen käräjäoikeuden laamanni

Useimmiten osapuolilta kysytään, josko kuitenkin voitaisiin käyttää suomea.



Syyttäjä

Oikeuksista ilmoittaminen

Kahdessa kolmasosassa *kaksikielisiä käräjäoikeuksia* ilmoitetaan oma-aloitteisesti asianosaisille ja muille oikeudenkäynnissä kuultaville tahoille heidän oikeudestaan käyttää kumpaa tahansa kansalliskielistä. Neljäsosassa kaksikielisiä käräjäoikeuksia ei oikeudesta käyttää omaa kieltä ole tapana ilmoittaa. Kielivalintatilannetta ei aina edes tunnisteta, koska monet ruotsinkieliset puhuvat kumpaakin kieltä hyvin.¹⁸⁴

Yksikielisissä käräjäoikeuksissa käytäntö vaihtelee. Lähes puolessa yksikielisistä käräjäoikeuksista oikeudesta oman kielen käyttöön ei ole tapana ilmoittaa asianosaiselle tai muulle kuultavalle taholle. Noin puolessa yksikielisistä käräjäoikeuksista oikeudesta ilmoitetaan, ainakin jos henkilön oma kieli on tiedossa. Jos ruotsinkielisen henkilön kuitenkin tiedetään osaavan myös suomea, häntä rohkaistaan usein käyttämään suomea ruotsin sijaan.¹⁸⁵

5.3.2 Käytännön ratkaisut kielellisten oikeuksien turvaamiseksi

Tuomareiden kielitaito ja kielikoulutus

Valtioneuvoston kielilainsäädännön soveltamista koskevassa kertomuksessa vuonna 2006 todettiin, että kielellisten oikeuksien toteutumisen esteenä on tuomioistuimissa ennen kaikkea se, ettei niissä ole riittävästi ruotsinkielentaitoisia tuomareita ja muuta henkilökuntaa.¹⁸⁶ Myös kansainvälisellä tasolla on kiinnitetty huomiota tarpeeseen lisätä ruotsinkielentaitoisten tuomareiden ja muun lainkäyttöhenkilökunnan määrää, jotta rikosoikeudenkäynnit pystyttäisiin toteuttamaan myös käytännössä ruotsiksi.¹⁸⁷ Ruotsin kielen taidon merkitys on olennainen ennen kaikkea kaksikielisissä käräjäoikeuksissa, sillä yksikielisissä käräjäoikeuksissa voidaan tarvittaessa käyttää tulkkia.

Ruotsinkielentaitoisten *tuomareiden* lukumäärä käräjäoikeuksissa on viime vuosina pääosin pysynyt ennallaan. Hieman yli puolet kaksikielisten käräjäoikeuksien laamaneista piti ruotsinkielentaitoisten tuomareiden määrää käräjäoikeudessaan riittävänä. Viisi laamannia piti kuitenkin määrää riittämättömänä. Suurin osa kaksikielisten käräjäoikeuksien laamaneista ilmoitti kiinnittäneensä huomiota nimittävaksi ehdotettujen tuomareiden kielitaitoon.¹⁸⁸



Valtioneuvosto esitti kielilainsäädännön soveltamista koskevassa kertomuksessaan vuonna 2006, että viranomaisten ja tuomioistuinten tulee huolehtia henkilöstön kielitaidon ylläpitämisestä järjestämällä riittävästi kielikoulutusta ja muita kielitaitoa ylläpitäviä toimenpiteitä.

Monissa kaksikielisissä käräjäoikeuksissa rohkaistaankin osallistumaan kielikoulutukseen, esimerkiksi oikeusministeriön järjestämille kielikursseille, ostopalveluna järjestetyille kielikursseille tai käräjäoikeuden ylläpitämään keskustelupiiriin. Kolmasosassa kaksikielisiä käräjäoikeuksia kielitaidon todetaan kohenevan päivittäisessä työssä, tuomareiden työskennellessä molemmilla kansalliskielillä. Tällöin erilliseen koulutukseen osallistumista ei koeta tarpeelliseksi.¹⁸⁹

Lautamiehille, käräjäoikeuksien maallikkojäsenille, ei ole asetettu kielitaitoa koskevia kelpoisuusvaatimuksia. Tuomioistuimen velvollisuutena on huolehtia siitä, ettei asian ratkaisuun osallistu henkilöitä, jotka eivät puuttuvan kielitaidon vuoksi

ymmärrä oikeudenkäynnissä esiin tulevia seikkoja, jotka ovat asian käsittelyn ja ratkaisemisen kannalta tärkeitä¹⁹⁰. Käytännössä tätä ei kuitenkaan aina pystytä varmistamaan, jos lautamiehet eivät esimerkiksi ymmärrä ruotsin kieltä ja asianosainen käyttää sitä.¹⁹¹



Valtioneuvosto esitti kielilainsäädännön soveltamista koskevassa kertomuksessaan vuonna 2006, että lautamiehiä valittaessa kaksikielissä kunnissa tulee varmistautua siitä, että mukana on kumpaakin kansalliskieltä hallitsevia henkilöitä.

Oikeusministeriön tietoon on kuitenkin tullut, että ruotsinkielentaitoisia lautamiehiä ei ole tarpeeksi ja että oikeudenkäynteihin on myös kaksikielisisissä käräjäoikeuksissa käytännössä osallistunut lautamiehiä, jotka eivät ole ymmärtäneet jutun käsittelykieltä.

Lähes kaikissa kaksikielisisissä käräjäoikeuksissa ollaan kuitenkin sitä mieltä, että kaksikielisisissä kunnissa on lautamiehiä valittaessa varmistauduttu siitä, että mukana on sekä suomen- että ruotsinkielentaitoisia henkilöitä. Useimmiten valitaan sellaiset lautamiehet, joiden tiedetään ainakin ymmärtävän käräjäoikeuden tuomiopiirin vähemmistön kieltä. Muutamissa käräjäoikeuksissa kaikki lautamiehet ymmärtävät molempia kieliä, eikä valinta näin ollen tapahdu kielitaidon perusteella.¹⁹²

Vaikka tilanteita, joissa lautamies ei ymmärrä istunnossa ja asiakirjoissa käytettyä kieltä, pyritään välttämään, joskus vasta istunnossa selviää esimerkiksi, että todistaja haluaa käyttää ruotsin kieltä, tai jätetään ruotsinkielisiä kirjallisia todisteita. Käytännössä ongelma ratkaistaan laamannien mukaan siten, että puheenjohtajana toimiva tuomari selostaa asian käytettyä kieltä taitamattomalle lautamiehelle.¹⁹³ Oikeusministeriön tietoon on kuitenkin tullut tapauksia, joissa asiaa ei ole selostettu ruotsin kieltä ymmärtämättömälle lautamiehelle.

Juttujen jakaminen kielitaidon mukaan

Lähes puolessa kaksikielisistä käräjäoikeuksista kokonaan ruotsin kielellä käsiteltävät jutut jaetaan pääsääntöisesti äidinkielenään ruotsia puhuville tuomareille. Kaksikielisten juttujen jakamisessa vallitsee erilaisia käytäntöjä: joissakin käräjäoikeuksissa nekin jaetaan äidinkielenään ruotsia puhuville tuomareille, toisissa kaikkien tuomareiden kesken. Kolmasosassa kaksikielisistä käräjäoikeuksista kaikki tuomarit kykenevät käsittelemään juttuja molemmilla kielillä, joten niitä ei jaeta kielitaidon perusteella. Tämä koskee erityisesti enemmistöltään ruotsinkielisiä käräjäoikeuksia. Vain vajaassa neljäsosassa *yksikielisiä käräjäoikeuksia* kiinnitetään huomiota lainkäyttöhenkilökunnan kielitaitoon juttuja jaettaessa. Tällöin juttu, jossa on ruotsinkielisiä asianosaisia, jaetaan ruotsin kieltä taitavalle tuomarille.¹⁹⁴

Usein jutun ratkaisee tuomarin sijaan delegeoitua ratkaisuvaltaa käyttävä, kansliahenkilökuntaan kuuluva henkilö. Tällaisia juttuja voivat olla esimerkiksi kiinteistöön kohdistuvia oikeuksia koskevat kirjaamisasiat, summaariset, riidattomia velkomuksia koskevat asiat ja avioeroasiat. Kaksikielisisissä käräjäoikeuksissa toimitaan tällöin pääosin samalla tavalla kuin muissa jutuissa, eli juttu toimitetaan ruotsinkielentaitoiselle kansliahenkilökunnalle.¹⁹⁵



Valtioneuvosto esitti kielilainsäädännön soveltamista koskevassa kertomuksessaan vuonna 2006, että viranomaisten ja tuomioistuinten tulee selvittää henkilöstön osaamiskartoituksia tehtäessä kykynsä huolehtia kielellisten oikeuksien toteutumisesta.

Osaamiskartoituksia on tehty kolmasosassa kaksikielisiä kärjäoikeuksia. Useissa kaksikielisissä kärjäoikeuksissa henkilökunnan kielitaidon katsotaan olevan tiedossa muutoin. Yhdessä kärjäoikeudessa osaamiskartoituksia on tehty sitä silmällä pitäen, että jokaisessa kokoonpanossa on ainakin yksi äidinkieleltään ruotsinkielinen tai kaksikielinen henkilö. *Yksikielisissä kärjäoikeuksissa* ei tehdä erityisiä osaamiskartoituksia, mutta vajaassa kolmasosassa henkilökunnan kielitaidon katsotaan kuitenkin olevan tiedossa.¹⁹⁶

Tulkkauksen toteuttaminen

Kaksikielisten tuomioistuinten tulee kyetä käsittelemään juttuja molemmilla kansalliskielillä ilman ulkopuolisen tulkin apua. Kun jutussa on erikielisiä asianosaisia, on yleisin käytäntö kaksikielisissä kärjäoikeuksissa se, että tuomari selostaa toisella kielellä esitetyn asian niille asianosaisille, jotka eivät ymmärrä kyseistä kieltä¹⁹⁷. Tätä arviota tukevat myös kaksikielisissä syyttäjänvirastoissa toimivien syyttäjien näkemykset, joskin alueelliset erot ovat suuret. Esimerkiksi Pohjanmaan syyttäjänviraston syyttäjien mukaan tuomioistuimen henkilökunnan suorittama tulkkaus on keskimääräistä huomattavasti yleisempää, kun taas Helsingin syyttäjänviraston syyttäjien mukaan se on keskimääräistä huomattavasti harvinaisempaa. Poikkeuksellisesti, esimerkiksi erityisen laajoissa jutuissa, turvaudutaan ulkopuoliseen tulkkiin.¹⁹⁸

Yksikielisissä kärjäoikeuksissa jutut, joissa on erikielisiä asianosaisia, hoidetaan käytännössä pääosin ulkopuolisen tulkin avulla. Ulkopuolisten tulkkien käyttöä pidetään myös keinona varmistaa käsittelyn puolueettomuus. Yksinkertaisemmissa jutuissa myös tuomari on toiminut tulkkina. Joissakin jutuissa toista kieltä käyttävän avustaja on tulkannut päämiehelleen tai istunnossa on käytetty vain suomea.¹⁹⁹

Tuomioistuintenvälinen yhteistyö



Valtioneuvosto ehdotti kielilainsäädännön soveltamista koskevassa kertomuksessaan vuonna 2006, että viranomaiset ja tuomioistuimet parantaisivat yhteistyötään hyödyntääkseen toisissa viranomaisissa ja tuomioistuimissa tehtyä työtä kielilainsäädännön toteuttamiseksi. Yhden viranomaisen molemmilla kansalliskielillä ja mahdollisesti muillakin kielillä tuottamia materiaaleja, esimerkiksi esitteitä, asiakirjapohjia ja lomakkeita tulisi toisessa viranomaisessa pyrkiä soveltamaan omaan toimintaan. Samantyyppiset viranomaiset voisivat myös jakaa käännöskustannuksia tuottaessaan materiaaleja useammalla kielellä.

Käräjäoikeudet eivät kuitenkaan harjoita mainittavaa keskinäistä yhteistyötä kieliainsäädännön toteuttamiseksi. Yhtenä epäkohtana ilmeni, ettei tuomioistuimissa käytettävälle suomenkieliselle tuomiolauselma- ja perintäjärjestelmäohjelmalle ole ruotsinkielistä käsikirjaa. Kansliahenkilökunnan täytyy siksi jokaisessa rikosasiassa kääntää tuomiolauselma- ja perintäjärjestelmään sisältyvä tekstiosa suomen kielestä ruotsin kielelle. Käytännössä tämä johtaa siihen, että ruotsinkielinen tekstiosa vaihtelee eri puolilla maata.²⁰⁰



Todellisia mahdollisuuksia yhteistyöhön tuomioistuinten välillä ei ole. Kaiken aineiston odotetaan tulevan oikeusministeriöstä.

Kaksikielisen käräjäoikeuden laamanni

5.3.3 Käsittelyajat kielen mukaan

Yhdenvertaisuus edellyttää, että sisällöltään ja laadultaan toisiaan vastaavat jutut käsitellään yhtä nopeasti. Juttujen käsittelyaikojen pitkittyminen riippuen siitä kumpaa kieltä käytetään, voi kuitenkin käytännössä johtaa siihen, että henkilö suostuu asiansa käsittelyyn muulla kuin omalla kielellään. Kielelliset oikeudet ja oikeus asian joutuiseensa käsittelyyn voivat siten joutua ristiriitaan keskenään.²⁰¹

Laamannien mukaan kahdessa kolmasosassa *kaksikielisiä käräjäoikeuksia* käsitteilykielellä ei ole vaikutusta käsittelyajan pituuteen. Neljä käräjäoikeutta ilmoitti kuitenkin, että käsitteilykielellä on joko jossain määrin tai huomattavasti vaikutusta. Tämän katsotaan johtuvan pääosin oikeudenkäyntimateriaalin käännättämisestä ja tulkitsemisesta käsitteilyssä erityisesti jutuissa, joissa on erikielisiä asianosaisia. *Yksikielisistä käräjäoikeuksista* yli puolet oli sitä mieltä, ettei käsitteilykielellä ole varsinaista vaikutusta käsittelyaikoihin. Yksittäiset istunnot saattavat kuitenkin tulkkauksen vuoksi venyä. Alle puolet yksikielisten käräjäoikeuksien laamanneista näki kuitenkin käsitteilykielen vaikuttavan jonkin verran käsittelyaikaan, pääasiassa asiakirjojen käännättämisen tai tulkin hankkimisen vuoksi.²⁰²

Eduskunnan apulaisoikeusasiamies on todennut, ettei kielellinen tasa-arvo ole toteutunut Vaasan hovioikeudessa, koska vuonna 2004 ruotsinkielisten asioiden käsittely kesti lähes kaksi kertaa niin kauan kuin suomenkielisten. Sittemmin erot ovat kaventuneet.²⁰³ Eduskunnan apulaisoikeusasiamies otti omasta aloitteestaan tutkittavaksi käsittelyajat myös Helsingin ja Turun hovioikeuksissa vuosina 2003–2005. Apulaisoikeusasiamies totesi, että erot käsittelyajoissa ovat lyhentyneet, joskaan ne eivät ole hävinneet kokonaan.²⁰⁴

6

Kansalliskielten oppiminen



Valtioneuvosto ehdotti kielilainsäädännön soveltamista koskevassa kertomuksessaan vuonna 2006, että kansalliskielten opetuksen riittävyttä tulee arvioida sen valossa, saavatko oppilaat suomen ja ruotsin kielen opetusta siten, että heidän kielellinen valmiutensa on sopuoinnussa perustuslain kielellisten oikeuksien toteutumisen kanssa. Myös kansalliskieltenopetuksen menetelmiä ja oppimisympäristöä tulee kehittää siten, että ne entistä enemmän panostaisivat ja rohkaisisivat puhutun kielen oppimiseen ja täten käytännön kaksi- tai monikielisyysyteen. Opettajakoulutusta suunniteltaessa tulee varmistautua siitä, että suomen- ja ruotsinkielisiä opettajia koulutetaan koko maan tarpeita varten.

Kansalaisten kielellisten oikeuksien toteutuminen edellyttää toimivaa koulutusjärjestelmää, jonka avulla voidaan taata oppiminen molemmilla kansalliskielillä. Lisäksi suuri osa väestöstä osallistuu toisen kotimaisen kielen, toisin sanoen toisen kansalliskielen, opetukseen. Toisen kotimaisen kielen opetus mahdollistaa muun muassa sen, että valtion henkilöstöllä on virkatehtävien edellyttämä kielitaito.

6.1 Kansalliskielten opetus

Suomen koulutusjärjestelmä on jaettu kolmeen asteeseen. Ensimmäinen aste käsittää perusopetuksen, toinen lukio- ja ammattikoulutuksen ja kolmas korkeakoulu- ja ammattikorkeakouluopinnot. Opetustoimintaa on säännelty tarkemmin laeissa, määräyksissä ja päätöksissä.²⁰⁵

Näiden kolmen koulutusjärjestelmän säätelemän koulutusasteen lisäksi kieltenopetukseen ja kielellisen identiteetin muodostumiseen liittyy muitakin kielellisen kehityksen muotoja. Näitä ovat muun muassa päivähoido, joka kuuluu sosiaali- ja terveydenhuollon alalle, mutta joka eräissä kunnissa on yhdistetty koulutoimeen, sekä kielikylpytoiminta, josta kunnat päättävät erikseen. Lisäksi noin 800 oppilaitoksessa järjestetään aikuiskoulutusta.²⁰⁶

6.1.1 Kansalliskielet perusopetuksessa

Jokaisella on oikeus suomen- tai ruotsinkieliseen perusopetukseen. Perusopetuksen, johon kansalliskielten opetus kuuluu, tulee edistää sivistystä ja tasa-arvoisuutta yhteiskunnassa. Suomen- ja ruotsinkielisen perusopetuksen järjestää ensikädessä kunta.²⁰⁷

Vuonna 2007 peruskouluja oli yhteensä 3 066 ja näistä 2 778 oli suomen- ja 286 ruotsinkielisiä. Lisäksi Suomessa oli 145 erikoiskoulua, joista 135 oli suomen- ja 10 ruotsinkielistä. Yhteensä 37 koulussa järjestettiin sekä perusopetusta että lukio-koulutusta ja näistä 27 oli suomen- ja viisi ruotsinkielistä. Perusopetukseen osallistui

yhteensä 534 534 oppilasta, joista 94 prosenttia kävi suomen- ja kuusi prosenttia ruotsinkielistä koulua.²⁰⁸ Ruotsinkielisten peruskoulujen oppilaina on jo kymmeniä vuosia ollut huomattava määrä suomenkieliseksi rekisteröityjä lapsia.²⁰⁹ Tämä johtuu oletettavasti siitä, että kaksikielisten perheiden äidinkieleltään suomenkieliseksi rekisteröidyt lapset usein laitetaan ruotsinkieliseen peruskouluun.²¹⁰

Kouluverkosto on kokonaisuudessaan harventunut. Suomenkielisten peruskoulujen määrää on vähennetty 12 prosentilla (409 koulua) ja ruotsinkielisten kuu- della prosentilla (19 koulua). Samanaikaisesti sekä suomen- että ruotsinkielisten oppilaiden määrä on vähentynyt neljällä prosentilla. Vuonna 2007 suurin osa suomenkielisistä oppilaitoksista sijaitsi kaupungeissa kun taas useimmat ruotsinkie- listä oppilaitoksista sijaitsivat maaseudulla. Vuoteen 2004 verrattuna maaseudulla sijaitsevien peruskoulujen määrä on vähentynyt huomattavasti. Maalaiskunnissa sijaitsevien suomenkielisten peruskoulujen määrä on vähentynyt yli 22 prosentilla ja ruotsinkielisten 10 prosentilla.²¹¹

Suomenkieliset peruskoulut ovat yleensä suurempia kuin ruotsinkieliset kou- lut. Suurimmassa osassa suomenkielisistä kouluista on alle 100 oppilasta, kun taas ruotsinkielisten koulujen oppilasmäärä on useimmiten alle 50 oppilasta.²¹² Joil- lakin kunnilla ei ole omaa peruskoulua vaan ne ostavat peruskoulupalvelun naa- purikunnalta. Esimerkiksi Myrskylän kunta, joka on enemmistöltään suomenkie- linen kaksikielinen kunta, on ostanut peruskoulupalveluja Liljendalin ja Pernajan kunnilta.²¹³ Kouluverkostoa ei kuitenkaan voida arvioida ainoastaan taloudellisin perustein. Läheisyysperiaatteen noudattaminen saattaa etenkin suuremmissa kau- pungeissa johtaa siihen, että kustannukset oppilasta kohti ovat korkeammat ruot- sinkielisten kuin suomenkielisten osalta. Tämän vuoksi on tärkeää, että ruotsin- kielisestä koulutuksesta koituvat erityiskustannukset voidaan tulevaisuudessakin korvata valtionosuusjärjestelmällä.

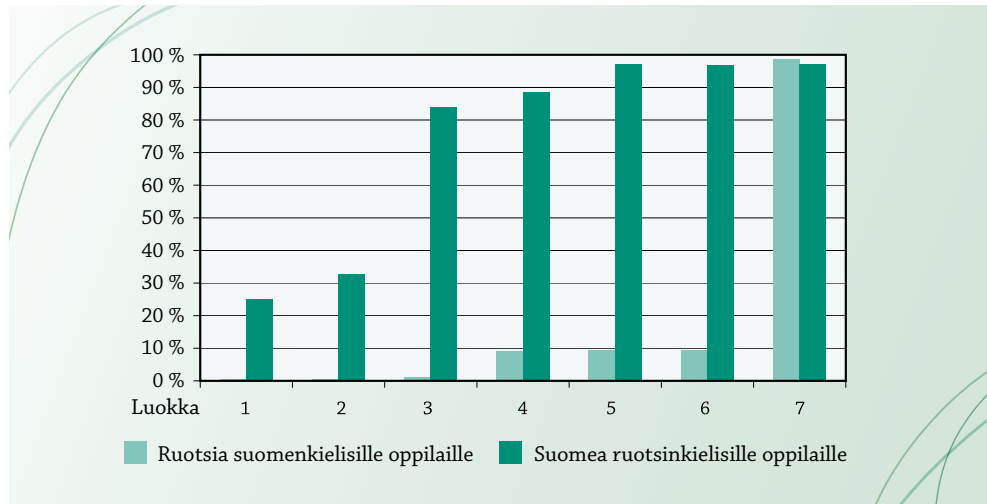
Äidinkielen lisäksi peruskoulussa luetaan vähintään kahta muuta kieltä (A1 ja B1). Koulut voivat lisäksi järjestää valinnaista kieltenopetusta (A2 ja B2). Pakollisista kieliopinnoista yhden kielen tulee olla joko suomi tai ruotsi. A1-kielten laajuus on vähintään 16 vuosiviikkotuntia ja B1-kielten vähintään kuusi vuosiviikkotuntia. Ensimmäiset kieliopinnot eli niin kutsuttu A1-kieli aloitetaan viimeistään kolman- nella luokalla. Toisen pakollisen kielen eli B1-kielen opiskelu taas aloitetaan seitse- mällä luokalla. Suomenkieliset oppilaat voivat aloittaa ruotsin kielen opiskelun ja ruotsinkieliset oppilaat suomen kielen opiskelun jo ensimmäisellä luokalla, mikäli koulu vapaaehtoisesti järjestää tätä opetusta. Oppilaat voivat näin ollen valita mil- loin toisen kotimaisen kielen opinnot alkavat ja kuinka laajasti he kieltä lukevat.

**Suomen ja ruotsin kielen opintoja ei kuitenkaan säätele aino-
astaan oppilaan toiveet vaan myös se, millaista kieltenopetus-
ta koulu järjestää. Kunnat valitsevat suuressa määrin itse mitä
kieliä A- tai B-kielinä voi opiskella ja milloin nämä opinnot
voidaan aloittaa.**

Pieni kielivalikoima saattaa tuottaa kustannussäästöjä, mutta voi johtaa myös sii- hen ettei oppilailla ole mahdollisuutta aloittaa toisen kotimaisen kielen opiskelua aikaisessa vaiheessa.²¹⁴

Lähes kaikki suomenkieliset oppilaat aloittavat ruotsin kielen lukemisen myö- hemmin kuin ruotsinkieliset aloittavat suomen kielen lukemisen. Ensimmäisellä

luokalla ei käytännössä kukaan suomenkielisistä oppilaista lukenut ruotsin kieltä, kun taas yli 20 prosenttia ruotsinkielisistä oppilaista luki suomea. Kolmannella luokalla, jolloin A1-kieli viimeistään aloitetaan, reilu yksi prosentti suomenkielisistä oppilaista valitsi ruotsin, kun taas 80 prosenttia ruotsinkielisistä valitsi suomen kielen. Lähes kaikki suomenkieliset oppilaat aloittavat ruotsin kielen opinnot vasta sen tultua pakolliseksi, toisin sanoen seitsemännellä luokalla.²¹⁵



Kuvio 18
Peruskoulun oppilaiden toisen kotimaisen kielen aloittaminen 2007 (%)

Ruotsin kielen valitseminen A1-kieleksi peruskoulun kuuden ensimmäisen luokan aikana on viime vuosina vähentynyt lähes koko maassa. Useimmiten suomenkieliset oppilaat valitsevat ruotsin kielen A1-kieleksi Uudellamaalla, mutta myös tällä alueella määrä on viimeksi kuluneiden neljän vuoden aikana vähentynyt 25 prosentilla.²¹⁶ Suurin osa suomenkielisistä oppilaista sai ensimmäisen kosketuksen ruotsin kieleen vasta kun suppeammat B1-kielen opinnot alkoivat. Tämä voi muodostua ongelmaksi etenkin nuorten jatko-opintoja ajatellen.²¹⁷ Kaupungeissa ja lähiöissä ruotsin valinnaiseksi A2-kieleksi valitsevien suomenkielisten oppilaiden määrä on pitkään pysynyt muuttumattomana. Maaseudulla useimmat suomenkieliset oppilaat lukivat pelkästään ruotsia B1-kielenä.²¹⁸

Opetushallituksen mukaan oppilaiden B-oppimäärän mukainen ruotsin kielen taito on heikentynyt. Seitsemässä vuodessa kielen rakenteen tuntemus on heikentynyt 10 prosentilla ja luetun ymmärtäminen kuudella prosentilla.²¹⁹ Tämän vuoksi opetushallitus perusti vuonna 2007 kehitysverkoston, jonka tarkoituksena on tiedottaa ruotsin kielen opiskelun merkityksestä ja lisätä ruotsin kielen suosiota suomenkielisissä kouluissa.²²⁰ Lisäksi Opetushallitus on käynnistänyt selvityksen, jossa valtioneuvoston suositusten²²¹ mukaisesti tarkastellaan kieltenopetuksen riittävyyttä suhteessa kielellisten oikeuksien toteutumiseen.²²²

Muiden kielten oppimisen lähtökohtana voidaan pitää äidinkielen oppimista. Äidinkielen opetuksessa tulisikin jatkossa yhä enemmän keskittyä kielivirikkeitä antaviin opetusmenetelmiin. Ruotsin kielen aineenopettajista on myös pulaa, ja tätä on yritetty korjata lisäämällä koulutuspaikkoja. Aikaisemmin aineenopettajan koulutusta järjestettiin ainoastaan Åbo Akademin Vaasan yksikössä, mutta nykyisin opintoja voi suorittaa myös Helsingin yliopistossa, jossa on aloitettu kaksikielinen koulutus.²²³ Asiantuntijoiden mielestä myös luokanopettajien kirjoitustaidon opettamisen menetelmiä sekä uuden opetusmateriaalin kehittämistä koskevaa jatkokoulutusta tulisi parantaa.²²⁴

6.1.2 Kansalliskielet lukiokoulutuksessa ja ammatillisessa koulutuksessa

Suomen- tai ruotsinkielistä lukio- ja ammattikoulutusta järjestää yleensä opetusministeriön luvalla kunta, kuntayhtymä, rekisteröity yhteisö tai säätiö. Ammatillista koulutusta voi järjestää myös valtion liikelaitos.²²⁵ Valtioneuvosto määrää pakollisten, syventävien ja soveltavien oppikurssien määrästä lukiokoulutuksessa, mutta koulu päättää itse kieltenopetuksen tarjonnasta.

Suomen- ja ruotsinkielinen lukiokoulutus

Vuonna 2007 Suomessa oli yhteensä 406 oppilaitosta, joissa järjestettiin ainoastaan lukiokoulutusta. Näistä 374 oli suomen- ja 32 ruotsinkielisiä. Suomenkielisten lukioiden määrä on vähentynyt seitsemällä prosentilla, kun taas ruotsinkielisten lukioiden määrä on viime vuosina pysynyt muuttumattomana. Vuonna 2007 suomenkielisissä lukioissa oli 99 749 opiskelijaa ja ruotsinkielisissä 6 304 opiskelijaa. Suomenkielisissä lukioissa opiskelijamäärä on laskenut 5,5 prosentilla, kun taas ruotsinkielisissä se on noussut yhdeksällä prosentilla vuodesta 2004.²²⁶

Useimmat ruotsinkieliset lukiot sijaitsevat pääkaupunkiseudulla ja länsirannikolla. Keski-Uudellamaalla ja Helsingissä oppilasmäärät ovat kasvaneet. Helsingissä ruotsinkielisten lukiopaikkojen kysynnän odotetaan pysyvän suurena jatkossakin, koska yhä useammat hakijoista ovat naapurikunnista.²²⁷ Sama ei koske Helsingin suomenkielisiä lukioita. Etelä-Pohjanmaalla näkyy merkkejä siitä, että ruotsinkielisten lukioiden opiskelijamäärät ovat laskussa. Monissa kunnissa tähän kehitykseen vaikuttaa väestötieteellisten seikkojen lisäksi se, laittavatko kaksikieliset perheet jatkossakin lapsensa ruotsinkieliseen kouluun.²²⁸

Lukion oppimäärään sisältyy toisen kotimaisen kielen opintoja. Suomenkielisissä lukioissa opiskelijat lukevat useimmiten suppeamman määrän ruotsia kuin ruotsinkielisten lukioiden opiskelijat suomea.

Suurin osa suomenkielisten lukioiden opiskelijoista valitsee suppeamman B-kielen. Erot lukiolaisten kielivalinnoissa johtuvat suurelta osin opiskelijoiden aikaisemmista kielivalinnoista ja peruskoulun kieliopintojen laajuudesta.

Kiinnostus kielten opiskeluun, niin pakollisten kuin valinnaistenkin kielten osalta, on ylipäänsä vähäistä. Itä-Suomessa on kuitenkin keskusteltu erityisesti siitä, voitaisiinko ruotsin kieli korvata esimerkiksi venäjän kielellä.²²⁹

Suomenkielisissä lukioissa ruotsin kieltä lukevien opiskelijoiden määrä on pysynyt suhteellisen muuttumattomana, mutta yhä harvempi suomenkielisten lukioiden opiskelijoista suorittaa ruotsin kielen kokeen ylioppilaskirjoituksissa. Suurin osa ruotsinkielisistä opiskelijoista suoritti suomen kielen kokeen ylioppilaskirjoituksissa ja 92 prosenttia heistä valitsi vaativamman A1-oppimäärän mukaisen kokeen. Suomenkielisistä opiskelijoista 73 prosenttia kirjoitti ruotsin ylioppilaskirjoituksissa, mutta heistä ainoastaan kahdeksan prosenttia valitsi vaativamman A1-oppimäärän mukaisen kokeen. Tässä suhteessa alueiden välillä ei ollut suurempia eroja.²³⁰

Ruotsin kielen kirjoittavien määrän lasku suomenkielisissä lukioissa voi muodostua ongelmaksi etenkin niille, jotka aikovat jatkaa opintojaan korkeakouluissa. Kor-

keakouluissa kotimaiset kielet kuuluvat pakollisiin opintoihin.²³¹ Tämä voi jatkossa johtaa myös kielitaitoisen henkilökunnan puutteeseen julkisessa hallinnossa.

Kieltenopetuksen sisällön on katsottu olevan osittain vanhentunutta. On esitetty, että nykyaikaisen opetuksen tulisi olla käytännönläheisempää ja keskittyä entistä enemmän suulliseen kielitaitoon.²³² Eduskunta hyväksyi joulukuussa 2008 hallituksen esityksen lukiolain muuttamiseksi, jonka mukaan kielenopetuksessa opiskelijalta arvioitaisiin myös suullinen kielitaito. Muutoksen odotetaan lisäävän opiskelijoiden valmiuksia jatko-opintoihin ja edistävän opiskelijoiden liikkuvuutta työmarkkinoilla.²³³ Lain muutos on myös valtioneuvoston aikaisemman toimenpide-ehdotuksen mukainen.



Opetuksen menetelmiä ja oppimisympäristöä tulee kehittää siten, että ne entistä enemmän panostaisivat ja rohkaisivat puhutun kielen oppimiseen ja täten käytännön kaksi- tai monikielisyteen.

Suomen- ja ruotsinkielinen ammatillinen koulutus

Ammatilliseen tutkintoon tähtäävään koulutukseen hakeutuvien opiskelijoiden määrä on viime vuosina kasvanut.²³⁴ Vuonna 2007 Suomessa oli 158 ammattioppilaitosta: 135 suomenkielistä, 17 ruotsinkielistä ja kuusi kaksikielistä. Koulutusalojen määrä oppilaitoksissa vaihtelee. Suomenkielisiä ammattioppilaitoksia oli melkein kaikissa maakunnissa. Suurin osa suomenkielisistä ammattioppilaitoksista sijaitsi Uudellamaalla ja Pohjois-Pohjanmaalla. Ruotsinkielisiä ammattioppilaitoksia oli Uudellamaalla, Itä-Uudellamaalla, Varsinais-Suomessa ja Pohjanmaalla. Kaksikieliset ammattioppilaitokset sijaitsivat Varsinais-Suomessa, Itä-Uudellamaalla, Keski-Pohjanmaalla ja Pohjanmaalla.²³⁵ Vuoteen 2004 verrattuna suomenkielisten ammattioppilaitosten määrä on laskenut 17 prosentilla kun taas ruotsin- ja kaksikielisten ammattioppilaitosten määrä on pysynyt muuttumattomana.

Vuonna 2007 yhteensä 152 002 opiskelijaa osallistui ammatilliseen koulutukseen, näistä 137 727 suomenkielisissä, 6 449 ruotsinkielisissä ja 7 826 kaksikielisissä ammattioppilaitoksissa. Eniten opiskelijoiden määrä on lisääntynyt suomenkielisissä ammattioppilaitoksissa, mutta myös ruotsinkielisissä ammattioppilaitoksissa opiskelijamäärät ovat kasvaneet.²³⁶ Opiskelijoiden määrän lisääntyminen on osaksi selitettävissä sillä, että Etelä- ja Pohjois-Pohjanmaalla, Länsi-Uudellamaalla ja Turunmaalla yhä harvempi opiskelija hakeutuu lukioon.²³⁷

Valtioneuvosto päättää ammattioppilaitosten pakollisista yhteisistä oppimääristä ja näihin sisältyy myös kieliopinnot.²³⁸ Suomenkielisten opiskelijoiden tulee suorittaa yhden opintoviikon verran ruotsin kielen opintoja ja ruotsinkielisten opiskelijoiden kahden opintoviikon verran suomen kielen opintoja.²³⁹ Ammatilliseen koulutukseen sisältyvän kielenopetuksen toimivuudesta on käytännössä hyvin vähän tietoa. Ammatilliseen koulutukseen kuuluvaa kielenopetusta on vaikea arvioida opintojen ammattikohtaisen rakenteen vuoksi.

Ammattioppilaitoksissa opiskelevien suomenkielisten opiskelijoiden ruotsin kielen taito on heikko. Ruotsin kielen opetus on liian vähäistä eikä kieliopintoja arvosteta ammatillisessa koulutuksessa.²⁴⁰ Tämä voi muodostua ongelmaksi, koska ammatillisen koulutuksen saaneet opiskelijat usein työskentelevät palvelualalla, jossa kielitaitoa tarvittaisiin.²⁴¹ Heikko kielitaito voi lisäksi rajoittaa opiskelijoiden mahdollisuuksia jatkaa opintojaan korkeakouluissa, joissa opiskelijoiden kielitaidolle asetetaan korkeampia vaatimuksia.²⁴²

Koulutuksen järjestäjät voivat omaehtoisesti resurssiensa puitteissa tarjota mahdollisuutta osallistua esimerkiksi kielikylpyyn, keskusteluryhmiin, kursseille tai muuhun ruotsinkieliseen opetukseen. Ei kuitenkaan ole olemassa tilastoja siitä, kuinka paljon tällaista koulutusta käytännössä järjestetään. Oppilaat voivat kehittää kielitaitoaan myös suorittamalla työharjoittelunsa ruotsinkielisellä työpaikalla. Lisäksi suomenkielisten ja Pohjoismaiden ruotsinkielisten koulujen välistä opiskeli- ja opettajavaihtoa on kehitetty.

6.1.3 Kansalliskielet korkeakouluissa

Suomen- ja ruotsinkielinen yliopistokoulutus

Kielilakia ei sovelleta yliopistoihin, joista säädetään muissa laeissa.²⁴³ Yksikielisten ruotsinkielisten ja kaksikielisten yliopistojen tulee kuitenkin vastata siitä, että ruotsin kieltä taitavia henkilöitä voidaan kouluttaa riittävä määrä maan tarpeisiin ja siten niillä voidaan katsoa olevan yhteys kielilainsäädäntöön.²⁴⁴

Suomessa on 20 yliopistoa. Näistä 12 yliopistossa opetus- ja tutkintokieli on suomi, kahdessa ruotsi (Åbo Akademi ja Svenska Handelshögskolan) ja kuudessa (Helsingin yliopisto, Teknillinen korkeakoulu, Kuvataideakatemia, Sibelius-Akatemia, Taideteollinen korkeakoulu, Teatterikorkeakoulu) sekä suomi että ruotsi.²⁴⁵ Vuonna 2007 näissä yliopistoissa oli 176 304 opiskelijaa.²⁴⁶ Näistä 110 205 opiskeli suomenkielisissä, 9 127 ruotsinkielisissä ja 56 972 kaksikielisissä yliopistoissa.²⁴⁷ Aalto-yliopisto, joka syntyy Teknillisen korkeakoulun, Taideteollisen korkeakoulun ja suomenkielisen Helsingin kauppakorkeakoulun yhdistämisen tuloksena, on kaksikielinen.

Suurin osa ruotsinkielisissä yliopistoissa opiskelevista on valmistunut ruotsinkielisistä lukioista. Ruotsinkielisissä yliopistoissa on kuitenkin myös suomenkielisistä lukioista valmistuneita opiskelijoita, jotka hakeutuvat ruotsinkieliseen koulutukseen. Vuonna 2007 peräti 12 prosenttia ruotsinkielisissä yliopistoissa opiskelevista oli suomenkielisiä.²⁴⁸

Suomenkielisten opiskelijoiden suhteellisen korkea prosenttiluku ruotsinkielisessä yliopistossa johtuu osin siitä, että opiskelijat katsovat näiden opintojen tarjoavan heille parempia mahdollisuuksia työelämässä.²⁴⁹

Etenkin niillä alueilla, joissa ei ole mahdollisuutta ruotsinkielisiin yliopisto-opintoihin, ruotsinkieliset ylioppilaat hakeutuvat usein vastaavaan suomenkieliseen koulutukseen kotiseudullaan. Syitä tähän ovat kiinnostus tiettyyn koulutukseen ja laajemmat työllistymismahdollisuudet tutkinnon suorittamisen jälkeen.²⁵⁰

Suomenkielisellä hakijalla tulee olla riittävä ruotsin kielen taito tullakseen valituksi ruotsinkieliseen yliopistoon ja suoriutuakseen opinnoista. Yliopistojen kielitaitovaatimuksissa on kuitenkin eroja. Useimmiten hakijoiden on läpäistävä kielikoe. Joissakin tapauksissa riittää, että hakija on saanut hyvän arvosanan ruotsin kielen ylioppilaskokeessa. Esimerkiksi tietyissä Åbo Akademin tiedekunnissa riittää, että hakija on saanut A-oppimäärän ruotsin kielen kokeessa vähintään arvosanan *eximia cum laude approbatur*.²⁵¹

Julkisella sektorilla tarvitaan yliopistokoulutuksen saaneita henkilöitä, joilla on riittävä kansalliskielten taito ja jotka hallitsevat oman alansa sanaston. Tämä koskee erityisesti aloja, joilla vaaditaan täsmällistä terminologian tuntemusta, kuten lääke- ja oikeustiede. Tämän vuoksi on tärkeää, että opiskelijat suorittavat kurssensa molemmilla kansalliskielillä. Opetuskielelle ei kuitenkaan ole olemassa tarkkaa määritelmää ja siksi onkin epäselvää kuinka kattavaa opetusta kullakin kansalliskielellä tosiasiaassa annetaan.

Opetuskielestä riippumatta kaikkiin korkeakoulututkintoihin tulee sisältyä opintoja, jotka antavat opiskelijalle viestinnällisiä valmiuksia sekä suomen että ruotsin kielellä. Kaikkien korkeakouluopiskelijoiden tulee osoittaa saavuttaneensa sellaisen kotimaisten kielten taidon, jota vaaditaan valtion henkilöstöltä kaksikielisessä viranomaisessa.²⁵²

Opiskelijoiden ruotsin kielen taito on usein puutteellinen. Enemmistö suomenkielisistä opiskelijoista ei lukion aikana ole saavuttanut sellaista ruotsin kielen taitoa, jota korkeakoulussa vaaditaan.

Opetusministeriön tietojen mukaan vähintään neljäsosalla vuonna 2008 hyväksytyistä opiskelijoista on yliopiston kielitaitovaatimukseen nähden liian heikko ruotsin kielen taito. Lukion rajallinen kieltenopetus on johtanut siihen, että täydentävien kieliopintojen tarve korkeakouluissa on lisääntynyt.²⁵³ Korkeakoulut ovat tämän vuoksi muun muassa joutuneet käyttämään enemmän resursseja täydentäviin kieliopintoihin.²⁵⁴ Jopa sellaiset opiskelijat, jotka ovat saaneet korkean arvosanan B-oppimäärän ruotsin kielen kokeesta ylioppilaskirjoituksissa, ovat tarvinneet täydentäviä kieliopintoja yliopistossa. Kaikkea tarvittavaa täydennyskoulutusta ei ole käytännössä ollut mahdollista järjestää, mikä voi johtaa siihen, että virkamiehille asetetut muodolliset kielitaitovaatimukset eivät täyty.²⁵⁵

Vaihtoehtoja opiskelijoiden puutteellisen ruotsin kielen taidon parantamiseksi on pohdittu. Parannusehdotuksena on esitetty opetusresurssien lisäämistä yliopistojen kieltenopetukseen. Lisäksi on ehdotettu suurempaa valinnaisuutta kielten osalta tai että ruotsin kielen taidon vähimmäisvaatimuksia laskettaisiin.²⁵⁶

Korkeakouluopiskelijoille kielitaitovaatimukset tulevat usein yllätyksenä.²⁵⁷ On käynyt ilmi, että myöskään korkeakoulujen kieltenopettajilla ei ole selvää käsitystä siitä, mitä kielilaisissa säädetään viranomaisen velvollisuudesta antaa palvelua suomeksi ja ruotsiksi eikä julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain sisällöstä.²⁵⁸

Pakollinen ruotsin kielen opetus on koordinoimatonta ja opetuksen suunnittelu hoidetaan usein sattumanvaraisesti.²⁵⁹

Suomen- ja ruotsinkielinen ammattikorkeakoulukoulutus

Ammattikorkeakoulun opetuskieli on joko suomi tai ruotsi tai sekä suomi että ruotsi.²⁶⁰ Ammattikorkeakoulujen kielistä säädetään tarkemmin asetuksissa ja opetusministeriön päätöksillä.²⁶¹

Suomessa on 26 ammattikorkeakoulua: 21 suomenkielistä, kaksi ruotsinkielistä (Arcada, Novia) ja kolme kaksikielistä (Haaga-Helia ammattikorkeakoulu, Keski-Pohjanmaan ammattikorkeakoulu, Vaasan ammattikorkeakoulu).²⁶² Vuonna 2008 ammattikorkeakouluopintoihin osallistui arviolta 107 857 opiskelijaa, joista 89 825 opiskelivat suomenkielisissä, 5 276 ruotsinkielisissä ja 12 756 kaksikielisissä ammattikorkeakouluissa.²⁶³ Suomenkieliset ammattikorkeakoulut sijaitsevat koko maan alueella kun taas ruotsinkieliset ja kaksikieliset ammattikorkeakoulut sijaitsevat rannikolla.

Suurin osa ammattikorkeakoulujen tarjoamasta koulutuksesta keskittyy tekniikan ja viestinnän alaan, sosiaali-, terveys- ja liikunta-alaan sekä yhteiskuntatieteen, liiketalouden ja hallinnon alaan. Suomenkielisissä ammattikorkeakouluissa suosituimpia aloja ovat tekniikan ja viestinnän ala, ruotsinkielisissä taas sosiaali-, terveys ja liikunta-ala ja kaksikielisissä yhteiskuntatieteen, liiketalouden ja hallinnon ala.²⁶⁴

Ammattikorkeakouluopintoihin tulee sisältyä kieliopintoja, joiden avulla opiskelija saavuttaa sellaisen kielitaidon, joka vaaditaan virkaan kaksikielisellä virka-alueella.²⁶⁵ Kieliopintojen tulee keskittyä sellaisen käytännön kielitaidon kehittämiseen, joka katsotaan välttämättömäksi opiskelualalla. Kieltenopetus ammattikorkeakouluissa ei kuitenkaan ole yhtä jäsentynyttä kuin yliopistoissa. Vain harvoilla ammattikorkeakouluilla on kielikoulutuksen koordinoinnista vastaava hallinnollinen yksikkö.²⁶⁶

Osa opettajista pitää ammattikorkeakoulujen kieliopintovaatimusta vahvuutena. Toiset opettajat eivät pidä kieliopintoja yhtä tärkeinä ja hyväksyvät tietyissä tapauksissa opiskelijoiden kieliopintosuorituksia ilman riittävän taseisia näyttöjä.²⁶⁷

Kieltenopetuksesta annetuista yhteisiä suosituksista huolimatta ammattikorkeakoulujen kieliopintojen suorittamiseen liittyvissä periaatteissa on eroja.²⁶⁸ Ammattikorkeakouluopiskelijoiden kielitaito on usein puutteellinen opintojen alussa. Suurimpana syynä tähän pidetään opiskelijoiden riittämättömiä kieliopintoja peruskoulussa ja lukiossa.²⁶⁹

6.1.4 Kansalliskielet aikuiskoulutuksessa

Aikuiskoulutuksen tavoitteena on tukea kansalaisten elinikäistä oppimista sekä turvata työvoiman saatavuus ja ammattitaidon kehittäminen. Aikuiskoulutus käsittää runsaasti erilaista koulutusta kuten aikuisille suunnattu perusopetus ja lukiokoulutus sekä jatko-opiskelu täydennyskoulutuksen muodossa esimerkiksi maahanmuuttajille. Aikuiskoulutuksen piiriin kuuluu myös erilaisia iltaopintoina suoritettavia intensiivikursseja.²⁷⁰ Aikuiskoulutusta järjestetään useissa eri oppilaitoksissa kuten yliopistoissa, ammattioppilaitoksissa, kansanopistoissa ja opintokeskuksissa sekä kansalais- ja työväenopistoissa, joissa järjestettävä opetus määritellään paikallisella tasolla.²⁷¹

Vuonna 2006 peräti joka toinen 18–64-vuotias osallistui aikuiskoulutukseen. Suurin osa ammatillisesta koulutustarpeesta liittyi liiketalous- ja oikeustieteen. Noin 13 prosenttia ilmoitti vieraiden kielten opetukselle olevan tarvetta.²⁷²

Luotettavaa tietoa siitä, kuinka suuri osa aikuiskoulutuksesta koostui kansalliskielten opiskelusta, ei ole saatavilla.

Aikuisväestöä kannustetaan oman osaamisen kehittämiseen osallistumalla aikuiskoulutukseen²⁷³, johon myös muun muassa suomen ja ruotsin kielen taidon kehittäminen kuuluu. Aikuiskoulutuksen avulla voidaan siten lisätä mahdollisuuksia saada parempaa suomen- ja ruotsinkielistä palvelua. Aikuiskoulutuksen puitteissa on mahdollista suorittaa myös kielten tasokokeita muun muassa tiettyyn virkaan vaadittavan kielitaidon osoittamiseksi. Eri laitosten on tehtävä laajapohjaista yhteistyötä turvatakseen ruotsinkielisten ja ruotsin kieltä koskevien kurssien riittävä tarjonta. Tämä koskee erityisesti niitä alueita, joissa ei ole korkeakouluja.²⁷⁴

7

Muut kielet Suomessa

Suomessa puhutaan yhä useampia kieliä. Koska kaikkien maassamme puhuttavien kielten käsittely ei ole mahdollista, pyritään tässä luvussa seuraamaan niiden kieliryhmien kielioloja, joita käsiteltiin valtioneuvoston kielilainsäädännön soveltamisesta koskevassa kertomuksessa vuonna 2006. Tämän vuoksi oikeusministeriö pyysi lausuntoa samoilta kieliryhmiltä kuin mainitun kertomuksen valmistelussa, vaikka kaikki nämä kieliryhmät eivät kuulukaan maamme suurimpiin tai perinteisimpiin kieliryhmiin. Kieliryhmien edustajia pyydettiin lausunnoissaan keskittymään erityisesti edellisen kertomuksen ilmestymisen jälkeen tapahtuneisiin muutoksiin.

Luvussa käsitellään ensisijaisesti saamen kieliä, viittomakieliä sekä romanikieltä. Näitä kieliryhmiä koskevat tiedot perustuvat oikeusministeriön Saamelaiskäräjiltä, Kuurojen Liitto ry:ltä ja Finlandssvenska teckenspråkiga rf -yhdistykseltä sekä romaniasiain neuvottelukunnalta saamiin lausuntoihin. Lisäksi luvussa käsitellään eräiden muiden kieliryhmien edustajien näkemyksiä kielioloistaan. Nämä perustuvat Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry:n, Suomen somaliliitto ry:n ja Helsingin juutalaisen seurakunnan antamiin lausuntoihin. Kieliryhmiä koskevaa tilastotietoa käsitellään luvussa 2.2.

7.1 Saamen kielet

Saamelaisten kielelliset oikeudet keskittyvät pääosin Lapin läänin pohjoisosassa sijaitsevalle saamelaisten kotiseutualueelle. Saamelaisten kotiseutualueeseen kuuluvat Enontekiön, Utsjoen ja Inarin kunnat sekä osa Sodankylän kunnasta.

Saamelaisten kielellisistä oikeuksista säädetään pääasiassa saamen kielilaissa.²⁷⁵ Lakiin sisältyy seurantamekanismi, johon perustuen Saamen kielen toimisto antaa yhdessä Saamelaiskäräjien asettaman kielineuvoston kanssa vaalikausittain Saamelaiskäräjille kertomuksen saamen kieltä koskevan lainsäädännön soveltamisesta sekä saamelaisten kielellisten oikeuksien toteutumisesta ja kieliolojen kehityksestä. Ensimmäinen saamen kielilain mukainen kertomus annettiin maaliskuussa 2008. Kertomus pohjautuu laajempaan selvitykseen ”Saamen kielilain toteutuminen vuosina 2004–2006”.

7.1.1 Kielellisten oikeuksien tunteminen ja niistä tiedottaminen

Saamelaiset näyttävät olevan aikaisempaa tietoisempia oikeudestaan käyttää saamen kieltä asioidessaan viranomaisissa. He eivät kuitenkaan aina pyri käyttämään saamen kieltä. Saamenkielisten palvelujen vaatiminen on vaikeaa erityisesti vanhemmalle sukupolvelle, joka on joutunut asioimaan suomen kielellä vuosikymmeniä. Tästä huolimatta vanhemman saamelaissukupolven edustajien suomen kielen taito ei aina ole riittävä ja he tukeutuvat usein sukulaisten tulkkaukseen. Saamenkielisten palvelujen vaatiminen saatetaan myös kokea yksilöä leimaavaksi. Näin ollen on vaarana, että kaikki saamen kielet jäävät kotikieliksi.

Saamelaisten kotiseutualueen kunnissa ei ole tapahtunut todellista muutosta *saamenkielentaitoisen henkilöstön* määrässä saamen kielilain voimaantulon jälkeen. Jos opetustoimen henkilöstöä ei lasketa, vain vajaa kymmenesosa kotiseutualueen kuntien ja valtion työntekijöistä voi antaa asiakaspalvelua saameksi. *Saamenkielisten palvelujen* määrä ei ole viime vuosina lisääntynyt. Saamelaiskäräjien mukaan merkittävin saamenkielisten palvelujen lisäämistä vaikeuttava tekijä on meneillään oleva valtion tuottavuusohjelma, joka edellyttää virkojen vähentämistä. Myöskään henkilöstön kielikoulutus ei ole lisääntynyt merkittävästi, vaikka kotiseutualueen kunnilla on mahdollisuus hakea valtionavustusta saamen kielilain soveltamisesta aiheutuneisiin henkilöstön kouluttautumisesta kunnalle aiheutuviin lisäkustannuksiin.

Kuntien ja valtion viranomaiset tuntevat saamen kielilain kohtalaisesti. Saamelaiskäräjiltä saadun tiedon mukaan viranomaiset eivät käytännössä kuitenkaan osoita oma-aloitteisesti palvelevansa asiakkaita saamen kielellä, eikä mahdollisuudesta saamenkieliseen palveluun aina tiedoteta. Kotiseutualueen viranomaisten suhtautuminen saamen kielilakiin on Saamelaiskäräjien mukaan usein kielteistä ja käytännössä saamenkielisiä palveluja järjestetään ainoastaan, mikäli asiakas osaa vaatia niitä. Joissakin viranomaisissa ei myöskään ole täsmällisiä tietoja siitä, mitä saamen kieltä alueella puhutaan, millä saamen kielellä palvelua tarvitaan, tai mitä saamen kieltä työntekijät puhuvat.

Viranomaisten verkkotiedottaminen saamen kielellä on vähäistä eikä siinä ole viime vuosina tapahtunut oleellisia muutoksia. Kotiseutualueen kunnista Utsjoella on laajimmat saamenkieliset verkko-sivut, joilla julkaistaan myös kunnan toimielinten saamen kielelle käännetty esityslistat ja pöytäkirjat. Myönteisenä kehityssuuntana voidaan pitää sitä, että muutamien viranomaisten, kuten verohallinnon ja kansaneläkelaitoksen, keskeiset lomakkeet on käännetty pohjoissaamen kielelle ja ne löytyvät myös asianomaisen viranomaisen verkkosivuilta. Metsähallituksen verkkosivujen sisältö on tuotettu pohjoissaameksi sekä osittain inarin- ja koltansaameksi. Lisäksi Metsähallitus on parantanut saamenkielisten palvelujen saataavuutta palkkaamalla saamenkielisen tiedottajan.

7.1.2 Kielellisten oikeuksien toteutuminen saamelaisten kotiseutualueen viranomaisissa

Valtion ja kuntien palvelut saamen kielellä toteutuvat kotiseutualueella pääosin tulkkia ja asiakirjakäännöksiä käyttäen.

Suullisen palvelun saaminen vaatii viranomaisilta erityisjärjestelyjä, kuten asiakkaan etukäteisilmoitusta, tulkin hankkimiseksi.

Puhelinkeskustelussa tulkkausta ei yleensä pystytä järjestämään. Suomenkielentaitoinen saamelainen joutuu tällöin käyttämään suomea asioidessaan viranomaisen kanssa. Mikäli saamelainen kuitenkin nimenomaisesti ilmoittaa viranomaiselle, että hän haluaa asioida saamen kielellä, hän myös yleensä saa saamenkielistä palvelua.

Esimerkiksi Lapin hätäkeskus ei pysty Saamelaiskäräjiltä saatujen tietojen mukaan palvelemaan saamen kielellä.

Saamenkielinen päivähoito on turvattu kotiseutualueella sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskevan valtionavustuksen turvin, mutta päivähoiton toteutumisessa on edelleen puutteita. Tällä hetkellä pohjoissaamenkielistä, omassa kieliryhmässä tapahtuvaa ryhmäperhepäivähoitoa järjestetään useimmissa kotiseutualueen kunnissa. Utsjoella on saamenkielinen kielikylpyperiaatteella toimiva päiväkotitoiminta saamen- ja suomenkielisille lapsille, mutta perhepäiväkotiiin ei ole saatu saamenkielistä hoitajaa. Lisäksi Utsjoella on päiväkotitoiminta, jossa on sekä saamen- että suomenkielinen osasto. Sodankylä ei ole pystynyt järjestämään saamenkielistä päivähoitoa pohjoissaamenkielisen kielipesän toiminnan keskeydyttyä, koska kielipesään ei saatu pohjoissaamenkielistä työntekijää. Enontekiöllä päivähoitoa järjestetään sekä omakielisessä ryhmässä että sekaryhmässä, mutta sekaryhmässä saamenkielistä hoitoa saa käytännössä ainoastaan saamenkielisen hoitajan työvuoron aikana. Inarin kunnassa päivähoitoa on pohjoissaamenkielisessä päiväkodissa ja inarinsaamenkielisessä kielipesässä.

Kielipesän lapset ovat olleet lähes yksinomaan suomenkielisiä, mutta he ovat oppineet nopeasti inarinsaamen. Kielipesä on saanut inarinsaamen kielen elpymään ja sen ansiosta Inarin kirkonkylän peruskoulussa on kaksi inarinsaamenkielistä ryhmää. Inarin kunnassa on vuonna 2008 alkanut myös koltansaamenkielinen kielipesätoiminta.

Saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat kotiseutualueella parhaiten *perusopetuksessa*. Syksystä 2007 alkaen saamenkielistä opetusta on annettu kaikissa kotiseutualueen kunnissa. Inarinsaamenkielinen perusopetus on lisääntynyt hieman. Sitä annetaan 11 oppilaalle. Koltansaamenkielistä perusopetusta annetaan neljälle oppilaalle. Pohjoissaamenkielistä perusopetusta saavien oppilaiden määrä on pysynyt viime vuosina noin 150 oppilaan vuositasona. Ylemmille vuosiluokille tultaessa opetus vähenee kaikilla saamen kielillä. Lukioista ainoastaan Utsjoen saamelaislukio antaa joissakin oppiaineissa opetusta myös pohjoissaameksi. Viime vuosina kasvanut pula opettajista koskee kipeimmin inarin- ja koltansaamen kieliä sekä kaikilla kolmella saamen kielellä annettavaa aineopetusta perusopetuksen ylemmillä vuosiluokilla.²⁷⁶

Kaikista saamelaisista yli puolet ja alle 10-vuotiaista lapsista lähes kolme neljäsosa asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella. Vain muutamilla paikkakunnilla on saamenkielisiä päiväkotitoimintaa, saamenkielistä kerhotoimintaa tai saamen kielen aineopetusta.²⁷⁷

Saamenkielistä opetusta ei ole lainkaan kotiseutualueen ulkopuolella. Lukuvuonna 2007–2008 saamen kielen opetusta sai kotiseutualueen ulkopuolella yhteensä 36 oppilasta: 29 perusopetuksessa ja seitsemän lukiassa. Opetettava kieli oli yhtä inarinsaamea lukevaa oppilasta lukuun ottamatta pohjoissaame. Saamen kieltä opetetaan kotiseutualueen ulkopuolella Oulussa, Rovaniemellä ja Tampereella. Muualla Suomessa opetus on järjestetty verkossa, ja sitä antavat Inarin kunnan opettajat.²⁷⁸

Vuonna 2004 toimintansa aloittaneen *saamelaisen lastenkulttuurikeskushankkeen* tärkeimpänä tavoitteena on tukea lapsen ja nuoren saamelaista identiteettiä erilaisen toiminnan ja tapahtumien kautta yhdeksässä koulussa ja kuudessa saamenkielisessä päiväkodissa Lapin alueella. Hanke on tärkeä luontevien kielenkäyttötilanteiden luomisessa. Se on saanut jatkorahoitusta vuoteen 2013 asti.

Saamelaisten kielelliset oikeudet toteutuvat kotiseutualueen *sosiaali- ja terveydenhuollon* palveluissa sattumanvaraisesti. Parhaiten saamenkieliset palvelut toteutuvat Inarin ja Utsjoen kunnissa. Näissäkin kunnissa esimerkiksi vastaanotto-, neuvola- ja hammaslääkäripalvelut tarjotaan kuitenkin pääosin vain suomen kielellä. Suuria puutteita on lisäksi lastenpsykiatrian ja puheterapeutin palveluissa. Myöskään vanhusväestön oikeus saamenkielisiin terveydenhoitopalveluihin ei aina toteudu erityissairaanhoidon palveluja kotiseutualueen kunnille tarjoavissa Lapin keskussairaalassa ja Oulun yliopistollisessa keskussairaalassa.

Sosiaali- ja terveydenhuoltoa koskeva valtionavustus on edesauttanut merkittävästi lapsi- ja vanhusväestön saamenkielisen palvelun saamista ja kehittämistä. Pitkäjänteisen kehittämistyön mahdollistamiseksi rahoituksen myöntämistä useampivuotisille hankkeille pidetään tärkeänä. Pohjois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen saamelaisyksikkö vastaa saamelaisten hyvinvointipalvelujen kehittämistä. Lisäksi vuonna 2007 on aloittanut Saamelaisten saamenkielisten sosiaalipalvelujen kehittämissyksikkö. Saamelaiskäräjien vuonna 2008 saama valtionavustus inarinsaamen- ja koltansaamenkielisten määräaikaisten kääntäjien palkkaamista varten edistää uhanalaisten inarinsaamen- ja koltansaamen kielten aseman vakiinnuttamista.

Kunta- ja palvelurakennemuutos (PARAS) ei ole toistaiseksi vaikuttanut saamenkielisiin palveluihin kotiseutualueen kunnissa. *Aluehallinnon uudistamishankkeen (ALKU)* vaikutuksia saamen kieleen ja saamelaiskulttuuriin ei ole puolestaan arvioitu Saamelaiskäräjien esittämällä tavalla. Saamelaiskäräjien mukaan on kuitenkin myönteistä, että suunnitellut aluehallintoviranomaiset tulevat toimimaan Lapin alueella, johon kotiseutualue kuuluu. Saamelaiskäräjät pelkää kuitenkin saamenkielisten palvelujen rahoituksen muuttuvan harkinnanvaraiseksi, mikäli rahoitustehtävä siirretään aluehallintoviranomaiselle.

7.2 Viittomakielet

7.2.1 Kielellisten oikeuksien tunteminen ja niistä tiedottaminen

Viittomakielisten tietämys kielellisistä oikeuksista vaihtelee sukupolvittain, ja muun muassa koulutustaustalla on suuri merkitys. Tehokkaimpana tiedon levittämisen keinona Kuurojen Liitto ry pitää vuorovaikutteista viittomakielistä kasvokkai- tai pienryhmäviestintää. Tiedotuskanavista tehokkaimmat ovat viittomakielistä tietoa välittävät kanavat kuten Kuurojen Liitto ry:n videotiedote ja verkkopalvelut, varsinkin niiden viitotut osuudet. Finlandssvenska teckenspråkiga rf -yhdistyksen toi-

minta viime vuosina on puolestaan parantanut suomenruotsalaisten viittomakielisten tietoisuutta oikeudestaan palveluun suomenruotsalaisella viittomakielellä.

Verkkoviestintä kehittyy jatkuvasti ja myös viittomakielisen tiedon levittämiseksi verkossa on aikaisempaa paremmat mahdollisuudet. Toimintaa vaikeuttaa viittomakielisten mukaan viranomaisten tietämättömyys ja haluttomuus etenkin rahoituskysymyksissä. Nykyinen lainsäädäntö ei velvoita viranomaisia huolehtimaan viittomakielisille kohdennetusta viestinnästä. Päätöksenteossa puolestaan näkyy edelleen käsitys viittomakielisistä kuntoutusta ja vammaisille tarkoitettua palvelua tarvitsevana ryhmänä, ei kieli- ja kulttuuriryhmänä. Kuurojen Liitto ry:n ja Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen valmisteilla olevan Viittomakielisten kielipoliittisen ohjelman tavoitteena on muun muassa lisätä viranomaisten ja viittomakielisen yhteisön jäsenten tietoisuutta kielellisistä oikeuksista. Kuurojen Liitto ry pitää myös Yhdistyneiden Kansakuntien uutta vammaisten ihmisten oikeuksia koskevaa yleissopimusta edistysaskeleena muun muassa tiedonsaannin saralla.

Myönteisenä kehityksenä pidetään myös sitä, että viittomakieliset ovat vuodesta 2008 lähtien voineet ilmoittaa suomalaisen, suomenruotsalaisen tai muun viittomakielen äidinkielekseen väestörekisterikeskukseen. Asiointikieleksi viittomakieliset valitsevat joko suomen tai ruotsin.

Viranomaiset kohdentavat vain satunnaisesti tiedotusta viittomakielisille. Yleisradion viittomakielinen tarjonta ei ole laajentunut viime vuosina eikä nykyinen lähinnä uutisiin keskittyvä televisiotarjonta kata viittomakielisten tiedonsaantitarvetta. Viittomakielelle tulkattuja ohjelmia ei juuri ole, eikä tekstitys ole vielä riittävällä tasolla. Julkishallinnon viittomakielisiä tiedotteita on koottu sattumanvaraisesti valtioneuvoston www.suomi.fi-portaaliin. Etelä-Savon sairaanhoitopiirin alueen verkkosivujen Hyvis-portaalia pidetään hyvänä esimerkkinä viittomakielisten huomioimisesta.

Suomenruotsalaisten viittomakielisten tiedon- ja palvelujen saannissa on yhä paljon ongelmia. Tämä koskee erityisesti vanhempia viittomakielisiä. Tiedonsaanti on josain määrin parantunut. Verkossa on kuitenkin hyvin vähän suomenruotsalaisella viittomakielellä julkaistua tietoa ja sitä on vaikea löytää. Eräät viranomaiset kuten Helsingin kaupunki, eduskunta, eduskunnan oikeusasiamies ja Opetushallitus, ovat julkaisseet tietoa myös suomenruotsalaisella viittomakielellä verkkosivuillaan.

7.2.2 Opetus- sekä sosiaali- ja terveystoimi

Opetustoimessa ei ole viime vuosina juurikaan tapahtunut kehitystä viittomakielisten osalta. Viittomakieliset lapset sijoittuvat edelleen erityisopetuksen piirissä toimiviin kuulovammaisten kouluihin, mutta sisäkorvaistutteen yleistymisen myötä kuulovammaisten koulujen oppilasmäärä on vähentynyt huomattavasti, sillä suuri osa sisäkorvaistutelapsista sijoitetaan lähikouluihin avustajan tai tulkin kanssa. Viittomakielisten kuulevien lasten oikeus saada äidinkielen opetusta viittomakielisessä toteutuu hyvin harvoin. Vaikka vanhempien tietoisuus oikeudesta on lisääntynyt, sopivien opettajien löytäminen ja rahoituksen järjestäminen on Kuurojen Liiton mukaan osoittautunut esteeksi opetukselle.

Suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjien kannalta suurin koulutukseen liittyvä ongelma on se, että sekä suomenruotsalaisen viittomakielen opetus että suomenruotsalaisella viittomakielellä annettu opetus puuttuu kokonaan perusopetuksesta. Syynä tähän on opettajien ja opetusmateriaalin puute. Suomenruotsalaisten viittomakielisten kuulevilla lapsilla ei myöskään ole mahdollisuutta saada äidinkielen opetusta suomenruotsalaisella viittomakielellä. Suomenruotsalaista viittomakieltä hallitsevat opettajat antavat kuitenkin osan opetuksesta Ytterressen koulussa Pohjanmaalla. Lisäksi muut suomenruotsalaiset, viittomakieltä käyttävät oppilaat voivat osallistua virtuaaliopetukseen videoneuvotteluyhteyden avulla. Tästä huolimatta monet ruotsinkieliset perheet, joissa on kuulovammaisia lapsia, ovat joutuneet muuttamaan Ruotsiin tai laittamaan lapsensa suomenkieliseen kuulovammaisten kouluun. Näistä syistä suomenruotsalaisesta viittomakielestä on tullut uhanalainen kieli Suomessa.²⁷⁹

Myös suomenruotsalaisella viittomakielellä annetussa päivähoitossa ja viittomakielen kotiopetuksessa on puutteita. Lisäksi kotipalvelun ja vanhusten palveluasumisen henkilökunnalle tulisi antaa viittomakielen opetusta, jotta he voisivat palvella viittomakielisiä asiakkaita viittomakielellä. Päivähoidon henkilökunnalle voidaan järjestää viittomakielen opetusta, mutta se on harvinaista.

Uutta terveydenhuoltolakia koskevassa ehdotuksessa mainitaan potilaan oikeus hoitoon ja palveluun omalla äidinkielellään, myös viittomakielellä.

7.2.3 Tulkkaus ja kääntäminen

Hallintoasioissa tulkkaus järjestyy yleensä sosiaalitoimen tai yksityisten palveluntuottajien ylläpitämien tulkkeskusten kautta. Asiakirjojen kääntämistä tapahtuu tulkkausten yhteydessä, mutta virallisen asiakirjakäännöksen määrittelyä ei ole olemassa. Viittomakielen kääntäjät eivät myöskään kuulu auktorisoituja kääntäjiä koskevan järjestelmän piiriin. Vammaispalvelulakia muutettiin vuonna 2007 siten, että tulkkipalveluun myönnettävien tuntien minimirajoja nostettiin vaikeasti kuulovammaisten osalta 180 tuntiin ja vaikeasti kuulonäkövammaisten osalta 360 tuntiin.²⁸⁰ Vammaispalvelulain mukaiset tulkkipalvelut ovat siirtymässä Kelan etuudeksi vuonna 2010. Tällä pyritään parantamaan tulkkipalvelun yhdenvertaista saatavuutta, sillä nykyisessä järjestelmässä alueelliset erot palvelun saannissa ovat suuria.

Valtakunnallinen etätulkkaushanke käynnistyi elokuussa 2007. Hankkeessa luodaan valtakunnallinen palvelujärjestelmä joka täydentää olemassa olevaa tulkkipalvelua. Myös valtakunnallinen päivystys on mahdollista toteuttaa etäratkaisujen avulla.

Viittomakieliset käyttävät yhä enemmän matkapuhelimen kautta toimivaa etätulkkausjärjestelmää. Tällä hetkellä 3G-verkko kattaa kuitenkin lähinnä suuremmat kaupungit ja niitä ympäröivät alueet, toisin sanoen ainoastaan 10 prosenttia Suomesta.

Finlandssvenska teckenspråkiga rf -yhdistyksen tietojen mukaan viranomaiset eivät ole järjestäneet tulkkausta *suomenruotsalaiselle viittomakielelle* hallintoasioissa. Tulkkipalvelu on puutteellista myös muilta osin.

Koska tulkkeja ei ole saatavilla, suomenruotsalaiset kuulovammaiset eivät pysty hyödyntämään lakisääteisiä tulkkipalvelutuntejaan.

Näin ollen kunnille jää sellainen käsitys, että tulkkipalvelujen tarve on vähäinen, eivätkä ne siksi perusta uusia tulkin virkoja eivätkä varaa määrärahoja minimimäärän ylittävälle tulkkipalvelutunneille. Myöskään matkapuhelimen kautta toimivaa etätulkkausta ei voi saada suomenruotsalaisella viittomakielellä. Ruotsinkielentaitoitusten ja suomenruotsalaista viittomakieltä taitavien tulkkien puutteen vuoksi suomenruotsalaisen viittomakielen käyttäjät eivät voi osallistua täydennyskoulutukseen, saada yhteiskunnallisia palveluja kuten lääkäripalveluja tai asioida eri viranomaisten kanssa omalla kielellään²⁸¹. Siksi monet suomenruotsalaiset viittomakieliset kokevat, että heidän on pakko käyttää suomenkielisen viittomakielen tulkkeja.

Opetusministeriö on lisännyt viittomakielen tulkkien ja viittomakielen ohjaajien koulutuksen aloituspaikkoja vuodesta 2008 lähtien. Viittomakielen tulkin ylemmälle ammattikorkeakoulututkinnolle on myönnetty aloituspaikat ensimmäistä kertaa. Viittomakielen tulkkien koulutuksessa keskitytään kuitenkin suomalaisen viittomakielen opiskeluun. Suomenruotsalaisen viittomakielen tulkeille ei ole tarjolla koulutusta.

7.3 Romanikieli

Romaniväestön kielioloissa ei ole romaniasiaain neuvottelukunnan mukaan tapahtunut merkittävää muutosta viime vuosina. Sosiaali- ja terveysministeriö on kuitenkin asettanut työryhmän valmistelemaan romanipoliittista ohjelmaa. Työryhmän toimeksianto on kuulua myös romanikielen ja kulttuurin edistäminen ja kehittäminen.

Romanikielen käyttöaste yksityisissä yhteyksissä on oletettua suurempi. On kuitenkin varsin yleistä, etteivät romanivanhemmat osaa puhua romanikieltä nuoremille tai kannustaa heitä sen puhumiseen. Julkisissa yhteyksissä kielen käyttöaste laskee merkittävästi.

Romanikielen julkinen käyttö lisää romanikielen arvostusta ja käyttöä myös yksityisissä yhteyksissä, minkä vuoksi romanikielen julkisten käyttämismahdollisuuksien lisäämistä pidetään tärkeänä.

Erityisen tärkeässä asemassa on Yleisradio, jonka romaneille suunnattua viikoittaista *Romano Mirits* -radio-ohjelmaa ja romanikielisiä uutisia sen ainoana romanikielisenä osiona ei ole kehitetty eikä niiden ohjelma-aikaa lisätty. Televisiossa puoles-

taan ei esitetä romanikielistä tai muuta romaneille suunnattua ohjelmaa. Utustien lisäksi esimerkiksi romanilapsille suunnattua ohjelmaa pidetään tärkeänä.

Suomessa ei ole edelleenkään päteviä *romanikielen opettajia*, koska yliopistoissa ei ole mahdollisuutta opiskella arvosanaa romanikielestä. Haasteena on myös oppilaiden vanhempien motivoiminen romanikielen opettamisen tukemiseen. Romanikielen opetusta saavien lasten lukumäärä näyttää edelleen laskevan. Tällä hetkellä romanikielen opetusta saa Suomessa noin 120 lasta, suurin osa Vantaan kaupungissa. Opetushallitus myönsi vuonna 2007 valtionapua yhteensä 14 kunnalle romanilasten koulunkäyntiä tukevien pysyvien toimenpiteiden, kuten romanikielestä tiedottamisen ja kielikerhojen perustamisen kehittämiseksi. Vuonna 2008 valtionavustuksia myönnettiin lisäksi 15 uudelle kunnalle. Opetushallitus on myös julkaissut jonkin verran uutta opetusmateriaalia, esimerkiksi *Romanilapsi perusopetuksessa* -esitteen.

Sosiaali- ja terveystoimessa romanikielen edistämistarpeet koskevat ensisijaisesti varhaiskasvatuspalveluja. Romanikieltä on joillakin paikkakunnilla pystytty juurruttamaan osaksi romanilasten varhaiskasvatusta erilaisten hankkeiden myötä. Sosiaali- ja terveysministeriö on julkaissut romanivanhemmille suunnattua suomiromani -varhaiskasvatussarjaa, jota jaetaan maksutta neuvoloiden kautta romaniperheille. Sarjassa on ilmestynyt kaksi osaa: *Lue lapsen kanssa* vuonna 2006 ja *Kasva lapsen kanssa* vuonna 2007. Lisäksi valmisteilla ovat oppaat *Hoida hampaat lapsen kanssa* sekä *Liiku lapsen kanssa*.

7.4 Eräiden muiden kieliryhmien näkemyksiä kielioloistaan

Venäjä

Venäjänkieliset ovat Suomen suurin ja nopeimmin kasvava maahanmuuttajaryhmä.²⁸² Suhtautumisessa venäjänkielisiin on alueellisia eroja. Esimerkiksi Itä-Suomessa aikuisväestön kiinnostus venäjän kielen opiskeluun on lisääntynyt merkittävästi. Venäjänkieliset kokevat kuitenkin edelleen valtaväestön kielteisen suhtautumisen venäjänkielisiin ongelmaksi. Tästä syystä esimerkiksi venäjänkieliset nuoret eivät aina uskalla käyttää äidinkieltään julkisesti.²⁸³

Suurin osa venäjänkielisistä asuu pääkaupunkiseudulla, minne myös kaivataan enemmän venäjänkielisiä palveluja. Ilman opastus- tai neuvontapalveluja maahanmuuttajat kokevat vaikeuksia peruspalvelujen löytämisessä ja käyttämisessä. Maahanmuuttajille tarkoitettuja neuvontapalveluja venäjän kielellä onkin perustettu ja tuettu viime vuosina ainakin suurissa kaupungeissa, mutta enimmäkseen ne ovat paikallisen projektitoiminnan varassa. Lisäksi venäjänkielisiä esitteitä ja oppaita on viime vuosina julkaistu jonkin verran lisää. Venäjänkieliset yksityishenkilöt ja järjestöt ovat lisäksi aktiivisesti avustaneet viranomaisia materiaalin tuottamiseksi venäjän kielelle. Suomalaisen, venäjänkielisen uutistarjonnan kehittämistä pidetään tärkeänä²⁸⁴. Kuukausittain ilmestyvän, venäjänkielisen *Spektr*-lehden katsotaan kattavan vain osan venäjänkielisten yhteiskunnallisesta tiedonsaantitarpeesta.

Opetustoimessa ei ole viime vuosina tapahtunut merkittäviä muutoksia. Venäjänkieliseen opetukseen liittyviä ongelmia ovat esimerkiksi lasten ja nuorten äidinkielen opiskelun vaikeus ja motivaation puute. Venäjä äidinkielenä ei kuulu pakollisiin aineisiin eikä siitä yleensä anneta numeroa todistukseen. Lisäksi venäjän äidinkielen tunnit sijoitetaan usein hankaliin aikoihin ja järjestetään muualla kuin lapsen omassa koulussa. Opetusryhmät kootaan myös eri-ikäisistä ja -tasoisista oppilaista.²⁸⁵

Haja-asutusseudulla asuvat venäjänkieliset eivät juuri ollenkaan saa palveluja omalla kielellään. Asiointitulkin saaminen on koko maassa ongelmallista erityisesti silloin, kun tulkin tarve on äkillinen. Tähän ovat kiinnittäneet huomiota etenkin vanhusten, invalidien ja sairaiden lasten parissa toimivat henkilöt.

Terveyspalvelujen parissa työskentelevän venäjänkielisen henkilökunnan määrä on lisääntynyt.

Omalääkärijärjestelmä mahdollistaa entistä useammin mahdollisuuden valita venäjänkielentaitoinen lääkäri. Samanaikaisesti yhteisen kielen puuttumista hoitohenkilökunnan ja potilaan välillä pidetään edelleen ongelmana. Perheneuvonnan, lasten psykologin sekä puheterapeutin palvelujen venäjänkielistä tarjontaa ei myöskään pidetä riittävänä. Tämä koskee myös lasten ja nuorten parissa tehtävää työtä.

Somali

Suomen somaliyhteisöllä on paljon kielellisiä tarpeita, koska yhteisöön kuuluu niin luku- ja kirjoitustaidottomia kuin vähäisen koulutuksen saaneita henkilöitä. Kielellisiin tarpeisiin voidaan Suomen somaliliitto ry:n mukaan vastata esimerkiksi lisäämällä suomen kielen opetusta ja palkkaamalla somalinkielentaitoisia työntekijöitä keskeisiin virkoihin. Somalit asioivat viranomaisten kanssa pääosin suomen kielellä ja tarvittaessa tilataan somalin kielen tulkki.

Somalitytävät nuoret suhtautuvat somalin kieleen ja sen käyttämiseen myönteisesti. Haasteena pidetään tästä huolimatta nuorten kotouttamista suomalaiseen yhteiskuntaan vahvistamalla samalla nuorten monikulttuurista identiteettiä somalin kielen ja somalikulttuurin aseman tukemisen kautta. Somalin kielen aseman pelätään kuitenkin heikkenevän tulevaisuudessa, koska se ei saa institutionaalista tukea.

Pääkaupunkiseudulla toimii esimerkiksi somalinkielinen lähiradio, joka lähettää kaksi kertaa viikossa työelämään liittyvää ohjelmaa.

Jiddiś

Suomessa on Helsingin juutalaisen seurakunnan arvion mukaan toista sataa jiddiśin puhujaa, joista suurin osa asuu pääkaupunkiseudulla. Puhujat ovat pääosin iäkkäitä. Jiddiś on ollut heidän lapsuutensa kotikieli, mutta jompikumpi kansalliskielistä on toiminut pääkielenä. Tästä syystä jiddiśin arvioidaan olevan katoava kieli Suomessa.

Jiddiśin kielen taito rajoittuu usein puhumiseen ja ymmärtämiseen. Kirjalliset taidot kielessä ovat heikohkot. Juutalaisessa koulussa ei opeteta jiddiśiä, ja juutalainen nuoriso tuntee jiddiśin vain joidenkin sanojen ja ilmaisujen kautta. Lukiolaisten mahdollisuudesta valita jiddiśin kieli valinnaiseksi kieleksi on kuitenkin keskusteltu.

Suomessa ei ole jiddiškinkielistä mediatoimintaa. Jiddišin puhujat voivat kuitenkin tilata ulkomaisia lehtiä ja kuunnella ulkomaisia ohjelmia muun muassa internetin välityksellä.

Lisäksi jiddišin kielestä ja kulttuurista kiinnostuneet voivat osallistua *Idishe vort*-seuran toimintaan. Seura on viime vuosina muun muassa esittänyt jiddiškinkielistä näytelmää. *Idishe vort* sai Opetushallitukselta tukea vuoteen 2006 asti.

8.1 Yhteenveto eri kieliryhmien tilasta

Yhteiskunta asettaa käytännön vaatimuksia kansalliskieliä koskevien kielellisten oikeuksien toteuttamiselle, sillä oikeudet voidaan turvata vain, jos kansalliskieliä osataan riittävästi eri yhteiskuntalohkoilla. Yhä useammalla Suomessa asuvalla henkilöllä ei ole toisen tai kummankaan kansalliskielen taitoa. Monikielistyvä yhteiskunta edellyttää myös viranomaistoiminnassa muiden kielten huomioon ottamista.

Tässä kertomuksessa on kuvattu kielilainsäädännön soveltamista viime vuosina. Kertomuksen perusteella voidaan todeta, että kielilainsäädännön soveltamisessa on edelleen puutteita, joskin edistystäkin on havaittavissa tietyillä aloilla. Esimerkiksi useammassa suuressa kaksikielisessä kunnassa on paremmin tiedostettu kielelliset oikeudet ja tehty kielistrategioita toiminnan varmistamiseksi molemmilla kielillä, vaikkeivät näiden toimien tulokset vielä näy käytännössä. Viranomaisten ja kansalaisten lisääntynyt kielilainsäädännön ja kielellisten oikeuksien tuntemus on tärkeä edistysaskel.

Suomenkielisten kielelliset oikeudet toteutuvat pääosin hyvin. Myös suomenkieliset kuntalaiset sellaisissa kaksikielisissä kunnissa, joiden enemmistön kieli on ruotsi, ovat tyytyväisempiä kunnan antamaan palveluun suomeksi kuin ruotsinkieliset sellaisissa kaksikielisissä kunnissa, joiden enemmistön kieli on suomi. *Ruotsinkielisten* kielellisten oikeuksien toteuttamisessa on edelleen parantamisen varaa. Keskeinen huomio on, että ruotsinkielisiä palvelemaan julkishallinnossa lähtökohtaisesti suomen kielellä, jolleivät he erikseen pyydä saada asioida ruotsiksi. Alueelliset erot ovat kuitenkin huomattavia. Ruotsinkielisten kielelliset oikeudet toteutuvat parhaiten Pohjanmaalla. Etelä-Suomessa, jossa asuvien ruotsinkielisten määrä on suuri, on kielellisten oikeuksien toteutumisessa eniten parannettavaa.

Saamelaisten mukaan heidän kielelliset oikeutensa toteutuvat vain, jos he itse vaativat sitä. Saamen kieltä osaavia virkamiehiä ei myöskään ole riittävästi saamelaisten kotiseutualueella. Keskeinen puute koskee sekä lasten mahdollisuuksia oppia saamen kieltä että saada opetusta saamen kielellä. Nyt perusopetusta on käytännössä saatavilla vain saamelaisten kotiseutualueella. Pieniä edistysaskelia on havaittavissa inarin- ja koltansaamen kohdalla kielipesätoiminnassa. *Viittomakielisten* arkea vaikeuttaa muun muassa viittomakielisen tiedon ja koulutettujen tulkkien riittämätön määrä. Korvattavien tulkkauspalvelujen minimimääriä on kuitenkin nostettu. *Suomenruotsalaisten viittomakielisten* erityisenä huolena on, ettei suomenruotsalaisilla viittomakielisillä lapsilla ole perusopetuksen puitteissa mahdollisuutta saada opetusta omalla kielellään. Suomenruotsalaisen viittomakielen tulkkien ja tulkkitutuksen puute johtaa käytännössä siihen, että suomenruotsalaiset viittomakieliset joutuvat oppimaan suomalaista viittomakieltä. Molempia viittomakieliä edustavat ryhmät pitävät epäkohtana sitä, etteivät kuurojen vanhempien kuulevat lapset saa äidinkielen opetusta vanhempiensa kielessä. *Romaniväestön* haasteena on edelleen, että lapset oppisivat romanikieltä. Kielenopetusta vaikeuttavat opettajien pätevöitymisen esteet. Romanikieltä käytetään myös vain vähän julkisissa yhteyksissä.

Muiden kuin edellä mainittujen kieliryhmien, ennen kaikkea maahanmuuttajien, yhteiskuntaan sopeutumisen kannalta on tärkeää saada omalla kielellä tietoa viranomaisten toiminnasta ja esimerkiksi siitä, kenen puoleen missäkin asiassa tulee kääntyä. Oman kielen säilyminen suomen- ja ruotsinkielisessä yhteiskunnassa on myös tärkeää oman identiteetin säilyttämiseksi. Kaikki kieliryhmät pitävät omakielisiä uutislähetystyksiä ja lapsille suunnattua radio- ja televisio-ohjelmaa tärkeänä.

8.2 Kielilainsäädännön soveltaminen seuranta-aikana 2006–2009

8.2.1 Kielilainsäädännön soveltaminen hallinnossa

Viranomaisten näkemys kielilainsäädännön soveltamisesta on kansalaisten näkemyksiä myönteisempi. Viranomaisten keskuudessa ilmenee edelleen epätietoisuutta kielilainsäädännön velvoitteista, eivätkä virkamiehet aina tunne asiakkaidensa kielellisiä oikeuksia. Kielilainsäädäntöä ei myöskään aina mielletä osaksi perusoikeuksia täsmentävää lainsäädäntöä. Sitä pidetään ruotsinkielisiä koskevana erityissääntelynä. Kielilainsäädäntö on kuitenkin sitovaa ja sen täytäntöönpano edellyttää *järjestelmällistä käytännön toimintaa.*

Viranomaiset *suunnittelevat toimintansa* yleensä ainoastaan virka-alueen enemmistön kielellä, useimmiten suomeksi. Ministeriöillä ja suurimmalla osalla kaksikielisiä kuntia ei ole ohjausasiakirjoissaan täsmällistä mainintaa velvollisuudesta järjestää toiminta kahdella kielellä. Erillistä mainintaa ei pidetä tarpeellisena, koska kielilainsäädäntö velvoittaa viranomaisia, ja kaksikielisyyttä pidetään itsestään selvyytenä. Kielteisen asiakaspalautteen puuttumista pidetään merkinä siitä, että kielilainsäädäntöä sovelletaan asianmukaisesti. Palautteen puuttuminen on kuitenkin epävarma osoitus siitä, miten viranomainen suoriutuu kielellisistä velvollisuuksistaan, sillä kansalaiset eivät läheskään aina anna palautetta vaikka siihen olisikin syytä.

Kielilainsäädännön soveltamista ei viranomaisissa yleensä *valvota ja arvioida.* Valtion viranomaisjohto näyttää luottavan siihen, että keskushallinto ja sen alainen hallinto huolehtii kielellisten oikeuksien toteutumisesta ilman valvontaa tai erillistä ohjeistusta. Sama koskee kuntien johtoa. Toisaalta valtion alue- ja paikallishallinto ja osittain kunnatkin odottavat keskushallinnolta tarkempia ohjeita.

Ruotsin kieli mielletään usein erityiskysymykseksi, joka mainitaan esimerkiksi pohjoismaiseen yhteistyöhön ja Ahvenanmaahan, muttei niinkään säännönmukaiseen työhön liittyvänä asiana. Kahdella kansalliskielellä toimimista ei ainakaan ministeriöissä pidetä luontevana ja ruotsin kielen käyttäminen on sattumanvaraista. Enemmistöltään ruotsinkieliset kunnat ja virastot joutuvat usein ottamaan vastaan ainoastaan suomen kielellä laadittua ohjeistusta keskushallintoviranomaisilta. Viranomaisten edellytykset edistää molempien kansalliskielten käyttämistä heikkenevät. Ajan myötä tämä johtaa myös siihen, ettei ruotsin kieli pysy toimivana hallintokielenä.

Henkilöstön kielitaitoon, käytännössä ruotsin kielen taitoon, kiinnitetään varsin vaihtelevasti huomiota työhönotossa. Kielitaitoa ei yleensä pidetä osana sellaista ammattitaitoa, josta ei tarpeen tullessa voitaisi luopua. Käytännössä tämä johtaa siihen, että ruotsinkielisten kielellisistä oikeuksista huolehtiminen usein jätetään äidinkielenään ruotsia puhuvien virkamiesten vastuulle, riippumatta näiden tosi-asiallisista tehtävänkuvista.

Kielitaitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset räätälöidään vain harvoin siten, että ne vastaavat tehtävässä käytännössä tarvittavaa kielitaitoa. Virkailmoituksissa kielitaitoa koskevat kelpoisuusvaatimukset jäävät usein maininnatta tai epäselviksi, jolloin hakija ei voi ymmärtää, minkä tasoista kielitaitoa tehtävään edellytetään. Käytännössä kielitaitoa koskevat kysymykset nousevat usein esiin vasta tulos- ja kehityskeskusteluissa. Virkamiesjohto ei ota riittävää vastuuta henkilöstönsä kielitaidosta. Sen ylläpitoon rohkaistaan, mutta esimerkiksi kielikurssille osallistuminen on pääosin virkamiehen itsensä päätettävissä. Kielikurssit ovat myös harvoin räätälöityjä siten, että niissä keskitytään nimenomaan ammattisanastoon.

Asiakaspalvelu suomen ja ruotsin kielellä vaihtelee ennen kaikkea kunnallisella tasolla, mutta palvelu suomen kielellä toteutuu yleensä. Myös ruotsin kielellä palvelua järjestetään, tosin vain sitä erikseen pyydettyä. Usein viitataan siihen, ettei ruotsinkieliselle palvelulle ole tarvetta eikä sitä arvioida olevan, jos ruotsinkielinen asiakas suostuu käyttämään suomea.

Asiakkaiden äidinkieltä ei useinkaan varmisteta, vaan heitä lähestytään suomeksi. Tämä koskee ennen kaikkea niitä viranomaisia, joiden enemmistön kieli on suomi. Viranomaisten velvollisuus oma-aloitteisesti huolehtia kielellisistä oikeuksista ei näin ollen toteudu.

Merkittävä osa julkishallinnon palveluista *ostetaan* yksityisiltä palveluntuottajilta. Käytännössä on kuitenkin sattumanvaraista, miten kansalaisten kielelliset oikeudet turvataan ostopalveluja käytettäessä. Näyttää siltä, että palvelujen ostamisesta ja kilpailuttamisesta päätetään ilman tietoa kielilain ostopalveluja koskevista velvoitteista. Suuri osa kaksikielisistä kunnista ilmoittaa kahdella kielellä annettavan palvelun olevan peruskriteeri palveluja ostettaessa. Viranomaiset eivät kuitenkaan näytä seuraavan, miten palveluntuottaja käytännössä huolehtii velvollisuuksistaan. Ongelma kasvaa ostopalvelujen yleistyessä.

Hallinnolliset uudistukset voivat vaikuttaa kielellisten oikeuksien toteutumiseen myönteisesti tai kielteisesti. Hallinnollisia rajoja muutettaessa ja tehtäviä uudelleen järjestettäessä on mahdollista tarkistaa esimerkiksi se, syntyykö paras lopputulos keskittämällä vai hajauttamalla jompaakumpaa kieltä koskevat tehtävät. Aikaisempaa suuremmat virka-alueet ja työyhteisöt voivat mahdollistaa tehtävien entistä tarkoituksenmukaisemman jakamisen.

Uudistuksia valmisteltaessa on kuitenkin vaarana, ettei niiden vaikutuksia kansalaisten kielellisten oikeuksien toteutumismahdollisuuksiin eikä viranomaisten kielellisiin velvollisuuksiin arvioida. Etenkin ruotsinkielisten kuntalaisten keskuudessa hallinnolliset uudistukset ovat herättäneet huolta sillä ne johtavat helposti siihen, että hallinnon työkieli muuttuu suomeksi. Seurauksena voi olla, että viranomaisten tosiasiallinen kyky kohdata kansalaiset ruotsin kielellä heikkenee. Myönteisten vaikutusten aikaansaaminen edellyttää huolellisia vaikutusarviointeja yleisluontoisten kielilainsäädäntöön kohdistuvien viittausten sijaan.

8.2.2 Kielilainsäädännön soveltaminen eri yhteiskuntasektoreilla

Sosiaali- ja terveydenhuollossa suomen- ja ruotsinkielisten kielelliset oikeudet toteutuvat kokonaisuudessaan parhaiten niissä kaksikielisissä kunnissa, joissa ruotsi

on enemmistön kieli. Varsinkin Etelä-Suomen suurissa kunnissa, joissa suomi on enemmistön kieli, on usein vaikea saada palvelua ruotsin kielellä. Pohjanmaan kunnissa, joissa enemmistön kieli on suomi, toimii palvelu kahdella kielellä pääosin hyvin. Myös kunnan koolla näyttää olevan merkitystä. Palvelu molemmilla kielillä tuntuu usein toimivan pienissä kaksikielisissä kunnissa. Tilanne muuttuu kuitenkin, jos vähemmistön osuus kunnan väestöstä on pieni.

Sosiaali- ja terveydenhuollon palvelujen saatavuus vaihtelee suuresti kunnittain. Eräät, varsinkin pienet kunnat ovat vähäisen kysynnän johdosta päättäneet olla järjestämättä eräitä erityispalveluja kummallakaan kielellä. Ne kuitenkin ilmoittavat järjestävänsä näitä palveluja tarvittaessa. Esimerkiksi lastensuojelussa kunnan koko ja lastensuojelutapausten määrä ratkaisevat sen, mitä palveluja ylipäätään on käytössä. Joissakin kaksikielisissä kunnissa palveluja tarjotaan vain suomen kielellä ja vasta pyydettyä ruotsin kielellä. On yleistä, että kunnat ostavat muun muassa mielenterveyshuollon terapiapalvelut ulkopuolisilta palveluntuottajilta vasta tarpeen ilmetyä. Kaiken kaikkiaan kunnissa ei näytä olevan selvää käsitystä mahdollisuuksista järjestää sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja suomeksi ja ruotsiksi.

Oikeuslaitoksessa ja poliisin toiminnassa kielelliset oikeudet toteutuvat osittain. Keskeinen ongelma poliisin toiminnassa on ruotsin kieltä osaavien poliisien puute, joka johtaa esimerkiksi siihen, että ruotsinkielistä saatetaan esitutkinnassa kuulustella suomeksi. Tällainen lainvastainen kielenvalintatapa on käytännössä heijastunut prosessin myöhempiinkin vaiheisiin, joissa usein käytetään esitutkinnassa käytettyä kieltä. Suuri puute oikeuslaitoksessa on, ettei lähtökohtana aina pidetä asianosaisen kielellisiä oikeuksia, vaan esimerkiksi asiamiehen tai tuomarin kielitaitoa. Kaksikielisissä tuomioistuimissa käsittelykieli määräytyy edelleen usein tuomiopiirin enemmistön kielen mukaan eikä asianosaislähtöisesti. Varsinkin sellaisissa asioissa, joissa on erikielisiä asianosaisia, suomenkielentaitoiisiin ruotsinkielisiin kohdistuu paineita käyttää suomea tuomioistuimessa. Aikaisemmat suuret erot suomen- ja ruotsinkielisten juttujen käsittelyajoissa ovat kuitenkin kokonaisuutena pienentyneet.

Kielten oppiminen on vähentynyt kouluissa. Kansalliskielistä tämä koskee ennen kaikkea ruotsin kieltä. Ruotsinkieliset oppilaat aloittavat suomen kielen opintonsa paljon aikaisemmin kuin suomenkieliset aloittavat ruotsin kielen opintonsa. Suomenkieliset oppilaat aloittavat ruotsin kielen opintonsa yleensä vasta sen tullessa pakolliseksi oppiaineeksi 7. luokalla. Tähän vaikuttavat kuntien kieliohjelmat, sillä yhä harvemmat kunnat tarjoavat mahdollisuuden ruotsin kielen opintojen aikaisempaan aloittamiseen. Myös silloin kun tämä mahdollisuus on tarjolla, valitsevat suomenkieliset oppilaat yhä harvemmin ruotsin vapaaehtoiseksi, aikaisin aloitettavaksi kielekseen. Suomenkieliset oppilaat kirjoittavat myös yhä harvemmin ruotsin ylioppilaskirjoituksissa. Motivaatio ruotsin kielen oppimiseen näyttää kokonaisuudessaan vähentyneen. Riittämättömät ruotsin kielen opinnot perus- ja lukio-opetuksessa heijastuvat myös korkeakoulujen kieliopintoihin, joissa joudutaan paikkaamaan perusopetuksen puutteita opiskelijoiden ammattisanaston kehittämisen sijaan. Riittämättömät ruotsin kielen opinnot kaikilla koulutusasteilla ovat johtamassa siihen, että kielilainsäädännön toteuttamisedellytykset ovat yhä harvempien kielitaitoisten yksilöiden harteilla. Kansalliskielten opetusta ja sen riittävyttä tullaan tarkastelemaan yksityiskohtaisemmin Opetushallituksen valmisteilla olevassa selvityksessä ja valtioneuvoston lausuman mukaisesti lukiolain muutoksen seurannassa vuonna 2010.

8.3 Johtopäätökset ja toimenpide-ehdotukset

Valtioneuvosto esitti kielilainsäädännön soveltamisesta koskevassa kertomuksessaan vuonna 2006 toimenpiteitä, joihin jokaisen viranomaisen ja tuomioistuimen tuli ryhtyä, samoin kuin yhteiskunnallista päätöksentekoa koskevia toimenpiteitä. Lainsäädäntö sitoo viranomaisia, mutta siihen ei kuitenkaan sisälly yksityiskohdaisia säännöksiä siitä, miten kielelliset oikeudet turvataan kunkin viranomaisen käytännön toiminnassa. Pelkkä lainsäädäntö ei näin ollen riitä, vaan sen lisäksi tarvitaan käytännön toimenpiteitä sekä viranomaisten toiminnassa että poliittisessa päätöksenteossa. Näihin kielilain täytäntöönpanoa koskeviin käytännön toimiin ei kuitenkaan pääosin ole ryhdytty. Tämä vaarantaa kansalaisten kielellisten perusoikeuksien toteutumisen. Perustuslaissa turvattujen kielellisten oikeuksien toteuttamiseksi käytännössä valtioneuvosto esittää uudelleen vuonna 2006 esittämiensä toimenpide-ehdotusten järjestelmällistä täytäntöönpanoa.

Toimenpide-ehdotukset koskevat valtionhallinnon ja kuntien viranomaisten sekä tuomioistuinten toimintaa alkaen siitä, että kielilainsäädännön huomioon ottaminen sisällytetään *ohjausasiakirjoihin*. Tämän jälkeen on *asiakaspalvelua* ja *henkilöstöpolitiikkaa* suunniteltaessa ja toteutettaessa varmistettava, että kansalaisten kielellisten oikeuksien toteutuminen turvataan kaikissa toiminnan vaiheissa. Viranomaisen on lisäksi *valvottava*, että kielilainsäädäntöä noudatetaan, sekä *seurattava* ja *arvioitava* sitä, miten sen toiminta edistää molempien kansalliskielten käyttöä. *Virkamiesjohto* ja *kunnan päätöksentekijät* vastaavat näiden toimenpiteiden järjestämisestä. Lisäksi *jokainen virkamies* on velvollinen noudattamaan kielilainsäädäntöä.

Viranomaisten ja tuomioistuinten tulee erityisesti

Ohjauksessaan

- sisällyttää kielellisten oikeuksien toteutuminen *ohjausasiakirjoihin*, *pidemmän aikavälin suunnitelmiin* ja *päätöksiin* tai erillisiin *kielisuunnitelmiin*.
- *punnita vaihtoehtoja* palveluja suunniteltaessa ja järjestettäessä ja *valita ratkaisut* siten, että palvelujen järjestämistapa tuottaa kielellisten oikeuksien toteuttamisen kannalta parhaimman tuloksen.
- *selvittää ratkaisuissaan*, miten ne *edistävät* molempien kansalliskielten käyttöä kielilain edellyttämällä tavalla.

Asiakaspalvelussaan ja muussa toiminnassaan

- *käydä järjestelmällisesti läpi asiakaspalvelunsa*, muun muassa sen, millä tavalla kaksikielisissä viranomaisissa käytännön tilanteissa varmistetaan, että asiakas käyttää haluamaansa kieltä sekä miten suullinen ja kirjallinen palvelu turvataan eri kielillä.
- *selvittää palveluketjujensa toimivuus*, muun muassa kuka palvelee milläkin kielellä ja kenelle erityistä kielitaitoa edellyttävät asiat ohjataan.
- *lähettää* alaiselleen hallinnolle ja kunnille kirjeet ja ohjeistus *vastaanottajan kielellä tai molemmilla kielillä* samanaikaisesti.

- *huolehtia palveluja kilpailutettaessa ja yksityisiltä palveluntuottajilta palveluja ostettaessa, että suomen ja ruotsin kielellä annettava palvelu on osa kilpailutamisen peruskriteerejä ja seurata sitä, että palveluntuottaja viranomaisen toimeksiäntoa toteuttaessaan käytännössä huolehtii kielellisten oikeuksien toteuttamisesta.*
- *ottaa huomioon kielilainsäädäntö viestinnässään.*
- *hyödyntää toisissa viranomaisissa ja tuomioistuimissa tehtyä työtä kielilainsäädännön toteuttamiseksi esimerkiksi jakamalla käännöskustannuksia tuottaessaan materiaaleja useammalla kielellä.*

Henkilöstöpolitiikassaan

- *selvittää, millaista kielitaitoa kussakin tehtävässä tarvitaan ja selventää tämä henkilöstön tehtävänkuivissa.*
- *virkailemoituksissa ilmoittaa kielitaitoa koskevista kelpoisuusvaatimuksista ja eduksi luettavasta kielitaidosta käyttäen apunaan oikeusministeriön antamaa suositusta.*
- *kehittää työönnotossa käytettäviä menettelymalleja sen varmistamiseksi, että henkilöstöä palvelukseen otettaessa varmistutaan sen riittävästä kielitaidosta.*
- *huolehtia henkilöstön kielitaidon ylläpitämisestä järjestämällä riittävästi kielikoulutusta ja ohjaamalla tätä tarvitsevat henkilöt koulutukseen.*
- *selvittää henkilöstön osaamiskartoituksia tehtäessä kykynsä huolehtia kielellisten oikeuksien toteuttamisesta.*

Valvonnassaan, arvioinnissaan ja seurannassaan

- *kehittää tapoja valvoa kielilainsäädännön noudattamista omalla toimialallaan, mukaan lukien alaisessa hallinnossaan, ja esimerkiksi perustaa tätä varten erityisiä työryhmiä.*
- *kehittää arviointimenetelmiä sen selvittämiseksi, miten kansalliskielet otetaan huomioon esimerkiksi asiakaspalvelussa ja henkilöstöpolitiikassa.*
- *kehittää asiakaspalautejärjestelmiä jotka varmistavat sen, että kansalaiset voivat vaivatta ilmoittaa viranomaisille mahdollisista kielilainsäädännön toteutumiseen liittyvistä puutteista, ja että palaute tulee asianmukaisesti johdon tietoon.*
- *kehittää seurantavälineitä sen selvittämiseksi, miten asiakkaiden kokevat palvelun kansalliskielillä toteutuvan.*

Viranomaisten ja tuomioistuinten toiminnan lisäksi on keskeistä, että perustuslaisissa turvatut kielelliset oikeudet otetaan asianmukaisesti huomioon yhteiskunnallisessa päätöksenteossa.

Poliittisessa päätöksenteossa ja lainsäädäntötyössä tulee erityisesti

- *arvioida kunkin ratkaisun vaikutuksia kielellisten oikeuksien toteutumismahdollisuuksiin.* Esimerkiksi viranomaisten *toimivaltarajoja suunniteltaessa* tulee arvioida, onko muutoksilla merkitystä kielellisten oikeuksien toteutumiselle ja millä tavoin nämä oikeudet voidaan turvata parhaiten. Apuna voidaan käyttää oikeusministeriön antamaa ohjeistusta kielellisistä vaikutusarvioinneista.
- sisällyttää kielilainsäädännön noudattaminen *lainvalmistelua koskeviin työprosesseihin*, mukaan lukien tarvittavan ajan varaaminen käännöstyöhön.
- *arvioida*, miten suunnitellut *ratkaisut edistävät* molempien kansalliskielten käyttöä kielilain edellyttämällä tavalla.

LÄHTEET

Kirjallisuus

- Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus 2006: Helsinki 2007: Yliopistopaino
- Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus 2007: Helsinki 2008: Yliopistopaino
- Geber, Erik 2007: Elevantal och elevströmmar. Teoksessa Geber, Erik – Lojander-Visapää, Catharina (toim.) De svenska gymnasierna i Finland. En lägesanalys s. 15–47. Helsinki: Edita Prima
- Grönlund, Kimmo – Isaksson, Guy-Erik 2008: Litar finlandssvenskarna på samhällsinstitutionerna? Teoksessa Herberts, Kjell (toim.): Opinioner och trender i Svenskfinland. Institutet för finlandssvensk samhällsforskning s. 59–82. Vaasa: Åbo Akademi
- Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri 2007: HUS:n kieliohjelma (ruotsiksi)
- Hoyer, Karin – Alanne, Kaisa 2008 (toim.): Teckenspråkens och teckenspråkigas ställning i Norden 2008
- Hufvudstadsbladet (artikkeli) 6.2.2007: ”Gör svenskan obligatorisk i femte klass”
- Hufvudstadsbladet (artikkeli) 9.2.2007: Tvåspråkighet måste odlas
- Hufvudstadsbladet (artikkeli) 21.4.2007: Prioritera tvåspråkigheten!
- Hufvudstadsbladet (artikkeli) 27.4.2007: Svenskan på bottennivå i landets finska grundskolor
- Hufvudstadsbladet (pääkirjoitus) 22.6.2007: Storstadens skolor attraherar
- Hufvudstadsbladet (artikkeli) 2.7.2007: Helsingfors attraherar allt fler studerande
- Hufvudstadsbladet (reportaasi) 9.11.2008: Ryska da, svenska nja vid finska östgränsen
- Hufvudstadsbladet (artikkeli) 9.11.2008: Efterlyst: svensk polis
- Hämäläinen, Leena – Väisänen, Tuula – Latomaa, Sirkku 2007: Perus- ja toisen asteen kielikoulutus: Peruskielitaidosta monikielisyteen? Teoksessa Pöyhönen, Sari – Luukka, Minna-Riitta (toim.) Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti s. 57–121. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Institutet för finlandssvensk samhällsforskning 2009: Kuntakohtaiset tiedot Turusta ja Vaasasta. Kielibarometri 2008. Vaasa: Åbo Akademi
- Kantelinen, Ritva – Airola, Anneli 2008: ”Ne antavat yhtenäisempää taustatukea kielenopetukseen”. Kokemuksia ammattikorkeakoulujen kielenopetuksen käytäntösuosituksista. Joensuun yliopisto: Kasvatustieteiden tiedekunnan selosteita No. 3
- Kielibarometri 2008, Herberts, Kjell 2009: Service på svenska och finska – ett medborgarperspektiv. Institutet för finlandssvensk samhällsforskning. Vaasa: Åbo Akademi
- Kumpulainen, Timo – Saari, Seija 2006: Koulutuksen määrälliset indikaattorit 2006. Tampere: Tammer-paino
- Lojander-Visapää, Catharina 2007: Från gymnasium till högskola. Teoksessa Geber, Erik – Lojander-Visapää, Catharina (toim.) De svenska gymnasierna i Finland. En lägesanalys s. 49–80. Helsinki: Edita Prima
- Lojander-Visapää, Catharina 2008: Svenska ett mervärde! Teoksessa Kauranen, Ralf – Kanckos, Lise (toim.) Social samhörighet och religion: festskrift till Susan Sundback s. 331–339. Turku: Åbo Akademi förlag
- Luukka, Minna-Riitta – Pöyhönen, Sari 2007: Kielikoulutuspoliittisen projektin keskeiset suositukset. Teoksessa Pöyhönen, Sari – Luukka, Minna-Riitta (toim.) Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti s. 453–479. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Niemi, Hannu 2008: Korkeakoulututkintoihin kuuluvan ruotsin kielen taidon osoittaminen. Korkeakoulujen ruotsinopettajien käsityksiä virkamiesruotsin merkityssisällöstä ja sen taitovaatimuksen toteutumisesta. Oulu: Oulu University Press
- Oikeusministeriö 2006: Valtioneuvoston kertomus kielilain soveltamisesta 2006. Helsinki: Libris [www.om.fi/872.htm]
- Opetushallitus 2007: Toisen kotimaisen kielen opiskelun kehittämisverkosto. (Tiedote 24.5.2007)
- Opetushallitus 2008a: Utbildningsstyrelsens uppskattningar gällande nybörjare i utbildning samt antalet studerande och antalet läroanstalter hösten 2008. (Tiedote 5.8.2008)

- Opetushallitus 2009: Selvitys kansalliskielten opetuksesta (Työn alla, ilmestyy 2009)
- Opetusministeriö 2008: Korkeakoulujen aikuiskoulutuksen nykytila ja kehittämiskohteet. Opetusministeriön työryhmämuistioita ja selvityksiä 2008:38
- Pyykkö, Riitta – Tuomi, Ulla-Kristiina – Juurakko-Paavola, Taina – Fiilin, Ullamaija 2007: Uutta yhteistyötä ja profiilien terävöittämistä. Teoksessa Pöyhönen, Sari – Luukka, Minna-Riitta (toim.) Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti s.123–151. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Pääkaupunkiseudun neuvottelukunta 2007: Pääkaupunkiseudun ruotsinkieliset palvelut. Työryhmä 14. Raportti
- Ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus 2008: Innovativ eService inom social- och hälsovård i Åboland. FSKC projekt 2006–2008
- Ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus 2009: Ann-Marie Lindqvist. Handikappservicen i Svenskfinland – en förundersökning. FSKC Rapporter 2/2009
- Saamelaiskäräjät 2008b: Saamelaisopetus kotiseutualueen ulkopuolella. Saamelaiskäräjien koulutusraportti N:o 1
- Sajavaara, Kari – Luukka, Minna-Riitta – Pöyhönen, Sari 2007: Kielikoulutuspolitiikka Suomessa: Lähtökohtia, ongelmia ja tulevaisuuden haasteita. Teoksessa Pöyhönen, Sari – Luukka, Minna-Riitta (toim.) Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti s. 13–42. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Silverström, Chris 2008: Modersmålskunskaper, attityder och betyg. En utvärdering av inlärningsresultat i modersmål och litteratur efter årskurs 6 år 2007. Helsinki: Edita Prima
- Sisäasiainministeriö 2006: Kunta- ja palvelurakenneuudistuksen lakityöryhmä. Väli­raportti 15.6.2006. Sisäasiainministeriön julkaisuja 8/2006
- Sisäasiainministeriö 2007: Peruspalvelujen arviointisuunnitelma 2007. Kunnallistalouden- ja hallinnon neuvottelukunta 20.2.2007
- Sisäasiainministeriö 2008: Poliisin hallintorakenteen kehittämishanke PORA-hanke, I-vaiheen valtakunnallinen työsuunnitelma 2008, sisäasiainministeriön poliisiosasto
- Sjöholm, Kaj – Østern, Anna-Lena 2007: Perspektiv på språkläro­arutbildning för svenskspråkiga i Finland. Teoksessa Pöyhönen, Sari – Luukka, Minna-Riitta (toim.) Kohti tulevaisuuden kielikoulutusta. Kielikoulutuspoliittisen projektin loppuraportti s. 197–220. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto
- Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto 2007: Lehdistötiedote (16.1.2007)
- Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto 2008: Lehdistötiedote (5.9.2008)
- Sosiaali- ja terveysministeriö 2008: Uusi terveydenhuoltolaki. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2008:28
- Stakes 2008: Omakieliset sosiaali- ja terveyspalvelut kaksikielisissä kunnissa. Raportteja 4/2008. Helsinki: Valopaino
- Suomen kuntaliitto 2007: Ruotsinkielisen palvelun arvioinnin käsikirja
- Suomen kuntaliitto 2008: Ruotsinkielisiä ja kaksikielisiä kuntia. Yleistä taustatietoa 2008–2010
- Suomen Lukiolaisten Liitto – Finlands Svenska Skolungdomsförbund 2008: Opiskelijat: kielten opiskelussa enemmän suulliseen kielitaitoon (Tiedote 28.–30.11.2008)
- Suomenruotsalaiset kansankäräjät 2008: Lehdistötiedote (17.9.2008)
- Tanttu, Jekaterina 2008: Selvitys vähemmistövaltuutetulle – Venäjänkielisenä Suomessa 2008. Helsinki: Edita
- Tilastokeskus 2007: Aikuiskoulutustutkimus 2006
- Valtioneuvosto 2007: Pääministeri Matti Vanhasen II hallituksen ohjelma. Helsinki: Edita Prima
- Valtiovarainministeriö 2007: Julkisten palvelujen laatubarometri 2007. Valtiovarainministeriö
- Valtiovarainministeriö 2008: Parempaa vuorovaikutusta – Parempaa valmistelua. Valtiovarainministeriön julkaisuja 35a/2008
- Vasabladet (artikkeli) 5.1.2009: För få svenskspråkiga väljer polisyrket
- YTV 2008: Pääkaupunkiseudun yhteistyövaltuuskunta YTV:n esite: ”Lajiteltua tietoa jätteestä”. Julkinen tiedote. YTV 2008

Verkkosivut

- ARENE 2006: Suositukset kieltenopetuksen käytännöiksi ammattikorkeakouluissa
[<http://extra.seamk.fi/arenekr/kaytantosuositukset.htm>] (13.1.2009)
- HILMA-ilmoitusjärjestelmä 2009: Tilasto 2008
[<http://www.hankintailmoitukset.fi/>] (2.2.2009) Tilasto hankintailmoituksista > Tilasto 2008
- Myrskylän kunta [<http://www.myrskylä.fi>] (30.12.2008) Sivistystoimi > Koulut
- Opetushallitus 2006: Aikuiskoulutus [www.oph.fi] (9.2.2009)
Koulutusjärjestelmä > Suomen koulutusjärjestelmä
- Opetusministeriö 2009a: KOTA online service [<https://kotaplus.csc.fi/online/Haku.do>] (5.1.2009)
Opiskelijat > Kaikki yliopistot > Kaikki koulutusalat > 2007
- Opetusministeriö 2009b: Ammattikorkeakoulut [www.minedu.fi] (18.2.2009)
Koulutus > Ammattikorkeakoulutus > Ammattikorkeakoulut
- Opetusministeriö 2009c: Opiskelijat – Ammattikorkeakouluittain (18.2.2009)
[www.minedu.fi] Koulutus > Ammattikorkeakoulutus > Tilastoja > AMK-tietopalvelu
- Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet 2008: SpråKon – ett samarbetsprojekt
[<http://sockom.helsinki.fi/fiss>] (6.3.2009) Suomeksi > FO-RUM > SpråKon
- Terveyskirjasto 2009 [www.terveyskirjasto.fi] (5.3.2009)
- Tilastokeskus 2008a: Väestö iän (1-v) sukupuolen ja kielen mukaan alueittain 1990–2007
[www.stat.fi] (21.2.2009) Tilastotietokannat > StatFin-tilastotietokanta > Väestö > Väestörakenne
- Tilastokeskus 2008b: Kielisuhde ja ruotsinkieliset kunnittain 31.12.2007
[www.kunnat.net] (21.2.2009) Tilastot > Väestö
- Tilastokeskus 2008c: Kuntien ja kuntayhtymien ostetut asiakaspalvelut 1997–2007
[<http://www.kunnat.net/>] (11.2.2009)
- Tilastokeskus 2008d: Kuntien ja kuntayhtymien ulkoiset hankinnat 2000–2007
[<http://www.kunnat.net/>] (11.2.2009)
- Tilastokeskus 2008e: Oppilaitosten ja oppilaiden lukumäärät (aikasarja) [www.data.oph.fi/wera] (29.12.2008)
Taustatiedot > Koulutuksen järjestäjät ja oppilaitokset
- Tilastokeskus 2008f: Peruskoulun 1–6 vuosiluokilla yhteistä kieltä opiskelleet vuosiluokittain syksyllä
[www.data.oph.fi/wera] (30.12.2008) Opiskelijat > Perusopetus
- Tilastokeskus 2008g: Peruskoulun 1–6 vuosiluokilla vapaaehtoista kieltä opiskelleet vuosiluokittain syksyllä
[www.data.oph.fi/wera] (30.12.2008) Opiskelijat > Perusopetus
- Tilastokeskus 2008h: Peruskoulun 7–9 vuosiluokkien kielivalinnat syksyllä oppilaan 1–6 vuosiluokkien kielivalinnan perusteella (aikasarja) [www.data.oph.fi/wera] (30.12.2008) Opiskelijat > Perusopetus
- Tilastokeskus 2008i: Peruskoulun 7–9 vuosiluokkien kielivalinnat syksyllä oppilaan 7–9 vuosiluokkien kielivalinnan perusteella (aikasarja) [www.data.oph.fi/wera] (30.12.2008) Opiskelijat > Perusopetus
- Tilastokeskus 2008j: Peruskoulun oppilasmäärä vuosiluokilla 1–9 sekä esiopetuksessa ja lisäopetuksessa syksyllä (aikasarja) [www.data.oph.fi/wera] (30.12.2008) Opiskelijat > Perusopetus
- Tilastokeskus 2008k: Yliopistojen opiskelijat vuosina 1985–2007
[http://www.stat.fi/til/yop/2007/yop_2007_2008-04-17_tau_003.html] (5.1.2009)
- Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2006
[www.om.fi/872.htm] (6.3.2009) > Muut julkaisut
- Väestökisterikeskus 2008: Taskutieto 2008. [www.vaestokisterikeskus.fi] (21.2.2009)
Tilastot > Taskutieto > Taskutieto 2008
- Ylä-Anttila, Merja 2008: MTV3: (Verkkojulkaisu) Osassa lukioita enää vähemmistö kirjoittaa ruotsin
[<http://www.mtv3.fi/lukioid/>] (9.11.2008)

Virallisiasiakirjat

Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 1538/4/04
Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 2318/4/04
Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 144/4/05
Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 883/2/06
Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 2575/4/06
Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 3547/4/06
Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen sijaisen ratkaisu dnro 898/2/07
Eduskunnan hallintovaliokunnan lausunto HaVL 14/2007 vp
Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 3086/4/06
Eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietintö PeVM 3/1996 vp
Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöslauselma ResCMN (2007)1 kansallisten vähemmistöjen suojelua koskevan puiteyleissopimuksen täytäntöönpanosta Suomessa (31.1.2007)
Hallituksen esitys Eduskunnalle laiksi lukiolain muuttamisesta HE 98/2008 vp
Hallituksen esitys Eduskunnalle uudeksi kielilaiksi ja siihen liittyväksi lainsäädännöksi HE 92/2002 vp
Kieliasiain neuvottelukunta 2006: Pöytäkirja 3/2006
Kieliasiain neuvottelukunta 2007: Pöytäkirja 4/2007
Kieliasiain neuvottelukunta 2009: Pöytäkirja 2/2009
Kirjallinen kysymys 582/2006 vp
Oikeusministeriö 2005: Oikeusministeriön suositus kielitaidon huomioon ottamisesta työhönotossa valtion viranomaisissa ja tuomioistuimissa dnro 3/58/2005
Oikeusministeriö 2007b: Lausunto kauppa- ja teollisuusministeriölle. Kielilain soveltaminen julkisissa hankinnoissa dnro 12/020/2007
Vaasan sairaanhoitopiiri 2008: Periaatteita erivapauden myöntämisestä (25.8.2008)
Valtioneuvoston oikeuskansleri 2008: Selvitys- ja lausuntopyyntö hätäkeskuslaitoksen toimintakyvystä dnro 11/50/08

Oikeusministeriölle kertomusta varten annetut lausunnot sekä oikeusministeriön tekemät kyselyt ja haastattelut

Etelä-Suomen lääninhallitus 2008: Kielikantelut 17.11.2008. (Oikeusministeriön sähköpostitiedustelu)
Finlandssvenska teckenspråkiga rf 2008: Utlåtande om språkförhållandena gällande teckenspråkiga
Helsingin juutalainen seurakunta 2008: Lausunto jiddiisin kielestä Suomessa
Kuurojen Liitto ry 2008: Lausunto viittomakieltä koskevista kielioloista
Länsi-Suomen lääninhallitus 2008: Kielikantelut 18.11.2008. (Oikeusministeriön sähköpostitiedustelu)
Oikeusministeriö 2007a: kyselyt ja haastattelut
Oikeusministeriö 2008: kyselyt ja haastattelut
Oikeusministeriö 2009: kyselyt ja haastattelut
Opetushallitus 2008b: Lausunto ruotsin B-oppimäärän osaamisen muutoksesta vuosien 2001 ja 2008 välillä. (16.12.2008)
Romaniasiaain neuvottelukunta 2008: Lausunto romanikieltä koskevista kielioloista
Saamelaiskäräjät 2008a: Lausunto saamen kieliä koskevista kielioloista
Suomen somaliliitto ry 2008: Lausunto somalin kieltä koskevista kielioloista
Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry 2008: Lausunto venäjän kieltä koskevista kielioloista

KERTOMUKSESSA MAINITUT SÄÄDÖKSET

Ammattikorkeakoululaki (351/2003)
Erikoissairaanhoitolaki (1062/1989)
Esitutkintalaki (449/1987)
Hallintolaki (434/2003)
Kansanterveyslaki (66/1972)
Kielilaki (423/2003)
Laki ammatillisesta koulutuksesta (630/1998)
Laki julkisista hankinnoista (348/2007)
Laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta (424/2003)
Laki kunta- ja palvelurakennemuutoksesta (169/2007)
Laki lasten päivähoitosta (36/1973)
Laki potilaan asemasta ja oikeuksista (785/1992)
Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista (812/2000)
Laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä (159/2007)
Laki sähköisestä lääkemääräyksestä (61/2007)
Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (380/1987)
Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain muuttamisesta (1267/2006)
Laki vesi- ja energihuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista (349/2007)
Laki yleisistä syyttäjistä (199/1997)
Lastensuojelulaki (417/2007)
Lukiolaki (629/1998)
Perusopetuslaki (628/1998)
Saamen kielilaki (1086/2003)
Sosiaalihuoltolaki (710/1982)
Suomen perustuslaki (731/1999)
Väestötietolaki (507/1993)
Yliopistolaki (645/1997)
Valtioneuvoston päätös tutkintojen rakenteesta ja yhteisistä opinnoista ammatillisessa peruskoulutuksessa (213/1999)
Valtioneuvoston asetus ammattikorkeakouluista (352/2003)
Valtioneuvoston asetus julkisista hankinnoista (614/2007)
Valtioneuvoston asetus kielilain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen 12 §:n muuttamisesta (1130/2004)
Valtioneuvoston asetus käräjäoikeuksien tuomiopiireistä (410/2008)
Valtioneuvoston asetus syyttäjänvirastoista (88/2007)
Valtioneuvoston asetus yliopistojen tutkinnoista (794/2004)

VIITTEET

- 1 Valtioneuvoston kertomus kielilainsäädännön soveltamisesta 2006 on saatavilla osoitteessa www.om.fi/872.htm
- 2 Valtioneuvoston asetus kielilain täytäntöönpanosta annetun valtioneuvoston asetuksen 12 §:n muuttamisesta
- 3 Väestörekisterikeskus 2008
- 4 Tilastokeskus 2008a
- 5 Kielilain 5 §
- 6 Tilastokeskus 2008b
- 7 Kielibarometri 2008 s. 11–12
- 8 Suomen kuntaliitto 2008
- 9 Kielilain 19, 23, 26 ja 27 §
- 10 Saamelaiskäräjät 2008a
- 11 Romaniasiaain neuvottelukunta 2008
- 12 Kuurojen Liitto ry 2008
- 13 Finlandssvenska teckenspråkiga rf 2008
- 14 Väestörekisterikeskus 2008
- 15 Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 144/4/05
- 16 Väestötietolain 4 §
- 17 Hallintolain 26 §
- 18 Kielilain 2 §
- 19 Kielibarometri 2008; Kieliasiaain neuvottelukunta 2006; Institutet för finlandssvensk samhällsforskning 2009; Pääkaupunkiseudun neuvottelukunta 2007; Oikeusministeriö 2007a; Oikeusministeriö 2008
- 20 Oikeusministeriö 2007a
- 21 Oikeusministeriö 2007a
- 22 Oikeusministeriö 2008
- 23 Valtioneuvoston oikeuskansleri 2008
- 24 Oikeusministeriö 2007a; Oikeusministeriö 2008
- 25 Erikoissairaanhoidonlain 21 §; Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö 2008
- 26 Oikeusministeriö 2008
- 27 Kirjallinen kysymys 582/2006 vp
- 28 Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain 4 §
- 29 Oikeusministeriö 2007a
- 30 Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain 3 §
- 31 Oikeusministeriö 2007a; Oikeusministeriö 2008
- 32 Svenska social- och kommunalhögskolan 2008; Oikeusministeriö 2008; Vaasan sairaanhoitopiiri 2008
- 33 Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain 2 §
- 34 Oikeusministeriö 2007a
- 35 Oikeusministeriö 2008
- 36 Pääkaupunkiseudun neuvottelukunta 2007; Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen sijaisen ratkaisu dnro 898/2/07
- 37 Kielilain 28 §
- 38 Oikeusministeriö 2007a
- 39 Oikeusministeriö 2008
- 40 Oikeusministeriö 2007a
- 41 Oikeusministeriö 2007a
- 42 Oikeusministeriö 2008; Oikeusministeriö 2009
- 43 Tilastokeskus 2008c
- 44 Tilastokeskus 2008d
- 45 HILMA-ilmoitusjärjestelmä 2009
- 46 Kielilain 25 §
- 47 Laki julkisista hankinnoista; laki vesi- ja energiahuollon, liikenteen ja postipalvelujen alalla toimivien yksiköiden hankinnoista; valtioneuvoston asetus julkisista hankinnoista
- 48 Julkisista hankinnoista annetun lain 41 §
- 49 Stakes 2008 s. 41
- 50 Julkisista hankinnoista annetun lain 41 ja 43 §
- 51 Valtioneuvoston julkisista hankinnoista annetun asetuksen 6 §
- 52 Oikeusministeriö 2007b; julkisista hankinnoista annetun lain 2 §
- 53 Oikeusministeriö 2007a
- 54 Oikeusministeriö 2008
- 55 Oikeusministeriö 2008
- 56 Oikeusministeriö 2008
- 57 Oikeusministeriö 2008; Valtiovarainministeriö 2008

- 58 Oikeusministeriö 2008
- 59 Kielibarometri 2008 s. 31; Oikeusministeriö 2009
- 60 Oikeusministeriö 2008
- 61 Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 2575/4/06
- 62 Oikeusministeriö 2006
- 63 Kielibarometri 2008 s. 17
- 64 Institutet för finlandssvensk samhällsforskning 2009
- 65 Kielibarometri 2008 s. 51; Oikeusministeriö 2008
- 66 Kielibarometri 2008 s. 18–19; Oikeusministeriö 2008
- 67 Valtiovarainministeriö 2007
- 68 Pääkaupunkiseudun neuvottelukunta 2007
- 69 Kielibarometri 2008 s. 33; Oikeusministeriö 2009; Valtioneuvoston oikeuskansleri 2008
- 70 Kielibarometri 2008 s. 22; Oikeusministeriö 2008; YTV 2008
- 71 Kielibarometri 2008
- 72 Pääkaupunkiseudun neuvottelukunta 2007; Kielibarometri 2008
- 73 Kielibarometri 2008 s. 52
- 74 Sisäasiainministeriö 2007; Oikeusministeriö 2007a
- 75 Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus 2006; Eduskunnan oikeusasiamiehen kertomus 2007; Etelä-Suomen lääninhallitus 2008; Länsi-Suomen lääninhallitus 2008
- 76 Oikeusministeriö 2008
- 77 Oikeusministeriö 2008; Suomen kuntaliitto 2007
- 78 Laki kunta- ja palvelurakennemuutoksesta
- 79 Sisäasiainministeriö 2006
- 80 Kielibarometri 2008; Oikeusministeriö 2008
- 81 Kielibarometri 2008 s. 54
- 82 Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet 2008
- 83 Syyttäjävirstoista annetun valtioneuvoston asetuksen 8 §
- 84 Oikeusministeriö 2008
- 85 Oikeusministeriö 2007a
- 86 Eduskunnan hallintovaliokunnan lausunto 14/2007 vp
- 87 Eduskunnan hallintovaliokunnan lausunto 14/2007 vp
- 88 Eduskunnan hallintovaliokunnan lausunto 14/2007 vp
- 89 Sisäasiainministeriö 2008
- 90 Valtioneuvoston asetus käräjäoikeuksien tuomiopiireistä
- 91 Stakes 2008
- 92 Oikeusministeriö 2008
- 93 Kielibarometri 2008 s. 23
- 94 Kielibarometri 2008 s. 21
- 95 Kielilaki; laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta; kansanterveyslaki; erikoissairaanhoidtolaki; sosiaalihuoltolaki; laki potilaan asemasta ja oikeuksista; laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista; laki sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä; laki sähköisestä lääkemääräyksestä; lastensuojelulaki
- 96 Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto 2007; Sosiaali- ja terveysalan lupa- ja valvontavirasto 2008
- 97 Erikoissairaanhoidtolaki; Stakes 2008 s. 14
- 98 Ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus 2008; Ruotsinkielinen sosiaalialan osaamiskeskus 2009
- 99 Kansanterveyslain 28 §; erikoissairaanhoidtolain 18, 21 ja 33a §; sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 4 §; potilaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 3 §
- 100 Stakes 2008 s. 18; Oikeusministeriö 2008; Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiiri 2007
- 101 Oikeusministeriö 2008
- 102 Oikeusministeriö 2008
- 103 Oikeusministeriö 2008
- 104 Stakes 2008 s. 23
- 105 Stakes 2008 s. 23
- 106 Oikeusministeriö 2008
- 107 Stakes 2008 s. 24–25
- 108 Oikeusministeriö 2008
- 109 Terveyskirjasto 2009
- 110 Stakes 2008 s. 24
- 111 Stakes 2008 s. 41
- 112 Kieliasiaain neuvottelukunta 2007; Oikeusministeriö 2009; Oikeusministeriö 2008
- 113 Eduskunnan oikeusasiamiehen ratkaisu dnro 3086/4/06
- 114 Stakes 2008, 26
- 115 Julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta annetun lain 2 §

- 116 Stakes 2008 s. 26–28
- 117 Stakes 2008 s. 27
- 118 Stakes 2008 s. 27
- 119 Oikeusministeriö 2008
- 120 Oikeusministeriö 2008
- 121 Kielibarometri 2008 s. 26
- 122 Lasten päivähoidosta annetun lain 11 §
- 123 Stakes 2008 s. 29–30
- 124 Stakes 2008 s. 30
- 125 Stakes 2008 s. 30
- 126 Oikeusministeriö 2008
- 127 Stakes 2008 s. 32
- 128 Stakes 2008 s. 32
- 129 Stakes 2008 s. 32
- 130 Stakes 2008 s. 32
- 131 Stakes 2008 s. 35
- 132 Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 4 ja 7 §
- 133 Stakes 2008 s. 35
- 134 Stakes 2008 s. 36
- 135 Institutet för finlandssvensk samhällsforskning 2009
- 136 Stakes 2008 s. 36
- 137 Stakes 2008 s. 37–38
- 138 Erikoissairaanhoidolaki
- 139 Stakes 2008 s. 38
- 140 Stakes 2008 s. 39
- 141 Stakes 2008 s. 41
- 142 Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 2318/4/04
- 143 Kielibarometri 2008 s. 35–36, 40
- 144 Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 2318/4/04
- 145 Suomenruotsalaiset kansankäräjät 2008
- 146 Grönlund – Isaksson 2008 s. 66, 68
- 147 Kieliasian neuvottelukunta 2009
- 148 Hufvudstadsbladet (artikkeli) 9.11.2008; Vasabladet (artikkeli) 5.1.2009
- 149 Vasabladet (artikkeli) 5.1.2009
- 150 Oikeusministeriö 2006 s. 54
- 151 Oikeusministeriö 2008
- 152 Oikeusministeriö 2008
- 153 Oikeusministeriö 2008
- 154 Oikeusministeriö 2008
- 155 Oikeusministeriö 2008
- 156 Oikeusministeriö 2008
- 157 Oikeusministeriö 2006 s. 53
- 158 Kielilain 10, 18 ja 19 §:n 2 momentti; esitutkintalain 37, 39 ja 40 §
- 159 HE 92/2002 vp s. 114
- 160 Oikeusministeriö 2006 s. 53
- 161 Oikeusministeriö 2008
- 162 HE 92/2002 vp s. 78
- 163 Oikeusministeriö 2008
- 164 Syyttäjänvirastoista annetun valtioneuvoston asetuksen 8 §
- 165 Oikeusministeriö 2008
- 166 Oikeusministeriö 2008
- 167 HE 92/2002 vp s. 82–83
- 168 Oikeusministeriö 2008
- 169 Oikeusministeriö 2008
- 170 Yleisistä syyttäjistä annetun lain 10 §:n 2 momentti
- 171 Oikeusministeriö 2008
- 172 Oikeusministeriö 2008
- 173 Oikeusministeriö 2008
- 174 Oikeusministeriö 2008
- 175 Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 3547/4/06
- 176 Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 144/4/05
- 177 Kielilain 14 §:n 1 momentti ja 15 §:n 1 momentti
- 178 Oikeusministeriö 2008

- 179 Oikeusministeriö 2008
180 Oikeusministeriö 2008
181 Oikeusministeriö 2008
182 Oikeusministeriö 2008
183 Oikeusministeriö 2008
184 Oikeusministeriö 2008
185 Oikeusministeriö 2008
186 Oikeusministeriö 2006 s. 54
187 Euroopan neuvoston ministerikomitean päätöslauselma ResCMN (2007)1
188 Oikeusministeriö 2008
189 Oikeusministeriö 2008
190 Eduskunnan perustuslakivaliokunnan mietintö PeVM 3/1996 vp
191 Oikeusministeriö 2006 s. 53
192 Oikeusministeriö 2008
193 Oikeusministeriö 2008
194 Oikeusministeriö 2008
195 Oikeusministeriö 2008
196 Oikeusministeriö 2008
197 Oikeusministeriö 2008
198 Oikeusministeriö 2008
199 Oikeusministeriö 2008
200 Oikeusministeriö 2008
201 Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 1538/4/04
202 Oikeusministeriö 2008
203 Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 1538/4/04
204 Eduskunnan apulaisoikeusasiamiehen ratkaisu dnro 883/2/06
205 Perusopetuslaki; lukiolaki; laki ammatillisesta koulutuksesta; yliopistolaki
206 Opetushallitus 2006
207 Suomen perustuslain 16 §; perusopetuslain 4 §
208 Tilastokeskus 2008e
209 Lojander-Visapää 2007 s. 50; Kumpulainen – Saari 2006 s. 134
210 Sjöholm – Østern 2007 s. 215
211 Opetushallitus 2008a s. 1; Tilastokeskus 2008e
212 Kumpulainen – Saari 2006 s. 133
213 Myrskylän kunta (30.12.2008)
214 Hufvudstadsbladet 21.4.2007 (artikkeli)
215 Tilastokeskus 2008f; Tilastokeskus 2008g; Tilastokeskus 2008h; Tilastokeskus 2008i; Tilastokeskus 2008j
216 Tilastokeskus 2008g; Tilastokeskus 2008f
217 Hufvudstadsbladet (artikkeli) 27.4.2007; Hufvudstadsbladet (artikkeli) 9.2.2007
218 Tilastokeskus 2008i; Tilastokeskus 2008j
219 Opetushallitus 2008b
220 Opetushallitus 2007
221 Oikeusministeriö 2006 s. 73
222 Opetushallitus 2009 (Työn alla)
223 Sjöholm – Østern 2007 s. 215–216
224 Silverström 2008 s. 89–90
225 Lukiolain 3 §:n 1 momentti; ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 8 §:n 1 momentti
226 Tilastokeskus 2008e
227 Geber 2007 s. 45; Hufvudstadsbladet (artikkeli) 2.7.2007; Hufvudstadsbladet (pääkirjoitus) 22.6.2007
228 Geber 2007 s. 17–19, 45
229 Hufvudstadsbladet (reportaasi) 9.11.2008; Hufvudstadsbladet 21.4.2007 (artikkeli)
230 Ylä-Anttila (verkkojulkaisu) 9.11.2008
231 Ylä-Anttila (verkkojulkaisu) 9.11.2008
232 Suomen Lukiolaisten Liitto – Finlands Svenska Skolungdomsförbund 2008
233 HE 98/2008 vp s. 11
234 Härmäläinen – Väisänen – Latomaa 2007 s. 74
235 Tilastokeskus 2008e
236 Tilastokeskus 2008e
237 Geber 2007 s. 20
238 Ammatillisesta koulutuksesta annetun lain 12 §:n 1 momentti
239 Tutkintojen rakenteesta ja yhteisistä opinnoista ammatillisessa peruskoulutuksessa annetun valtioneuvoston päätöksen 2 §:n 1 ja 2 momentti
240 Härmäläinen – Väisänen – Latomaa 2007 s. 88, 90; Luukka – Pöyhönen 2007 s. 463

- 241 Hufvudstadsbladet (artikkeli) 6.2.2007
- 242 Hämäläinen – Väisänen – Latomaa 2007 s. 92
- 243 Kielilain 3 §:n 3 momentti
- 244 Yliopistolain 4 §
- 245 Yliopistolain 9 §
- 246 Tilastokeskus 2008k
- 247 Opetusministeriö 2009a
- 248 Lojander-Visapää 2007 s. 51
- 249 Lojander-Visapää 2008 s. 336
- 250 Lojander-Visapää 2007 s. 77
- 251 Lojander-Visapää 2007 s. 54
- 252 Yliopistojen tutkinnoista annetun valtioneuvoston asetuksen 6 §
- 253 Sajavaara – Luukka – Pöyhönen 2007 s. 17
- 254 Luukka – Pöyhönen 2007 s. 463; Hufvudstadsbladet (artikkeli) 27.4.2007
- 255 Pyykkö – Tuomi – Juurakko-Paavola – Fiilin 2007 s. 141–142
- 256 Pyykkö – Tuomi – Juurakko-Paavola – Fiilin 2007 s. 142; Luukka – Pöyhönen 2007 s. 464
- 257 Niemi 2008 s. 17
- 258 Niemi 2008 s. 97
- 259 Niemi 2008 s. 169
- 260 Ammattikorkeakoululain 15 §
- 261 Ammattikorkeakoululain 7 §; valtioneuvoston asetus ammattikorkeakouluista
- 262 Opetusministeriö 2009b
- 263 Opetusministeriö 2009c
- 264 Opetusministeriö 2009c
- 265 Valtioneuvoston asetus ammattikorkeakouluista; laki julkisyhteisöjen henkilöstöltä vaadittavasta kielitaidosta
- 266 Pyykkö – Tuomi – Juurakko-Paavola – Fiilin 2007 s. 140
- 267 Kantelinen – Airola 2008 s. 127
- 268 ARENE 2006
- 269 Pyykkö – Tuomi – Juurakko-Paavola – Fiilin 2007 s. 142
- 270 Opetushallitus 2006
- 271 Valtioneuvosto 2007 s. 31
- 272 Tilastokeskus 2007
- 273 Valtioneuvosto 2007 s. 31
- 274 Opetusministeriö 2008 s. 51
- 275 Saamen kielilaki
- 276 Saamelaiskäräjät 2008b s. 18
- 277 Saamelaiskäräjät 2008b s. 12–17, 19; Saamelaiskäräjät 2008a
- 278 Saamelaiskäräjät 2008b s. 12–17, 19; Saamelaiskäräjät 2008a
- 279 Hoyer – Alanne 2008; Finlandssvenska teckenspråkiga rf 2008
- 280 Laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista (vammaispalvelulaki); laki vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain muuttamisesta
- 281 Hoyer – Alanne 2008; Finlandssvenska teckenspråkiga rf 2008
- 282 Tanttu 2008 s. 5
- 283 Tanttu 2008 s. 54; Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry 2008
- 284 Tanttu 2008 s. 6
- 285 Tanttu 2008 s. 7; Suomen Venäjänkielisten Yhdistysten Liitto ry 2008

Tässä valtioneuvoston kertomuksessa kielilainsäädännön soveltamisesta käsitellään kielilainsäädännön soveltamista ja kielellisten oikeuksien toteutumista sekä Suomen kielioloja.

Suomen kansalliskielet ovat perustuslain mukaan suomi ja ruotsi. Kansalliskieliä koskevat kielelliset oikeudet turvataan perustuslaissa ja niitä täsmennetään ennen kaikkea kielilaille, jonka nojalla tämä kertomus annetaan.

Kertomus on kansalliskieliä koskevan lainsäädännön toteutumisen seurantaväline. Tämä vuonna 2009 annettu kertomus on järjestyksessä toinen. Ensimmäisessä kertomuksessaan vuonna 2006 valtioneuvosto antoi suosituksia kielilainsäädännön soveltamiseksi. Tämän kertomuksen keskiössä ovat näiden suositusten seuranta ja viime vuosina tapahtuneet muutokset.

Kertomus on valmisteltu oikeusministeriössä. Valmistelussa ministeriötä on avustanut kieliasian neuvottelukunta.



OIKEUSMINISTERIÖ
JUSTITIEMINISTERIET

Oikeusministeriö

PL 25, 00023 Valtioneuvosto
www.om.fi

Jakelu: Oikeusministeriö
Julkaisukielet: suomi, ruotsi, englanti
puh. (09) 160 01